

Revisors risikovurdering af iboende risici - en kritisk analyse af ISA 540 (R)

Cand.merc.aud. – 31. Maj 2021

Jonna Kristina Sivertsen

Rebekka Maria Hansen

Titelblad

Titel: Revisors risikovurdering af iboende risici – en kritisk analyse af ISA 540 (R)

Afleveringsdato: 31/05-2021

Studium: Cand.merc.aud.

Semester: 10. semester

Anslag: 180.402

Vejleder: Hans B. Vistisen

Udarbejdet af:

Jonna Kristina Sivertsen, **studienummer:** 20153469

Rebekka Maria Hansen, **studienummer:** 20153845

Abstract

This master's thesis presents a critical view on the revised ISA 540 guideline for auditors auditing accounting estimates. Both management bias and measurement imprecision impose a risk on the accuracy of the auditing of complex accounting estimates. The aim of this thesis is to assess how the guidelines are presented in the ISA 540 standard and how this set up might affect the auditor's risk assessment. It does so by reviewing existing literature and studies from several different scientific fields relevant to the subject.

The main objective of the thesis is to examine the intercorrelated relationship between auditors' focus on management bias and measurement imprecision and to discuss if the overall audit quality potentially could be threatened by an excessive emphasis on management bias. The thesis focuses on the neurological and psychological mechanisms that influence the management when constructing an estimate. Furthermore, it also sheds light on how the natural human focus might be an obstacle when auditing accounting estimates containing a high possibility for intentional misstatements.

In addition, the thesis reviews studies focusing on the auditor's development of their own estimation ranges. This includes an introduction to the statistical probability reasoning methodology surrounding the development of the auditor's own estimation range and the issues regarding the reasonableness and accounting risks associated with the range.

Based on an extensive literature review and a discussion of recent study findings combined with public figures relating to cases regarding audit failures of accounting estimates, the thesis concludes that the ISA 540 (R) standards' focus on management bias may have unintended consequences for the audit quality of accounting estimates. Furthermore, the authors of the thesis find it difficult to justify this increased focus on management bias as a large amount of empirical evidence points to measurement imprecision and particularly the auditor's development of their own estimate ranges as an area needing more attention and improvement. By reading this thesis, the auditor will become more aware of the components that each constitute a risk in accounting estimates and with this knowledge, he will be able to reduce his own tendency to let the focus on management bias influence the following risk assessment.

Indholdsfortegnelse

1. Introduktion til problemfelt.....	5
1.1 Problemformulering.....	8
1.2 Afgrænsning.....	9
1.3 Afhandlingens opbygning.....	10
2. Metodologi.....	11
2.1 Videnskabsfilosofi.....	12
2.1.1 Ontologi.....	13
2.1.2 Epistemologi.....	14
2.1.3 Aksiologi.....	14
2.2 Afhandlingens formål.....	15
2.3 Dataindsamling.....	15
2.4 Kildekritik.....	16
3. Revisorerhvervet.....	17
3.1 Principal-Agent modellen.....	17
3.2 Retslig referenceramme.....	19
3.2.1. Offentlighedens tillidsrepræsentant.....	19
3.2.2 Uafhængighed.....	20
3.2.3 God revisorskik.....	21
3.2.4 Professionel skepsis.....	22
3.2.5 God revisorskik.....	23
4. Regnskabsmæssig begrebsramme.....	24
4.1 Grundlæggende krav til årsregnskabet.....	24
4.1.1 Retvisende billede.....	25
4.1.2 Anvendt regnskabspraksis.....	26
4.1.3 Væsentlighed.....	27
4.1.4 Forsigtighedsprincippet.....	27
4.1.5 Væsentlige fejl i regnskabsmæssige skøn.....	29
4.2 IFRS's begrebsramme af dagsværdismålinger.....	29
5. Fokusområder og Identifikation af problematik i ISA 540 (R).....	31
5.1 Identifikation af iboende risikofaktorer.....	32
6. Revisionsprocessen.....	36
6.1 Revisionsrisikomodellen.....	36
6.1.1 Revisionsrisiko.....	37
6.1.2 Iboende risiko.....	38
6.1.3 Kontrolrisiko.....	38
6.1.4 Opdagelsesrisiko.....	39
6.2 Teoretisk gennemgang af revisionsprocessen.....	39
6.2.1 Kundeaccept.....	41
6.2.2 Planlægning.....	42
6.2.3 Udførelse.....	43

6.2.4 Rapportering	45
7. Analyse af skønsmæssig usikkerhed	47
7.1 Grundprincipperne bag udarbejdelsen af revisors punktestimat/beløbsinterval.....	47
7.1.1 Skønsmæssige fejlinformationer.....	50
7.1.2 Skønsmæssige risikokategorier.....	53
7.1.3 Kalibrering af intervallet	56
8. Analyse af manglende neutralitet i ledelsen	59
8.1 Definition af manglende neutralitet.....	59
8.2 Tilsigtet manglende neutralitet	60
8.2.1 Besvigelsestrekanten.....	60
8.2.2 Incitamenter/pres	61
8.2.3 Mulighed.....	61
8.2.4 Retfærdiggørelse.....	61
8.2.5 Revision af tilsigtede fejl.....	62
8.3 Utilstet manglende neutralitet	64
8.3.1 Motiveret ræsonnement	64
8.3.2 Ræsonnement drevet af motivation om nøjagtighed	65
8.3.3 Retningsdrevet ræsonnement	66
8.4 Naturlig optimisme	68
8.5 Intentioners påvirkning af risikovurdering	70
9. Diskussion	75
10. Konklusion.....	82
11. Litteraturliste.....	84
Bilag 1	93
Bilag 2	94
Bilag 3	95
Bilag 4	97
Bilag 5	101

1. Introduktion til problemfelt

Regnskaber har i flere årtier fungeret som brugernes vindue ind til virksomheders økonomi. Regnskabsbrugerne sætter derfor fortsat større krav til rigtigheden, gennemsigtigheden og kvaliteten af de informationer, der præsenteres i årsrapporter. Det er derfor nødvendigt, at regnskabsbrugerne kan have tiltro til, at revisor varetager opgaven som offentlighedens tillidsrepræsentant, hvorved brugerne kan have tillid til de erklæringer, som revisor afgiver.

Der har især været fokus på regnskabsmæssige skøn, fordi en væsentlig del af estimaterne ofte bygger på vurderinger af fremtidige begivenheders udfald og derved også indeholder langt større risiko for fejl. Netop i erkendelse af den usikkerhed der foreligger i skøn, krævede The Securities and Exchange Commission i flere årrækker, at kun faktiske oplysninger skulle fremgå af finansielle rapporter (Anderson, 1974, s. 312) og hvis skøn indgik, skulle de præsenteres med forbehold i sådan en grad, at de fremstod negativt og usikkert (Kripke, 1973, s. 633). SECs argument for dette bestod i, at selvom virksomheders fremtidsprojekteringer var af stor interesse for investorerne, ville det medføre store implikationer i forhold til civilretligt ansvar og skabe en risiko for, at investorer pålagde skønnene større væsentlighed, end de reelt havde (SEC, 1969, 152-168). Kritikere mente derimod, at dette var med til at give et misvisende billede af virksomheden og tilbageholde relevant information for regnskabsbrugerne (Kripke, 1973, s. 633).

Siden har udviklingen været, at skøn udgør en større og større del af finansielle rapporter (Christensen et. al., 2012, s. 133). En årsag til denne gang skyldes de seneste års teknologiske udvikling, som har været med til at øge kompleksiteten af økonomiske data. Denne kompleksitet opstår bl.a. når der i processen med at foretage et regnskabsmæssigt skøn, ofte kræves flere datasæt og/eller antagelser.

Den teknologiske fremgang har også medvirket til et mere internationalt og globaliseret marked, hvor virksomheder og investorer ikke længere er begrænsede af deres geografiske placeringer. Tidligere var offentlig virksomhedsrevision i mange lande selvreguleret, men den teknologiske udvikling og dertilhørende globalisering førte til behovet for fælles regelsæt og sammenlignelige tal mellem de forskellige lande. I 1990'erne udgav The International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)¹ de første revisions-standarder, der kort efter blev efterfulgt af regnskabsstandarderne, i dag

¹ På daværende tidspunkt var IAASB kendt som IAPC.

kendte som IAS/IFRS. Allerede få år efter udgivelserne var der flere ændringer på vej (Deloitte & Touche, 2002). Især efter nogle større virksomhedskollapser² og den finansielle krise i 2008 har der været stort fokus på regnskabsmæssige skøn og behovet for yderligere ændringer. Dette har ført med sig, at både revisionsstandarden og regnskabsstandarden har undergået mange ændringer, tilføjelser og ajourføringer.

Udviklingen mod flere skøn og dagsværdismålinger i de finansielle rapporter samt de nye øgede krav fra regnskabsstandarden har gjort revisors sikkerhedserklæring vigtigere end nogensinde, og dette sætter revisorerhvervet under pres (Bell & Griffin, 2012, s. 147-155). I Danmark har der, i perioden 2005 – 2016, overordnet set været en stor stigning i antallet af kendelser fra revisornævnet, hvor regnskabsmæssige skøn var en del af sagen. Udviklingen er især tydelig ved sammenligning af antallet af afgørelser på henholdsvis 2 og 47 i årene 2005 og 2016 (Revisornævnet, u.å.). Til trods for lempelser på revisionspligten i perioden 2006 – 2016 (Lau, 2017) er antallet af afgørelser i perioden steget. I kvalitetskontrollen fra 2018 og 2020 beskriver revisornævnet forbedringspunkter vedrørende de kontrollerede erklæringsopgaver (erhvervsstyrelsen, 2020, s. 30). Fælles for følgende forbedringspunkter er, at fejl og manglende handling vedrørende regnskabsmæssige skøn er en del af de observationer, der har ført til behovet for forbedring. De forbedringspunkter der vedrører regnskabsmæssige skøn er blandt andet sikring af, at der udføres tilstrækkelige handlinger/foreligger tilstrækkelig dokumentation for udført arbejde/er indhentet tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis (Erhvervsstyrelsen, 2020, s. 30).

Som respons på den manglende opdatering af vejledning til revisors behandling af regnskabsmæssige skøn begyndte IAASB i 2015 at arbejde på en opdatering af vejledningen til revision af regnskabsmæssige skøn: ISA 540. Som begrundelse for udarbejdelsen af den ajourførte ISA 540, herefter omtalt som ISA 540 (R), skriver IAASB, at udarbejdelsen har fundet sted for at imødekomme det hurtigt udviklende “business” miljø, og at ajourføringen sikrer, at ISA 540 (R) fortsat holder trit med et skiftende marked og fremmer en uafhængig og skeptisk tankegang hos revisorer (IAASB, 2021). Ud fra udviklingen af de nationale kontroller, der påviser en mangel på revisionsmæssigt fokus ved regnskabsmæssige skøn, udviklingen på markedet, samt ajourføringer af andre fundamentale ISA-standarder, f.eks. ISA 315 og 330, var ajourføringen af ISA 540 godt begrundet. Udarbejdelsesprocessen strakte sig over 3 år, hvor den endelige udgave blev godkendt i efteråret 2018 og trådte i kraft for

² Her kan som eksempler nævnes Enron skandalen og Nordiske Fjer skandalen.

revisioner af regnskaber for perioder, der begyndte den 15. december 2019 eller senere. I udarbejdelsen blev der lagt fokus på at forbedre risikovurderingsprocedurerne ved bl.a. at øge fokusset på den iboende risiko, som i ISA 540 (R) opdeles i 3 hovedkategorier: *subjektivitet*, *kompleksitet* og *usikkerheder i målinger* og overveje effekten af disse iboende risikofaktorer og deres indbyrdes forhold (Sharko, 2018, s. 4).

Flere argumenterer for, at revision af regnskabsmæssige skøn er en af de største udfordringer, som revisorer står overfor i øjeblikket (Griffith, 2015, s. 833 ff.). Derudover har både forskere (Bratten et. al, 2013, s. 7-44 og Christensen et. al., 2012, s. 127-146) og myndigheder (erhvervsstyrelsen, 2020) udtrykt deres bekymring for, om revisionsbranchen vil være i stand til at imødekomme disse udfordringer og give den nødvendige sikkerhed, som kræves af standarderne. Disse udfordringer bunder i den kendsgerning, at regnskabsmæssige skøn aldrig kan verificeres med fuld sikkerhed, fordi de er baseret på fremtidsudsigter og underliggende subjektive antagelser, der per facto altid vil indebære usikkerheder (Lundholm, 1999, s. 315-322). Forskere har sågar argumenteret for, at det er umuligt for revisor at stille rimelig sikkerhed i revisionen, da visse skøn i sig selv overstiger det samlede væsentlighedsniveau (Christensen et. al., 2012, s. 127-146).

Forventningerne til revisor har også længe været et debatteret emne med store udsving i, hvad der menes at være revisors ansvar. Især i forbindelse med opdagelsen af besvigelser er der en forventningskløft mellem offentlighedens forventninger, og hvad loven rent faktisk kræver af revisor.³ Der er en grundlæggende forskel mellem de færdigheder der kræves af revisor, når der tales om revidering af kontosaldoer, der essentielt går ud på at verificere, og så revidering af regnskabsmæssige skøn, der kræver, at revisor er i stand til at vurdere rimeligheden af data, der er følsomme overfor ændringer. Derfor er vigtigheden af at finde effektive metoder og tilgange til revisionen, især af de meget usikre regnskabsmæssige skøn, afgørende for revisionsbranchen (Nusbaum, 2007, s. C3-C9).

Udviklingen af fokus på manglende neutralitet⁴ i revisionsstandarderne ser også ud til at være voksende. Denne tendens ses bl.a. ved at sammenligne forekomsten af ordet "bias" mellem de nye og tidligere standarder. I USA ses, at PCAOB's nye standard (PCAOB 2501, 2018) bruger ordet "bias" 10 gange, sammenlignet med tilsammen 4 gange i de to erstattede standarder (PCAOB 2501, 2003;

³ I henhold krav ved opdagelse af besvigelser kan henvises til f.eks. revisorloven § 22 og hvidvaskningsloven § 10 m.fl.

⁴ På engelsk: *Management bias*

PCAOB 2502, 2003). AICPA udgav den nye standard au-c 540, der erstattede AU 342 og 328. Her nævnes ordet "bias" 29 gange, sammenlignet med kombineret 3 gange i de erstattede standarder (AICPA vol. 540, 2012; AICPA vol. 342, 1989; AICPA vol. 328, 2003). Den reviderede ISA 540 bruger ordet bias 60 gange, sammenlignet med dens forgænger, hvor ordet "bias" anvendes 31 gange. En interessant observation er også, at dette yderligere antyder en potentiel variation i det omfang, de forskellige standard-organer fremhæver bias.

1.1 Problemformulering

På baggrund af disse aktuelle emner ønskes der gennem denne afhandling at bidrage til debatten om udfordringerne ved revisors behandling af regnskabsmæssige skøn. Afhandlingen vil undersøge problemstillingen vedrørende effektiviteten af revisors behandling af regnskabsmæssige skøn ved at gennemgå eksisterende litteratur og data indenfor revisionsfaget med inddragelse af elementer fra psykologien. Afhandlingen vil forsøge at svare på, om et øget fokus på manglende neutralitet hos ledelsen i ISA 540 (R) er forsvarligt, eller om dette potentielt kan have en negativ effekt på den samlede revisionskvalitet af regnskabsmæssige skøn.

Ud fra dette problemfelt er denne problemformulering udledt:

“Vil en omfordeling af revisors ressourcer og fokus fra manglende neutralitet hos ledelsen til øget fokus på revisors eget punktestimat/beløbsinterval forbedre revisionskvaliteten af regnskabsmæssige skøn?”

Ud fra denne problemformulering ønsker afhandlingen, fra et teoretisk grundlag, at belyse to centrale iboende risikofaktorer i regnskabsmæssige skøn: skønsmæssig usikkerhed og subjektivitet.

For at være i stand til at diskutere disse emner er det nødvendigt, at læseren har en god forståelse for, hvad begrebet "regnskabsmæssige skøn" indebærer. Afhandlingen tager derfor udgangspunkt i ISA 540 (R) som den primære kilde. ISA 540 (R) er den primære standard for revisor til behandlingen af regnskabsmæssige skøn, men derudover findes der en lang række lov- og begrebsrammer, som revisor er underlagt. Derfor vil afhandlingens første del fokusere på at gennemgå de relevante retslige referencerammer og forudsætninger for, at revisor kan udføre sit arbejde korrekt.

For at gøre det nemmere for læseren at sætte ISA 540 (R) i relation til de andre retskilder og ISA standarder indeholder afhandlingen en teoretisk gennemgang af en revision. Efter at have etableret en grundlæggende forståelse for lovrammerne for revisorerhvervet, regnskabsmæssige skøn og hvad selve revisionen indebærer, vil afhandlingen siden gå i dybden med de teoretiske rammer og analysere eksisterende litteratur relevant for problemformuleringen. Den næste del af afhandlingen kan således deles op i to dele: først vil afhandlingen give en præsentation af relevant litteratur og forskning, og sideløbende analysere det i forhold til ISA 540 (R)'s behandling af måleusikkerheder i skøn. Dette giver således en helhedsforståelse af problemfeltet måleusikkerheder i forbindelse med regnskabsmæssige skøn.

Dernæst vil afhandlingen fokusere på manglende neutralitet og, på samme måde som ved måleusikkerheder, forsøge at belyse emnet ved at analysere ISA 540 (R)'s brug af manglende neutralitet i forhold til sekundære kilder i form af forskning og relevante begreber.

1.2 Afgrænsning

For bedst muligt at bevare fokus og relevansen for vores problemformulering, har vi valgt at afgrænse os fra de områder, omtalt i dette afsnit.

Vi har i følgende afhandling valgt at fokusere på den lovpligtige revisionspåtegning. Vi afgrænser os således fra alle andre erklæringer med og uden sikkerhed. Denne afgrænsning finder sted, fordi vi vurderer, at disse erklæringer ikke er relevante for besvarelsen af en problemstilling vedrørende revisionen af regnskabsmæssige skøn. Eftersom et årsregnskab består af flere komponenter, regnskabsposter og balanceposter, har vi valgt at lægge vores fokus på regnskabsmæssige skøn. Dette har ført til, at vi i afhandlingen afgrænser os fra undersøgelse af årsrapportens øvrige bestanddele.

Derudover vil afhandlingen fremhæve det psykologiske og neurologiske aspekt ved revisors fokus og professionelle skepsis. Vi afgrænser os derfor fra specifikke avancerede beregningsmodeller, der anvendes i udarbejdelsen af regnskabsmæssige skøn. Afhandlingen vil desuden blive afgrænset til revisors ressourcer, fordelt på ledelsens neutralitet og revisors punkttestimat, anvendt i revisionen af regnskabsmæssige skøn.

Tillige har vi i afhandlingen fokus på manglende neutralitet hos ledelsen i udarbejdelsen af regnskabsmæssige skøn. Derfor vil afhandlingen blive afgrænset fra revisors manglende neutralitet i udarbejdelsen af erklæringer. Endvidere vil vi have fokus på besvigelser og disses forbindelse netop til udarbejdelsen og revisionen af regnskabsmæssige skøn. Her har vi vurderet, at grenen af besvigelser, der består af regnskabsmanipulation, er den mest relevante i behandlingen af regnskabsmæssige skøn. Derfor har vi valgt at afgrænse os til regnskabsmanipulation, således at vi i afhandlingen ikke vil behandle besvigelserformerne misbrug af aktiver og korruption.

Til sidst er vi opmærksomme på, at den faktisk anvendte praksis, der udøves både ude i de store revisionshuse og mindre revisionsvirksomheder, kan variere betydeligt. Derfor har vi valgt at afgrænse os fra dette. Denne afgrænsning finder sted, eftersom vi i specialet har valgt at have et teoretisk grundlag i besvarelsen af vores problemformulering, hvor besvarelsen hviler på forskningslitteratur.

1.3 Afhandlingens opbygning

Vi har i afhandlingen forsøgt at “tage læseren i hånden” og redegjort for formålet i hvert afsnit. I udarbejdelsen af afhandlingen, er der blevet lagt stor vægt på, at der er en god sammenhæng mellem afsnittene, og at alt er relevant i forhold til det behandlede problem således, at afhandlingen følger en naturlig proces imod at besvare problemformulering. Afhandlingens opbygning kan således illustreres:

Figur 1: *Afhandlingens Opbygning.*

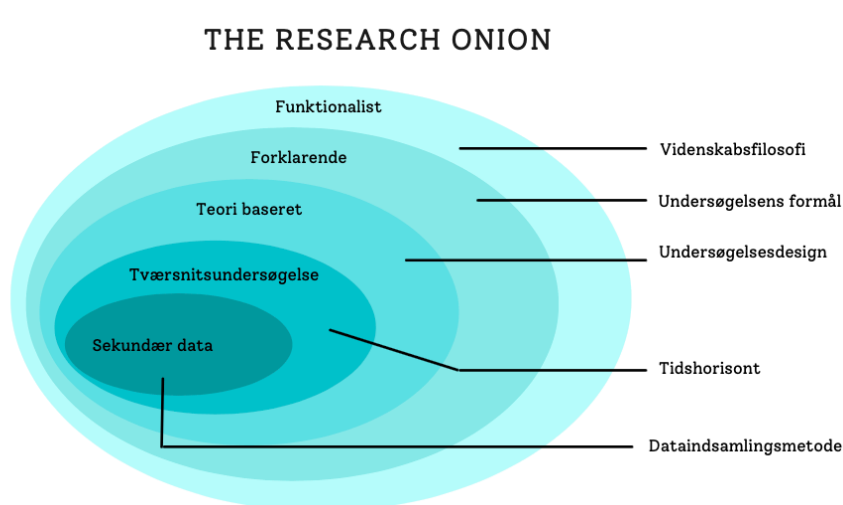
Kilde: Egen tilvirkning

2. Metodologi

Dette kapitel har til formål at præsentere læseren for de paradigmer og filosofiske overvejelser, der danner det videnskabsfilosofiske fundament i denne afhandling. Der vil endvidere blive redegjort for de anvendte metoder for dataindsamlingen samt de forsigtighedsforanstaltninger, der er foretaget for at kvalitetssikre afhandlingen. Da her er tale om en afhandling i revision, falder den ind under det samfundsvidenskabelige felt (f.eks. sociologi, psykologi, økonomi), der er en blanding af adskillige discipliner; naturvidenskab (f.eks. kemi, biologi), anvendt videnskab (f.eks. statistik) og humaniora (Saunders, 2019, s. 132). Indenfor samfundsvidenskaben er der derfor en sameksistens af flere forskningsfilosofier og metoder involveret.

Det har længe været debatteret om dette er en ønskelig udvikling og resultatet har været to hovedgrupper med modstridende perspektiver: Pluralisterne og foreningsteoretikerne (Saunders, 2019, s. 132). Foreningsteoretikerne ser organisations og-ledelsesvidenskaben som fragmenteret og hævder, at denne fragmentering forhindrer det i at blive mere som en ”ægte” videnskabelig disciplin. De er derfor fortalere for en forening af ledelsesforskning under en stærk forskningsfilosofi, paradigme og metode (Pfeffer, 1993, s. 602). Pluralisterne ser derimod mangfoldigheden i feltet som værende nyttig og argumenterer for, at det beriger organisations- og ledelsesfaget (Knudsen, 2003, s. 262–286.). I afhandlingen tages der en pluralistisk synsvinkel, hvor hvert felts forskningsfilosofi og paradigme ses som bidragende med noget unikt og værdifuldt til projektets formål. For at give læseren et overblik over vores metodevalg, er de opsummeret i figuren nedenfor:

Figur 2: *The Research Onion*.

Kilde: Egen tilvirkning efter Saunders, M. et. al, 2019, s. 130.

2.1 Videnskabsfilosofi

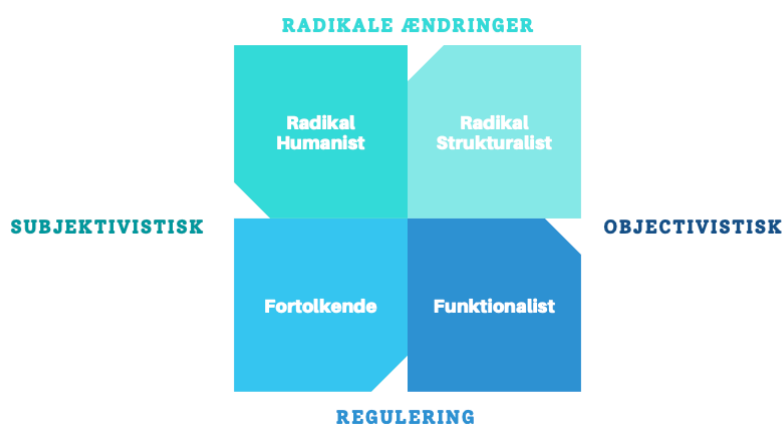
For at opnå en god akademisk afhandling, er det vigtigt, at den bygger på et velovervejet filosofisk standpunkt. For at dette kan lade sig gøre er det nødvendigt at anvende de rigtige byggesten. Disse byggesten er tanker og ideer, der er anerkendte og veletablerede gennem den akademiske verden. Thomas Kuhn introducerede teorien om paradigmer og paradigmeskifte i videnskabsfilosofien (Kuhn, 1970, s. 43). Denne teori beskriver, hvordan nye fund og antagelsers væren afhænger af, hvilket videnskabeligt felt der udforskes. Siden da er konceptet om paradigmer blevet debatteret af adskillige forskere, dog er en af de mest vidt accepterede definitioner fremsat af Thomas A. Schwandt:

"A paradigm is a shared world view that represents the beliefs and values in a discipline and that guides how problems are solved. " (Schwandt, 2001, s. 217).

Denne afhandling har til formål at undersøge om en omfordeling af revisors ressourcer og fokus, fra manglende neutralitet hos ledelsen til øget fokus på revisors eget punkttestimat/beløbsinterval, vil forbedre revisionskvaliteten af regnskabsmæssige skøn. Afhandlingen ønsker derfor at undersøge det kausale forhold mellem a) revisors behandling af manglende neutralitet i ledelsen og b) de skønsmæssige måleusikkerheder. Afhandlingen bygger på præmissen, at det er muligt at opstille en række karakteristika der er generelt forekommende for revisors behandling af regnskabsmæssige skøn. Endvidere antager vi, at retningslinjerne i ISA 540 (R) kan bidrage til at øge revisors fokus og dermed samtidigt den professionelle skepsis i hans behandling af regnskabsmæssige skøn. Baseret på disse antagelser, mener vi derfor at en objektiv tilgang er den der bedst svarer til afhandlingens formål (Kuada, 2012; Hildebrandt, 1981; Arbnor & Bjerke, 2009). Burrell og Morgan har yderligere tilføjet et nyt spektrum til objektivistisk-subjektivistisk kontinuummet, bestående af regulering-radikal ændring (Burrell & Morgan, 2014, s. 18 ff.).

Denne afhandling er placeret i paradigmet funktionalist i det, at afhandlingen søger at finde rationelle forklaringer og opstille nogle generelle anbefalinger til de nuværende strukturer, ISA-standarderne og revisor branchens behandling af skøn. Vi mener, at den litteratur og forskning der gennemgås i afhandlingen, er universelle fænomener, der kan anvendes på tværs af videnskabsfelter, forudsat at de implementeres korrekt (Kelemen & Rumens, 2008, s. 27)

Figur 3: 4 Paradigmer i Organisatorisk Analyse.

Kilde: Egen tilvirkning efter Burrell & Morgan, G, 2014, s. 22.

2.1.1 Ontologi

Ontologien forsøger at redegøre for vores verdenssyn. Den beskriver således, hvordan vi betragter verden, og hvilke antagelser der danner basis for vores overbevisninger om, hvorledes verden fungerer. Forskere differentierer mellem to alternative ontologiske synspunkter, det objektivistiske og det subjektivistiske. Det objektivistiske synspunkt ser verden som en ekstern virkelighed: der er derfor kun én virkelighed og den er derfor ikke påvirkelig af individers subjektive opfattelse (Saunders, 2019, s. 133). Det modstridende verdenssyn er det subjektivistiske. I modsætning til det objektivistiske synspunkt, betragtes virkeligheden her som noget der har flere realiteter. Virkeligheden er således konstrueret ud fra individets opfattelse af verden, der skabes gennem dets interaktion med andre sociale aktører (Kuada, 2012, s.73)

Som tidligere redegjort for, bygger denne afhandling på et positivistisk paradigme. Da afhandlingen har til formål at undersøge om en omfordeling af revisors ressourcer og fokus, fra manglende neutralitet hos ledelsen til øget fokus på revisors eget punkttestimat/beløbsinterval, vil forbedre revisionskvaliteten af regnskabsmæssige skøn, har denne afhandling et objektivt ontologisk synspunkt. Dette er fordi vi mener, at det er muligt at komme med et objektivt svar på, hvornår kvaliteten af en revision kan anses for værende god eller forbedret. Selvom afhandlingen undersøger skøn og de subjektive elementer deri, mener vi stadigvæk ikke, at dette er modstridende i det, at der gennem litteraturen opstilles generelle karakteristika over individers ræsonnement i deres udformning af skøn. Derfor må

det endelige udfald af et skøn også vurderes at være objektivt og ikke afhængigt af individers subjektive opfattelse.

2.1.2 Epistemologi

Indenfor epistemologien beskæftiger man sig med spørgsmålet "*hvad udgør acceptabel viden indenfor dette felt?*" (Saunders, 2019, s. 112).

Det epistemologiske synspunkt der anvendes beror på hvilket ontologisk standpunkt, der i forvejen er blevet taget. Hvis det er det ontologiske synspunkt, der er baseret på det positivistiske paradigme og dermed er objektivt, vil det epistemologiske standpunkt være, at der findes en ultimativ sandhed, der er målbar og kan generaliseres (Saunders, 2019, s. 133). Det modstridende epistemologiske synspunkt er det subjektivistiske standpunkt. Her vil den epistemologiske holdning være, at enkelte individers egne fortolkninger og deres empiri er gyldig viden og derfor argumenterer for, at der eksisterer adskillige sandheder (Saunders, 2019, s. 133).

I tråd med det positivistiske paradigme som denne afhandling bygger på, mener vi, at det er muligt gennem kritisk analyse af faktiske data og velunderstøttede fænomener indenfor psykologien og kriminologien, set i sammenhæng med revisors håndtering af regnskabsmæssige skøn, at observere, hvilken effekt de kausale forhold har på hinanden. Vores epistemologiske standpunkt er derfor, at det gennem observationer og målinger er muligt at udlede generelle tendenser og således forudse og komme med et kvalificeret bud på, hvilke konsekvenser et øget fokus på besvigelser gennem ISA 540 (R) kan få for revisors håndtering af måleusikkerhederne forbundet med regnskabsmæssige skøn.

2.1.3 Aksiologi

Aksiologi refererer til de værdier og etiske standpunkt der tages i afhandlingen. Et af de vigtigste aksiologiske valg, som forskere træffer, er i hvilket omfang der ønskes at se en indvirkning af egne værdier og overbevisninger på forskningen som en positiv ting. Derfor er det nødvendigt at beslutte hvordan ens egne værdier, og værdierne hos de mennesker der undersøges, håndteres (Saunders, 2019, s. 134). Vi mener det er relevant at medbringe vores etiske standpunkter i denne afhandling, da spørgsmålet om opdagelsen af besvigelser vil blive bearbejdet. Afhandlingen tager et nytteetisk standpunkt da det er vores overbevisning, at det som er det mest værdiskabende for samfundet, ligeledes er den bedste løsning. Dette mener vi desuden også er i tråd med revisors rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant. Sagt anderledes mener vi således, at selvom besvigelser kan ses som

værende onde i sig selv, dette ville være et pligtetisk standpunkt, bør prioritering af opdagelsen af dem sættes i et større perspektiv, hvor der overvejes hvilke andre omkostninger der medfølger.

2.2 Afhandlingens formål

Formålet med forskning kan enten være undersøgende, beskrivende eller forklarende afhængigt af de spørgsmål, der sigtes efter at besvare. Undersøgende forskning udføres ofte som en forløber for senere forskning, da forskernes mål oftest vil være at udforske et fænomen, når der er usikkerhed om fænomenets art eller relevans. Når forskningen har et beskrivende formål, sigter forskerne på at give et detaljeret billede af fænomenet, der undersøges. Endelig kan en undersøgelse også have en forklarende karakter, der indebærer, at der er en årsagssammenhæng, der undersøges (Saunders, 2019, s. 112).

Denne afhandling har til formål at forklare det kausale forhold mellem revisors vurdering af manglende neutralitet i forhold til revisors udarbejdelse af eget punkttestimat/beløbsinterval gennem en diskussion af eksisterende forskning på området. Afhandlingens formål er således at bidrage til debatten omkring, hvordan revisor bedst muligt håndterer regnskabsmæssige skøn.

2.3 Dataindsamling

Ved valg af undersøgelsestilgang skelnes der mellem den deduktive og induktive metode (Bryman & Bell, 2015, s. 25). Den deduktiv tilgang foregår ved, at forskeren udvikler en hypotese, tester den og undersøger den i henhold til en teori (Bryman & Bell, 2015, s. 26). Der ræsonneres således frem til hændelser ud fra generelle principper, og der drages konklusioner som specifikke kasus ud fra teori. Modsat finder den induktive tilgang sted, ved at forskeren ud fra forskningsdata formulerer en teori (Bryman & Bell, 2015, s. 26). Denne afhandling anvender den deduktive metode, fordi den forsøger at undersøge problemformuleringen, *hypotesen*, ud fra forskning.

På grund af fysiske afgrænsninger, blev det tidligt afgjort at fokusere på *sekundære data*, data frembragt af andre, frem for at forsøge at indsamle vores eget *primære data*, fordi de sekundære data afhandlingen har anvendt, har haft langt større ressourcer både tidsmæssigt og økonomisk. Dette var derfor efter vores vurdering det, der ville give afhandlingen størst værdi efter omstændighederne.

2.4 Kildekritik

En kritisk stillingstagnung til den inddragede litteratur udgør en vigtig del af fundamentet for en velgennemført afhandling. De kritiske overvejelser, der er gjort i forbindelse med de valgte kilder, har bl.a. været fokuserede på deres faglighed og videnskabelighed. Den primære kilde anvendt i denne afhandling er ISA 540 (R). Det er således den, som afhandlingen tager udgangspunkt i og forsøger at analysere og vurdere. Derudover består afhandlingen af en omfattende litteraturgennemgang af nøje udvalgte peer reviewed artikler, ph.d.-afhandlinger og anden faglitteratur, der anvendes som sekundære kilder til at analysere og diskutere opbygningen af ISA 540 (R). Gennem disse kilder opbygger vi også argumenterne for vores problemfelt. En anden vigtig overvejelse, vi har gjort i forbindelse med anvendelsen af sekundære kilder, var at sikre, at de undersøgelser der indgik, var baseret på de samme standarder, ISA og IFRS-standarderne, som anvendes her. Vi mener derfor, at de anvendte kilder giver et retvisende billede af, hvordan standarderne anvendes i forhold til revideringen af regnskabsmæssige skøn.

3. Revisorerhvervet

Dette kapitel har til formål at give læseren en bedre forståelse for behovet for revisor og de lovkrav revisor er underlagt. Derfor vil Principal-Agent-modellen nu først blive gennemgået. Dette vil gøre læseren bedre i stand til at forstå behovet for revisor og de reguleringer der kontrollerer revisionserhvervet, som efterfølgende vil blive gennemgået.

3.1 Principal-Agent modellen

Når der drives virksomhed, vil der altid være en vis risiko forbundet med aktiviteten. Fordelingen af risikoen varierer alt efter, om der er tale om en personlig ejet virksomhed eller et kapitalselskab. Ved en personlig ejet virksomhed hæfter indehaveren af virksomheden personligt for den gæld, der skulle opstå i virksomheden og dermed ligger risikoen ved virksomheden primært hos indehaveren. Drives en virksomhed til gengæld i selskabsform gælder hæftelsesbegrænsningen og indehaverne hæfter således alene med den indskudte kapital.⁵ Dette gør, at en stor del af risikoen ligger hos virksomhedens eksterne interessenter, også kaldet regnskabsbrugere. For at øge gennemsigtigheden og tilliden til virksomheden udarbejdes årsrapporten, der giver regnskabsbrugere indsigt i virksomhedens økonomiske stilling. Det er bl.a. her behovet for en revisor opstår. For at forklare dette behov, vil Principal-Agent modellen blive gennemgået.

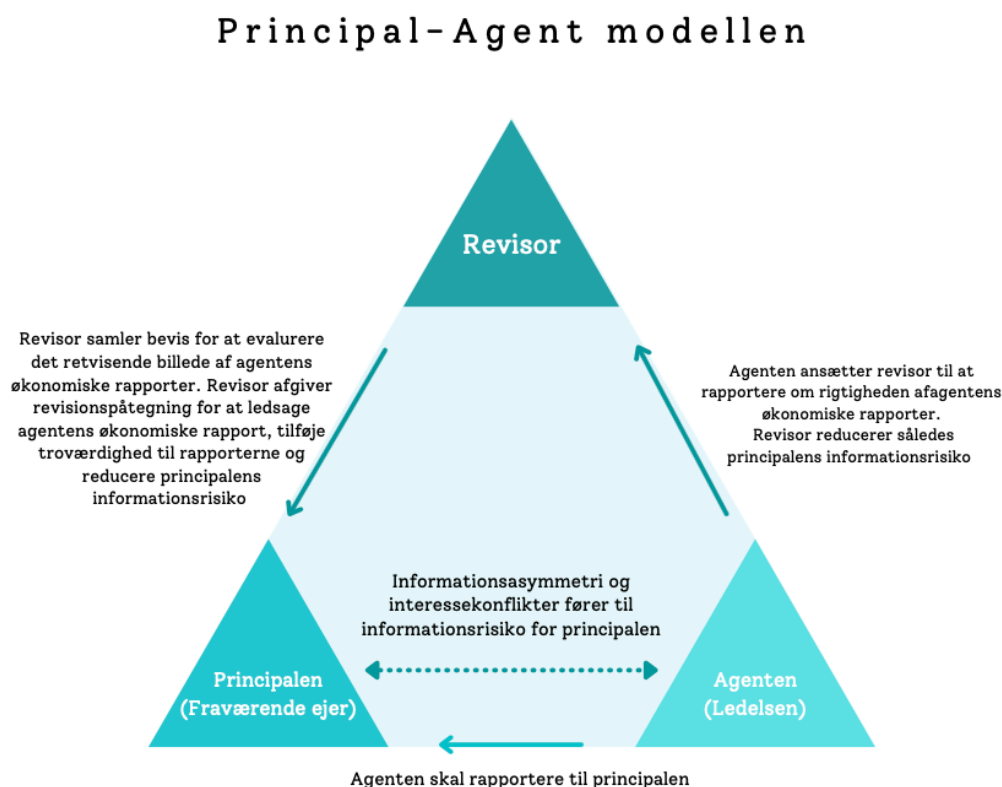
Modellen illustrerer og redegør for, hvordan både ejerne (The Principal) og den daglige ledelse (The Agent) får værdi af revisors rolle som den uafhængige part. Teorien forklarer samspillet mellem Principalen og Agenten, samt deres behov for en uafhængig tredjepart (revisor). Revisorens værditilførsel består i at minimere interessekonflikter og den informationsasymmetri der naturligt er mellem Agenten og Principalen (Eilifsen et. al. 2014, s. 7). Teorien er opstillet således, at Principalen har ansat agenten til at drive virksomheden. Agenten har dermed fået ansvaret for at lede virksomheden på daglig basis, under de retningslinjer og ønsker som Principalen har fremsat, med det formål at genere et overskud. Problematikken opstår, da Principalen og agenten kan have modstridende interesser. Et eksempel ville være, at Agentens aflønning afhænger af et kortsigtet resultat, der på længere sigt kan have negative konsekvenser for Principalens interesser. Der er således to konflikter som teorien fremstiller:

⁵ Selskabsloven § 1, stk. 2.

Den ene konflikt er konsekvensen af, at Principalen ikke har mulighed for at overvåge og dermed kontrollere Agentens arbejde. Truslen opstår da Agenten bliver fristet til at udføre den minimale arbejdsindsats, eller udnytte personalegoderne og stadig opnå den bedst mulige aflønning. Her kan Principalen forsøge at beskytte sine interesser ved at forsøge at reducere Agentens aflønning. Det er derfor i Agentens interesse at have en uafhængig tredjemand, der kan give Principalen forsikring om, at Agenten udfører sit arbejde rigtigt (Eilifsen et. al., 2014, s. 6).

Den anden konflikt er den asymmetri der opstår mellem den information der er til rådighed for henholdsvis Agenten og Principalen. Eftersom Agenten er i virksomheden på daglig basis, er der information tilgængeligt for Agenten som Principal ikke har mulighed for at tilgå, da ejerne af virksomheden ikke er til stede på daglig basis. Principalen ser derfor også værdien i at hyre en uafhængig tredjepart til at kontrollere agentens arbejde og efterfølgende rapportere tilbage til Principalen (Eilifsen et. al., 2014, s. 6). Forholdene mellem Principalen, Agenten og den uafhængige tredjeparts (Revisor) værditilførsel kan således illustreres på følgende måde gennem figur 4:

Figur 4: *Principal-Agent modellen.*

Kilde: Egen tilvirkning efter Eilifsen et. al., 2019, s. 7.

Ud fra ovenstående teoretiske grundlag dannes en forståelse for behovet for revisor. Behovet er bygget på de to overordnede problemstillinger informationsasymmetri og tillid. Gennem lovens rammer for udarbejdelse af regnskaber og regulering af revisorerhvervet, skabes muligheden for at udligne asymmetrien og opbygge tilliden. I de næstkommende afsnit vil der derfor være en uddybelse af lovens rammer.

3.2 Retslig referenceramme

Som nævnt har dette kapitel til formål at redegøre for de retningslinjer, der dikterer revisors etiske adfærd samt kravene til revisor, som lægger grundlaget for revisionsprofessionens evne til at leve op til det store ansvar der påhviler den.

IESBA, som er et selvstændigt organ under IFAC, der behandler de etiske aspekter i revisorerhvervet, har udgivet en håndbog til revisor. Denne håndbog indeholder nogle fundamentale etiske principper, som revisor skal efterleve (IESBA, 2018, s. 18). Disse principper er henholdsvis:

- Integritet
- Objektivitet
- Professionel kompetence og fornøden omhu
- Fortrolighed
- Professionel adfærd

Deres vejledninger er således også gældende i Danmark, selvom disse også indgår på sin vis i revisorloven. I de kommende afsnit gennemgås disse principper og hvordan de kræves af revisor gennem revisorloven.

3.2.1. Offentlighedens tillidsrepræsentant

Den funktion revisor oftest sættes i forbindelse med, er det reviderede led i virksomheders årsrapport. Revisors erklæring er et kvalitetsstempel for, at en virksomheds årsrapport giver et retvisende billede. Som uddybet i afsnit 3.1 *principal-agent modellen*, er det en stor tillidserklæring fra brugerne, fordi de ikke selv har mulighed for at undersøge og dermed sikre sig om, at de givne oplysninger også er retvisende. Derfor er revisors rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant utrolig vigtig og der sættes ligeledes store krav fra regnskabsbrugerne til revisor.

Kravet til revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant findes i revisorlovens § 16, hvor der står: ”*Revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant under udførelsen af opgaver efter § 1 stk. 2*”. Ansvarer som offentlighedens tillidsrepræsentant er således kun gældende, når der er tale om erklæringer med sikkerhed. Revisor optræder derfor ikke som offentlighedens tillidsrepræsentant, når der afgives erklæringer uden sikkerhed omfattet af revisorloven § 1, stk. 3. Revisor skal dog stadig udvise professionel kompetence og fornøden omhu i erklæringsopgaver uden sikkerhed (Revisorloven, 2021, Karnov note 87). Ligeledes strækker de krav, der ligger i kravet om offentlighedens tillidsrepræsentant, sig ikke over opgaver vedrørende rådgivning (Füshel et. al., 2017, s. 36).

En anden måde at forklare, hvad begrebet ”offentlighedens tillidsrepræsentant” indebærer, ville være at sige, at revisor skal være interesse neutral: forstået på den måde, at revisor ikke må tage særligt hensyn til en bestemt brugergruppe, men derimod igennem sine valg af metoder og principper får det resultat, der giver flest mulige brugere gavn af regnskabet (Füshel et. al., 2017, s. 37). Det understreger også den brede kreds af regnskabsbrugere, der har tillid til revisors erklæring. Denne erkendelse ses også i lovgivningen ved, at revisor ikke blot er erstatningspligtig overfor klienten, virksomheden, men også overfor de eksterne arbejds partnere og långivere, der har handlet med virksomheden baseret på revisors erklæring (Füshel et. al., 2017, s. 44). Her er problemstillingen for revisor dog, at det selvfølgelig er ledelsen der har ansvaret for den valgte regnskabspraksis, og kun i tilfælde hvor den anvendte regnskabspraksis giver et misvisende billede eller er direkte ulovlig, kan revisor tage forbehold (Füshel et. al., 2017, s. 47 fn. 61).

3.2.2 Uafhængighed

For at revisor kan agere objektiv og som offentlighedens tillidsrepræsentant er det et grundlæggende krav, at revisor er uafhængig. Revisorloven nævner flere gange kravet om, at revisor/revisionsvirksomheden skal være uafhængig. Især revisorlovens § 24 uddyber kravene til revisors uafhængighed. Loven uddyber her, at omstændigheder som direkte- eller indirekte økonomisk interesse eller nære familiære relationer kan forårsage, at uafhængigheden ikke overholdes (Revisorloven § 24, stk. 2-3). Der findes også detaljerede retningslinjer, fastsatte af erhvervsstyrelsen, for hvordan uafhængigheden opretholdes og hvilke foranstaltninger revisor skal foretage, hvis uafhængigheden trues (Revisorloven § 24, stk. 3-4).

Denne lovhjemmel har resulteret i at Erhvervsstyrelsen har udstedt bekendtgørelse nr. 735 (Erhvervsministeriet, 2016a), om godkendte revisorer og revisionsvirksomheders uafhængighed, hvori der bl.a. uddybes, hvilke omstændigheder udgør en trussel mod den omtalte uafhængighed. I den tidligere omtalte håndbog, som IFAC har udgivet om retningslinjerne for revisors etiske adfærd, defineres uafhængighed som:

- a) Uafhængighed i opfattelse (*independence of mind*) - den tilstand, der tillader at udtrykke en konklusion uden at være påvirket af indflydelse, der kompromitterer professionel dømmekraft, og dermed tillader en person at agere med integritet og udøve objektivitet og professionel skepsis (IESBA, 2018, s.118-119).
- b) Uafhængig i fremtoning (*independence in appearance*) - at undgå fakta og omstændigheder, der er så betydelige, at en fornuftig og velinformeret tredjemand efter afvejning af alle de specifikke fakta og omstændigheder sandsynligvis vil konkludere, at et revisionsfirmas eller et medlem af et revisionsteams integritet, objektivitet eller professionelle skepsis var blevet kompromitteret'' (IESBA, 2018, s.118-119).

Retningslinjerne bygger desuden på den antagelse, at der umuligt kan defineres ethvert scenarie, hvor revisors uafhængighed bliver truet og de dertil følgende foranstaltninger, der bør foretages. Udgangspunktet er derfor en principbaseret metode, hvor det kræves, at revisor altid identificerer, vurderer og afværger eller nedbringer de trusler, der måtte opstå til et acceptabelt niveau (Füshel et. al., 2017, s. 113).

3.2.3 God revisorskik

I Revisorlovens § 16 nævnes, at revisor skal udføre afsigelse af erklæringer med sikkerhed i overensstemmelse med god revisorskik. Der findes ikke en fast definition på hvad god revisorskik er, men overordnet set skal revisor ved overholdelsen af god revisorskik anvende almindeligt anerkendte fremgangsmåder og dette vil i en vis grad danne udgangspunkt for, hvad forventes, at revisor foretager i udførelsen af en erklæring med sikkerhed (Jensen Kt. Al., 2018, n. 121).

God revisorskik er således den adfærd revisor udviser, hvoraf de fem etiske grundprincipper, som nævnt i afsnit 3.2 *retslig referenceramme*, anses at indgå i denne adfærd (Revisorloven § 16, stk. 1, 3. pkt.). Yderligere indgår i overholdelsen af god revisorskik, at revisor skal: overholde den relevante

lovgivning der regulerer det område der bevæges indenfor; standarder, etiske retningslinjer og vejledninger, der er udstedt af relevante foreninger; retningslinjer der udledes af responsa, nævnskendelser og domspraksis, der kommer fra henholdsvis Responsumudvalget, revisornævnet og retspraksis (Füshel et. al., 2017, s. 51).

3.2.4 Professionel skepsis

Professionel skepsis har som fænomen længe været en del af god revisorskik, uddybet i afsnit 3.2.3 *god revisorskik*, men er først for nyligt blevet italesat i revisorlovens § 16. Tidligere var professionel skepsis kun nævnt i ISA standarderne, hvor ISA 200, i 13. Pkt., litra l, indeholder definitionen der lyder:

“en holdning, som omfatter en kritisk indstilling, at være opmærksom på forhold, der kan indikere mulig fejlinformation, uanset om fejlinformationen skyldes besvigelser eller fejl, og en kritisk vurdering af revisionsbeviser.”

I 2016 blev professionel skepsis tilføjet revisorloven (Erhvervsministeriet, 2016b, 19. pkt.), og er nu en del af dansk retspraksis. Specifikationen af anvendelsen af professionel skepsis findes i revisorlovens § 16, stk. 2. Her specificeres, at revisor skal praktisere professionel skepsis både under planlægningen og udførelsen af revisionspåtegninger og andre erklæringer med sikkerhed. Yderligere skal revisor især udvise professionskepsis ved revision af ledelsens skøn (Revisorloven § 16, stk. 2, 2. pkt). Dette er fordi, som der tidligere er redegjort for, at der forbundet med udarbejdelsen af skøn er større risici for væsentlig fejlinformation (Revisorloven, 2021, karnov note 92). Når der er tale om professionel skepsis i forhold til regnskabsmæssige skøn, afhænger graden af “øget skepsis” af det resultat revisor finder frem til i vurderingen af iboende risici. Jo større sandsynlighed der er for væsentlige fejl i iboende risici, desto vigtigere bliver udøvelsen af professionel skepsis.

At revisor udviser professionel skepsis kræver, at revisor har en kritisk tilgang til udførelsen af en revision og er opmærksom på om der f.eks. er (ISA 200, afsnit A18.):

- Revisionsbeviser der modstrider andre revisionsbeviser
- Information der sætter spørgsmålstegn ved pålideligheden af dokumenter og svar på forespørgsler der tænkes anvendt som revisionsbeviser
- Forhold der kan hentyde til muligheden af besvigelser

- Omstændigheder der har brug for yderligere revisionshandling udover dem i ISA-standarderne

Det er vigtigt, at revisor fastholder sin professionelle skepsis igennem hele revisionsprocessen og ikke lader sin professionelle skepsis påvirkes af tidligere udarbejdet revision, hvor selskabet eller dets ledelse har udvist samarbejdsvillighed, ærlighed og integritet. Ved at opretholde sin professionelle skepsis, kan revisor således sikre sig, at risikoen for at overse usædvanlige forhold, generalisere konklusioner af revisionsobservationer og brugen af upassende antagelser til at bestemme arten, tidspunktet og omfanget af revisionsprocedurerne samt evalueringen af resultaterne heraf mindskes (ISA 200, afsnit A19 og A22).

3.2.5 God revisorskik

I Revisorlovens § 16 nævnes, at revisor skal udføre afsigelse af erklæringer med sikkerhed i overensstemmelse med god revisorskik. Der findes ikke en fast definition på hvad god revisorskik er, men overordnet set skal revisor ved overholdelsen af god revisorskik anvende almindeligt anerkendte fremgangsmåder og dette vil i en vis grad danne udgangspunkt for, hvad forventes, at revisor foretager i udførelsen af en erklæring med sikkerhed (Jensen et. al., 2018, n. 121). God revisorskik er således den adfærd revisor udviser, hvoraf de fem etiske grundprincipper, som nævnt i afsnit 3.2 *retslig referenceramme*, anses at indgå i denne adfærd (Revisorloven § 16, stk. 1, 3. pkt.). Yderligere indgår i overholdelsen af god revisorskik, at revisor skal: overholde den relevante lovgivning der regulerer det område der bevæges indenfor; standarder, etiske retningslinjer og vejledninger der er udstedt af relevante foreninger; retningslinjer der udledes af responsa, nævnskendelser og domspraksis der kommer fra henholdsvis Responsumudvalget, revisornævnet og retspraksis (Füshel et. al., 2017, s. 51). God revisor skik er således et begreb der dækker over en professionel adfærd, hvor alle de gennemgåede principper indgår. Denne adfærd er derfor fundamental for, at revisor kan opfylde sin revisorpligt.

4. Regnskabsmæssig begrebsramme

Dette kapitel har til formål at belyse, hvilke grundlæggende krav der stilles til et årsregnskab. De forudsætninger der vurderes mest relevante i forhold til besvarelse af afhandlingens problemformulering vil blive uddybet i dette kapitel. Efterfølgende vil der blive redegjort for, hvornår der er tale om regnskabsmæssige skøn og hvordan disse defineres og skaleres i ISA 540 (R). Dette vil gøre læseren bedre i stand til at forholde sig til diskussionen senere i afhandlingen.

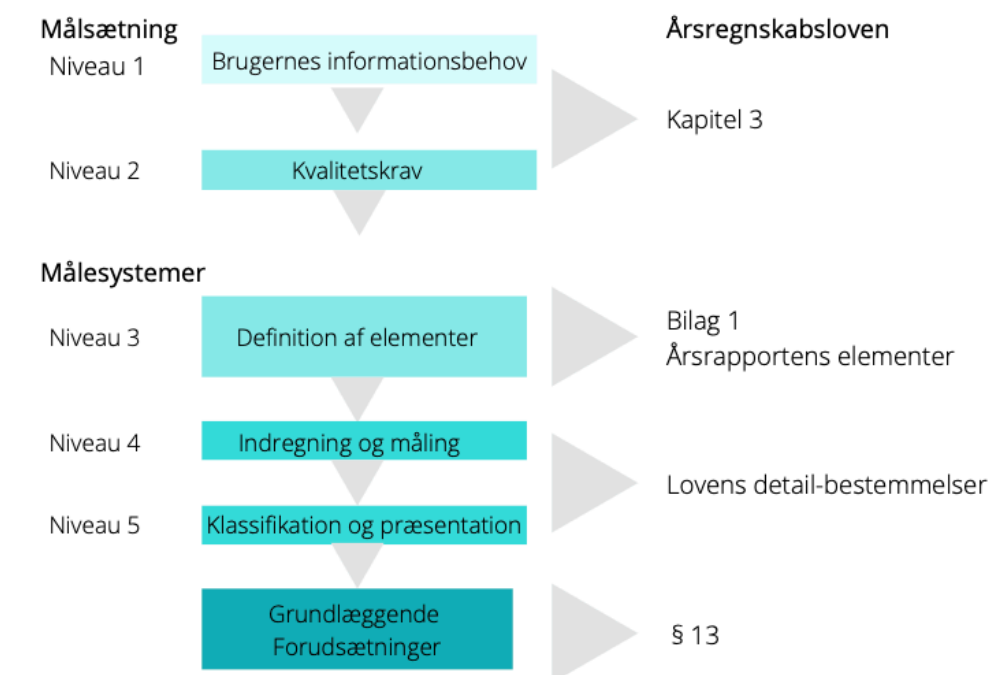
4.1 Grundlæggende krav til årsregnskabet

Gentagende gange bliver der i ISA 540 (R) nævnt “... *i forhold til den relevante regnskabsmæssige begrebsramme*”. Når der udarbejdes årsrapporter inden for dansk ret, er det således årsregnskabslovens/IFRS begrebsramme der anvendes i udarbejdelsen af årsrapporten. Udviklingen har også været, at årsregnskabsloven løbende er blevet opdateret for at kunne anvende de gældende IFRS-standarder som fortolkningsbidrag.

I 2001 blev begrebsrammen introduceret i et lovforslag til en ændring af årsregnskabsloven, hvor begrebsrammen blev beskrevet som værende “... *en overordnet ramme, hvori regnskabets formål, grundlæggende begreber og sammenhænge systematiseres.*” (Erhvervsministeriet, 2001a, bemærkning 2 a). Begrebsrammen udgør 5 niveauer og har et overordnet mål, som er at understøtte regnskabsbrugere i deres beslutninger, baseret på den pågældende årsrapport oplysninger (Elling, 2017, s. 197).

Som illustreret nedenfor i figur 5, er begrebsrammen opdelt i to overordnede dele; *a) målsætning* og *b) målesystemer*. Målsætningen, der dækker over niveau 1 og 2, indebærer således regnskabsbrugernes informationsbehov og de kvalitetskrav der skal overholdes, når der udarbejdes en finansiell rapport der fremstår som opfyldende af generalklausulen: *et retvisende billede*.

Figur 5: Begrebsrammens 5 niveauer.

Kilde: egen tilvirkning udarbejdet efter EY, 2020, s. 62.

Niveauerne 3-5 indeholder de generelle kriterier og krav der skal opfyldes og overholdes ift. de målesystemer der anvendes i udarbejdelsen af den finansielle rapport. Her skal forstås, at de oplysninger der udarbejdes i regnskabet for at opfylde kravet om kvalitet- og informationsbehov, udarbejdes efter sammenlignelige kriterier. Ved at følge niveauerne 3-5 i begrebsrammen, vil det mindske sandsynligheden for fejl, da disse niveauer både indeholder definitioner af de eksakte poster, hvordan disse skal behandles og hvordan de skal præsenteres i årsrapporten (Elling, 2017, s. 197).

4.1.1 Retvisende billede

I udarbejdelsen af årsregnskabet er det et krav, at årsregnskabet efter årsregnskabsloven og IFRS, skal give et retvisende billede (årsregnskabsloven § 11; IAS 1). Overordnet set er det de samme forholdsregler der er gældende. Dog er der sat højere oplysningskrav til afvigelse af kravet om at anvende alle IAS/IFRS-standarder, når regnskabet aflægges efter disse (IAS 1, afsnit 20). Lovbestemmelsen om det retvisende billede er årsregnskabslovens generalklausul, hvilket er den overordnede målsætning med loven (Karnov Group, 2021, note 120). Det vil sige at det retvisende billede har fortrinsret frem for de enkelte bestemmelser, altså hvis en fravigelse af årsregnskabsloven giver et bedre retvisende billede, vil fravigelsen accepteres (Årsregnskabsloven § 11, stk. 3). Det retvisende

billede indebærer, at det aflagte årsregnskab skal give et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver, finansielle stilling og resultat (Årsregnskabsloven § 11, 1. pkt.). Udover det regnskabsmæssige aspekt ift. det retvisende billede, så omfatter begrebet det retvisende billede i årsregnskabsloven også ledelsesberetningen, der skal indeholde en retvisende redegørelse (Årsregnskabsloven § 11, 2. pkt.).

Overholdelsen af kravet, om henholdsvis retvisende billede og redegørelse, bliver betinget af opfyldelsen af bestemmelserne om kvalitetskravene i årsregnskabsloven § 12, stk. 2 og 3., hvor der påpeges, at årsrapporten skal udarbejdes således, at den støtter regnskabsbrugerne i deres økonomiske beslutninger, at der oplyses om forhold der normalt er relevante for regnskabsbrugerne, samt være pålidelige i forhold til det regnskabsbrugerne normalt forventer (Årsregnskabsloven § 12, stk. 2-3). For at kunne opfylde kravet om et retvisende billede skal de grundlæggende forudsætninger listet i årsregnskabslovens § 13 ligeledes opfyldes. I al enkelthed er de grundlæggende forudsætninger: *klarhed, substans, væsentlighed, going concern, forsigtighed, periodisering, konsistens, bruttoværdi og formel kontinuitet*.

4.1.2 Anvendt regnskabspraksis

Selskaber kan inden for lovrammerne selv selekttere, hvilke målegrundlag og indregningsmetoder der anvendes i udarbejdelsen af årsrapporten. Her er samme principper gældende uanset om regnskabet udarbejdes efter årsregnskabsloven eller IFRS (Årsregnskabsloven § 53; IFRS 8). Det er selskabets øverste- og daglige ledelse, i nogle tilfælde tilsynsråd, der skal udarbejde årsrapporten (Årsregnskabsloven § 8). Det er derfor pålagt ledelsen at redegøre for de valgte metoder og indregningskriterier, der indgår i den værdiansættelse, der er anvendt på regnskabsposterne i årsrapporten (Årsregnskabsloven § 53). Når et selskab har valgt en metode for indregning og måling kan denne ikke ændres, medmindre ændringen enten giver et mere retvisende billede, opfylder ny lovgivning eller nye standarder (Årsregnskabsloven § 13, stk. 2). Disse valg af metoder kan hver især have stor indflydelse på udfaldet af balancen og resultatopgørelsen, da de forskellige metoder resulterer i forskellig monetær værdi. I anvendt regnskabspraksis opfylder en ændring uden lovhjemmel således ikke kravet om reel kontinuitet og ej hellere, at de redegjorte oplysninger skal give et retvisende billede (Årsregnskabsloven §§ 11 og 13, stk. 2). Derfor er det af stor interesse for regnskabsbrugerne at få indblik i den anvendte regnskabspraksis. Oplysningerne skal altså være adækvate og præsenteret således, at regnskabsbrugerne er i stand til at forstå, vurdere og sammenligne den pågældende virksomheds regnskabspraksis med andre virksomheders. Beskrivelsen af den anvendte regnskabspraksis er derfor ofte

ganske omfattende, eftersom beskrivelsen skal følge de grundlæggende forudsætninger om klarhed, væsentlighed, periodisering og kontinuitet m.m. fremsat i årsregnskabslovens § 13, da kvalitetskravet har til formål at støtte regnskabsbrugerne i deres økonomiske beslutninger (Årsregnskabsloven § 12, stk. 2).

4.1.3 Væsentlighed

For bedst muligt at kunne støtte regnskabsbrugerne i deres økonomiske beslutninger, skal årsrapporten, som tidligere nævnt, opfylde nogle grundlæggende forudsætninger. En af forudsætningerne er forudsætningen om væsentlighed (Årsregnskabsloven § 13, stk. 1, nr. 3). Det er således en forudsætning, at de medtagne informationer i årsrapporten er væsentlige for regnskabsbrugeren. Væsentlighedsbegrebet i årsregnskabsloven og IFRS-standarderne er de samme (Karnov Group, 2020, note 160), og væsentlige oplysninger defineres i IAS 1. afsnit 7 som:

“Oplysninger er væsentlige, hvis udeladelse, fejlangivelse eller sløring af oplysningerne med rimelighed kan forventes at påvirke de beslutninger, som de primære brugere af årsregnskaber præsenteret til brug for offentligheden træffer på grundlag af disse årsregnskaber, som giver finansielle oplysninger om en bestemt regnskabsaflæggende virksomhed.”

Væsentligheden afhænger således af oplysningens art og/eller omfang og ledelsens vurdering om en oplysning er væsentlig. Væsentlighedsniveauet skal fastsættes ud fra regnskabsbrugernes informationsbehov og ledelsens subjektive holdninger må ikke influere vurderingen af væsentlighed (Karnov Group, 2020, note 160). Dette understøttes yderligere i IAS 8 afsnit 8, der ift. indregning og måling, påpeger at det er imidlertid uhensigtsmæssigt at foretage eller undlade at korrigere uvæsentlige afvigelser fra IFRS-standarderne for at opnå en bestemt fremstilling af virksomhedens finansielle stilling, indtjening eller pengestrømme.

4.1.4 Forsigtighedsprincippet

Efter årtusindeskiftet blev ordet “forsigtighed” taget ud af årsregnskabsloven, årsregnskabsloven blev tilpasset IFRS, og rammen om den årsregnskabslov, der er gældende ret i dag, blev skabt (Erhvervsministeriet, 2018, bemærkning til lovforslaget afsnit 2.1; Erhvervsministeriet, 2001b, §13, stk. 1, nr. 5). Indregning og måling skulle ske på et forsigtigt grundlag og regnskabsmæssige skøn skal være underbyggede og neutrale (Erhvervsministeriet, 2001b, §13, stk. 1, nr. 5). Dette blev gjort således at

årsregnskabsloven var i tråd med IFRS's krav om neutralitet (Karnov Group, 2020, note 164). At dette blev en del af de grundlæggende forudsætninger betød, overordnet set, at praksis og skøn over værdier ikke må påvirkes af ønsket om et bestemt resultat (Karnov Group, 2020, note 38). Denne grundlæggende forudsætning er efterfølgende blevet ændret, således at den nu også indeholder et krav om forsigtighed. Dette er blevet indarbejdet i årsregnskabsloven efter EU offentliggjorte Europa-Parlamentets og rådets direktiv 2013/34/EU, også kaldet regnskabsdirektivet. I en betragtning til udarbejdelsen af direktivet bliver der anbefalet, at forsigtighedsprincippet, sammen med andre principper, skal indgå i udarbejdelsen af indregning og måling for at sikre, at regnskaber, der offentliggøres, er sammenlignelige og indeholder ensartede oplysninger (Europa-parlamentet og rådet, 2013, betragtning 16). Yderligere nævnes, at selskabets ledelse bør basere deres skøn på en forsigtig vurdering og skal beregnes ud fra et objektivi grundlag suppleret med tidligere erfaringer fra lignende transaktioner og i visse tilfælde rapporter fra uvildige sagkyndige (Europa-parlamentet og rådet, 2013, betragtning 22). I artikel 6, litra c, i regnskabsdirektivet bliver der endeligt bestemt at indregning og måling skal ske på et forsigtigt grundlag. Dette fører til nuværende udgave af årsregnskabslovens § 13, stk. 1 nr. 5, der siger at:

“Indregning og måling skal ske på et forsigtigt grundlag, herunder skal regnskabsmæssige skøn være underbyggede og neutrale. Enhver værdiregulering skal indregnes, uanset om årsregnskabet udviser over- eller underskud”

Neutralitet er således stadig en del af bestemmelsen, men skal i denne sammenhæng forstås som en forudsætning for forsigtigheden frem for en generel forudsætning for udarbejdelsen af årsrapporten (Erhvervsministeriet, 2001b, §13, stk. 1, nr. 5). Det er således forsigtigheden, forsigtighedsprincippet, der fremover er den grundlæggende forudsætning. Forsigtighedsprincippet kan ses i årsregnskabslovens § 49, stk. 1, der påpeger at indtægter først kan indregnes når de har fundet sted, samt i årsregnskabslovens § 33, der siger at: *“Et aktiv skal indregnes i balancen, når det er sandsynligt, at fremtidige økonomiske fordele vil tilflyde virksomheden og aktivets værdi kan måles pålideligt...”* Forsigtighedsprincippet har dermed stor indflydelse på udarbejdelsen af regnskabet i og især ved udarbejdelsen af regnskabsmæssige skøn, da det her ikke vides et nøjagtigt monetært beløb. Det er derfor vigtigt, at udarbejdelsen af skøn ikke bærer præg af overdreven forsigtighed, da dette vil være i strid med loven (Erhvervsministeriet, 2018, bemærkninger til lovforslaget, afsnit 2.1.2.3.)

4.1.5 Væsentlige fejl i regnskabsmæssige skøn

Som omtalt i afsnit 4.1.1 *retvisende billede* skal årsrapporten udarbejdes således, at den støtter regnskabsbrugerne i deres økonomiske beslutninger. Og endvidere, som omtalt i afsnit 4.1.3 *væsentlighed*, så er en oplysning væsentlig hvis dens udeladelse, fejlangivelse eller sløring af oplysningerne med rimelighed kan forventes at påvirke de beslutninger regnskabsbrugeren tager.

Væsentlige fejl og fejl i regnskabsmæssige skøn reguleres i årsregnskabslovens § 52. Behandlingen af henholdsvis væsentlige fejl og fejl i regnskabsmæssige skøn er forskellig: hvor fejl i regnskabsmæssigt skøn skal behandles som en ændring i regnskabsmæssige skøn og dermed indregnes i resultatopgørelsen (IAS 8, afsnit 36), så skal korrektionen af væsentlige fejl i tidligere regnskabsperioder indregnes på egenkapitalen, hvor korrektionen indregnes primo i regnskabsåret, og sammenligningstal ligeledes skal tilpasses (Årsregnskabsloven § 52, stk. 2). Skulle det fremstå, at der ikke blot er tale om fejlinformation i de regnskabsmæssige skøn, men en *væsentlig* fejl, der ville resultere i, at regnskabsbrugerne ville tage andre økonomiske beslutninger, skal disse behandles efter kravet om indregning på egenkapitalen.

4.2 IFRS's begrebsramme af dagsværdismålinger

IFRS-standarderne har deres lovhjemmel i EU-forordning nr. 1606/2002 om anvendelse af internationale regnskabsstandarter (Europa-parlamentet og rådet, 2002, artikel 3). Reguleringen omfatter både de nyere IFRS- og ældre IAS-standarder (herefter indgår begge under IFRS). Kravene til anvendelsen af IFRS-standarderne varierer fra medlemsstat til medlemsstat (Fedders et. al., 2017, s. 47).

IFRS-standarderne ændres langt hyppigere end årsregnskabsloven. Derfor ses det også, at IFRS behandler nye transaktioner og begivenheder, før årsregnskabsloven gør det. Virksomhederne kan i de tilfælde fravige loven til fordel for anvendelse af en konkretiseret fremgangsmetode i IFRS. IFRS anvendes derfor ofte til at udfylde huller i de nationale lovrammer (EY, 2019, s. 53). Udviklingen på det internationale regnskabsområde har været stor, og der er de seneste år kommet mange opdateringer, bl.a. af IFRS 9 *Finansielle instrumenter*. Der er også kommet flere fortolkningsbidrag, IFRIC og SIC, til IFRS-standarderne (Fedders et. al., 2017, s. 5).

Når der udarbejdes regnskabsmæssige skøn, vil målegrundlaget for det enkelte skøn variere alt efter hvilke informationer er tilgængelige ved udarbejdelsen. Ved udarbejdelse af regnskabsmæssige skøn til dagsværdi, har IFRS udarbejdet retningslinjer for typer af informationer, og disses rangorden, der anvendes ved udarbejdelse af dagsværdi. IFRS 13 definerer dagsværdi som *‘den pris, der ville blive opnået ved salg af et aktiv eller betalt for at overdrage en forpligtelse i en normal transaktion mellem markedsdeltagere på målingstidspunktet’* (IFRS 13, afsnit 2). Dagsværdi er således et udtryk for en markedsbaseret måling. Det vil sige, at den ikke relaterer til en virksomhedsspecifik måling, men derimod beregnes ud fra den pris, som ville opnås ved en *velordnet transaktion* under aktuelle markedsforhold. Det er dog ikke altid muligt at måle en direkte markedspris, eftersom der ikke altid foreligger observerbare markedsoplysninger eller transaktioner på de pågældende aktiver eller forpligtelser. Når det ikke er muligt at foretage en værdiansættelse ud fra observerbare inputs, er virksomheden nødt til at foretage en værdiansættelse ud fra ikkeobserverede inputs. IFRS kræver imidlertid, at der anvendes mest mulige observerbare inputs og mindst mulige ikke observerbare (IFRS 13, afsnit 3).

For at forbedre overensstemmelsen og sammenligneligheden mellem dagsværdimålinger har den nye IFRS 13 standard indført et hierarki af dagsværdier bestående af tre niveauer baseret på observerbarheden af inputs. Det højeste niveau, *niveau 1-input*, er officielle kurser på aktive markeder som virksomheden har adgang til som f.eks. Børsmarkedet. Dette er således den mest pålidelige dokumentation for en dagsværdi (IFRS 13, afsnit 76-80). Det næsthøjeste niveau, *niveau 2-input*, omfatter andre inputs som stadig kan observeres enten direkte eller indirekte, dette kan f.eks. være rentesatser der observeres med almindeligt noterede mellemrum (IFRS 13, afsnit 81-85). Det sidste og laveste niveau, *niveau 3-input*, er de mindst pålidelige inputs, da disse ikke kan observeres. Disse inputs skal kun anvendes i det omfang det ikke er muligt at anvende observerede data. Disse ikkeobserverbare inputs skal derfor afspejle de forudsætninger, som markedsdeltagerne ville anvende ved prisfastsættelsen af aktivet eller forpligtelsen (IFRS 13, afsnit 86-90). Dette gælder også forudsætningerne om risici, der er forbundet med den valgte værdiansættelsesmetode. Et eksempel på dette er når der er væsentlig måleusikkerhed i forbindelse med værdiansættelsen som kræver, at der inkluderes en risikoregulering. I de tilfælde hvor der ikke foreligger direkte observerbare inputs, dette kunne være officielle priser, vil det være hensigtsmæssigt at anvende flere værdiansættelsesmetoder og efterfølgende vurdere de forskellige værdier. Således vil der opstå et interval mellem de forskellige værdier, der således afspejler den skønnede dagværdi.

5. Fokusområder og Identifikation af problematik i ISA 540 (R)

Dette kapitel har til formål at introducere læseren for ISA 540 (R)'s definition og behandling af regnskabsmæssige skøn. Fordi specialet tager udgangspunkt i revisors behandling af regnskabsmæssige skøn, som det kræves af ISA 540 (R), mener vi det er vigtigt, at læseren bliver bekendt med standardens overordnede indhold, for videre at kunne forholde sig til afhandlingens analyse og diskussion.

ISA 540 (R) kan opdeles i to dele. Den første del er en kort indledning der redegør for ISA-standardens anvendelsesområde, dens mål, relevante definitioner og dens krav. Den anden del består af vejledninger og andet forklarende materiale. Blandt det forklarende materiale, har IAASB endvidere udgivet et beslutningsdiagram⁶, der illustrerer den naturlige rækkefølge af kravene i ISA 540 (R), som revisor skal følge.

ISA 540 (R) starter med at afgrænse sit anvendelsesområde til værende: *“revisors ansvar vedrørende regnskabsmæssige skøn og tilknyttede oplysninger ved revision af regnskaber.”* (ISA 540 (R), 2018, afsnit 1)

Dernæst redegør ISA 540 (R) for arten af regnskabsmæssige skøn. Her uddybes der blandt andet for, hvordan regnskabsmæssige skøn findes i flere variationer, både i form af dets art, størrelse og kompleksitet af data. I den tidligere udgave af ISA 540 fra 2009 blev regnskabsmæssige skøn defineret som: *“en tilnærmet angivelse af et monetært beløb i mangel af en præcis målemetode. Dette begreb anvendes for et beløb målt til dagsværdi, hvor der er skønsmæssig usikkerhed, samt for andre beløb, der kræver skøn. Hvor denne ISA kun håndterer regnskabsmæssige skøn ved måling til dagsværdi, anvendes udtrykket “regnskabsmæssigt skøn over dagsværdi”* (ISA 540, 2009 afsnit 7a).

Med ajourføringen af ISA 540 (R), er definitionen af regnskabsmæssige skøn blevet opdateret til en kortere og mere præcis definition: *“Et beløb hvis måling, i overensstemmelse med kravene i den relevante regnskabsmæssige begrebsramme, er forbundet med skønsmæssig usikkerhed”* (ISA 540 (R), 2018, afsnit 12a).

Fælles for definitionerne er, at der ved regnskabsmæssige skøn, ikke foreligger en fastsat monetær værdi for det pågældende aktiv og/eller forpligtelse, hvilket medfølger, at ledelsen derfor må udarbejde et skøn med begrænset viden eller data. Denne iboende begrænsning medfører en skønsmæssig

⁶ Vedlagt som bilag 1

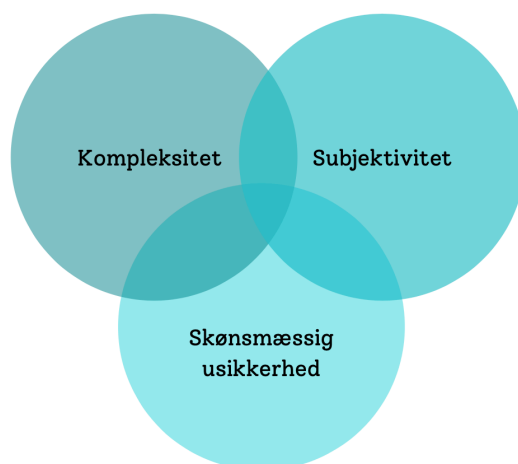
usikkerhed (ISA 540 (R), afsnit 2.). Eftersom ledelsen er nødsaget til selv at foretage subjektive valg og metoder i processen for at nå frem til et estimat, vil der uundgåeligt forekomme variationer, og således usikkerheder, i udfaldet af målingen. Den iboende subjektivitet i udregningen udgør derfor en risiko for fejl i det regnskabsmæssige skøn (ISA 540 (R), afsnit 2.). De valg og metoder der anvendes kan medføre kompleksitet i målingerne, eftersom de anvendte data ofte er følsomme overfor adskillige andre faktorer.

Et eksempel herpå kunne være et regnskabsmæssigt skøn over dagsværdien af en ejendom. Værdien af en ejendom er ikke en fast bestemt værdi og eftersom boligmarkedet følger samfundsøkonomien, vil værdien af en ejendom være svingende. Der vil dermed være eksterne faktorer der spiller en rolle i fastlæggelsen af dagsværdien af en ejendom på et givent tidspunkt. Når et selskab anvender en beregningsmodel til fastsættelsen af dagsværdien af en ejendom, vil det udarbejdede skøn derfor kun være et øjebliksbillede af en vurderet værdi, hvori der både kan være kompleksitet og subjektivitet forbundet med værdiregningen, hvilket øger om usikkerheden. Især vil der i perioder med usikkerhed i boligmarkedet opstå måleusikkerheder omkring sådan et skøn.

5.1 Identifikation af iboende risikofaktorer

Som eksemplet demonstrerer er regnskabsmæssige skøn eksponeret for flere risikofaktorer, der naturligt indgår i udarbejdelsen. Disse risici kaldes for iboende risikofaktorer og i ISA 540 (R) er der lagt et øget fokus på disse. I standarden bliver der identificeret tre hovedgrupper af iboende risikofaktorer, som illustreret i figur 6 nedenfor. Disse udgør en risiko både hver især, men også gennem deres indbyrdes sammenhæng. Herefter uddyber ISA 540 (R) hvorledes graden af usikkerhed i et regnskabsmæssigt skøn kan variere meget og at dette har direkte indflydelse til arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisors risikovurderinger og yderligere revisionshandlinger (ISA 540 (R), afsnit 3.). Her skal forstås, at hvis revisor vurderer at den iboende risiko i et regnskabsmæssigt skøn som værende høj, så leder det bl.a. til øgede tiltag for at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis.

Figur 6: Iboende risikofaktorer i regnskabsmæssige skøn.

Iboende risiko faktorer i regnskabsmæssige skøn

Kilde: Egen tilvirkning, efter ISA 540 (R)

Det første der kræves af revisor i ISA 540 (R) er, at der *“foretages en særskilt vurdering af iboende risici med henblik på at vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau”* (ISA 540 (R), afsnit 4). Dette ses ligeledes på beslutningsdiagrammet⁷ som det næste skridt efterfulgt af de generelle krav, som vil blive gennemgået i afsnit 6.2.1-2, under den *teoretiske gennemgang af revisionsprocessen*. Revisor skal ved risikovurderingen af regnskabsmæssige skøn særskilt vurdere de risici, der ligger til grund for udførelsen af efterfølgende revisionshandlinger. Vurdering af iboende risici ved regnskabsmæssige skøn indebærer, at revisor ved identifikationen af risiciene for væsentlig fejlinformation skal tage stilling til, i hvilket omfang skønnet er influeret af blandt andet skønsmæssig usikkerhed, kompleksitet og subjektivitet (ISA 540 (R), afsnit A66). Her kigges der således på, hvor udsat et skøn vurderes at være, forinden det har været igennem de interne kontroller (ISA 540 (R), bilag 1, afsnit 2). Her er det vigtigt, at revisor er opmærksom på revisionsbevisets egnethed i forhold til revisionsmålet. I forhold til eksemplet tidligere vil det for eksempel være, at de anvendte forudsætninger og data fra boligmarkedet er passende præsenteret og beskrevet for at opfylde revisionsmålet om klassifikation og forståelighed. Det er derfor vigtigt, at revisor har en god forståelse af virksomheden og dens omgivelser således, at han er i stand til at identificere og vurdere risiciene for væsentlige fejl i de regnskabsmæssige skøn.

⁷ Vedlagt som bilag 1

Dette leder os til en af de andre væsentlige ændringer i ISA 540 (R) i forhold til dens forgænger: et øget fokus på professionel skepsis. Dette øgede fokus på professionel skepsis er netop på grund af den iboende risiko, der kræver meget af revisors faglighed og evne til at vurdere de iboende risici.

Behovet for professionel skepsis bliver også nævnt i direkte relation til manglende neutralitet eller besvigelser (ISA 540 (R), afsnit 8). ISA 540 (R) anvender flere gange formuleringen “indikationer på manglende neutralitet”⁸. Selvom disse indikationer ikke bliver nærmere specificeret, må det antages at hentyde til, især, indikationerne i besvigelsestrekanten, som vil blive gennemgået i afsnit 8.2.1 *besvigelsestrekanten*. Dette er også den problemstilling, som afhandlingen ønsker at undersøge. Dette er interessant at undersøge, fordi selvom der i beslutningsdiagrammet længere nede specifikt står nævnt management bias, bliver der allerede i næste punkt refereret til ISA-standardens afsnit 16, som videre refererer til henholdsvis skønsmæssig usikkerhed (ISA 540 (R), afsnit A72-75) og kompleksitet og subjektivitet (ISA 540 (R), afsnit A76-79). I A78-79 bliver manglende neutralitet allerede nævnt 2 gange og derfor må det antages, at revisor allerede her skal tage stilling til manglende neutralitet. Denne problemstilling vil afhandlingen forsøge at behandle gennem analysen og diskussionen.

Et andet krav som ISA 540 (R) stiller til revisors behandling af det regnskabsmæssige skøn er, at der vurderes om rimeligheden af de anvendte forudsætninger og data. Hertil uddyber standarden, at dette blandt andet omfatter fastlæggelsen af den daglige ledelses punktestimat (ISA 540 (R), afsnit 9). Dette sætter igen store krav til revisors færdigheder, professionelle skepsis og ikke mindst kendskab til den relevante regnskabsmæssige begrebsramme. Dernæst understreger ISA 540 (R) nødvendigheden for, at yderligere revisionshandlinger foretages på et begrundet grundlag og er revisors reaktion på de vurderede risici for opnåelse af væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau (ISA 540 (R), afsnit 7). Hertil gives revisor nogle valgmuligheder i forhold til hvilke revisionshandlinger der kan foretages som reaktion på væsentlig fejlinformation. Disse ses også i beslutningsdiagrammet. Problemstillinger vedrørende disse tre muligheder vil også blive behandlet i afhandlingens analyse og diskussion.

⁸ Se f.eks. ISA 540 (R), afsnit 1, 23,24,25 m.m....

Disse mulige revisionshandlinger består af (ISA 540 (R), afsnit 18):

- (a) Opnåelse af revisionsbevis fra begivenheder, der er indtruffet frem til datoen på revisors erklæring.*
- (b) test af, hvordan den daglige ledelse udøvede det regnskabsmæssige skøn, eller*
- (c) fastlæggelse af revisors punktestimat eller beløbsinterval.*

Her skal revisor også tage i betragtning, at desto højere den vurderede risiko for væsentlig fejlinformation er, des mere overbevisende skal revisionsbeviset også være (ISA 540 (R), afsnit 18). Yderligere lægger standarden vægt på, at revisor skal kunne foretage en vurdering af fejlinformationer der konstateres under revisionen. Her er der tale om revisors reaktion på indikationer, opståede fra de samlede revisionshandlinger og indsamlede revisionsbeviser der hentyder, at den daglige ledelses punktestimat indeholder fejlinformation (ISA 540 (R), afsnit A139). Det er derfor vigtigt, at revisor er i stand til at kommunikere behovet for korrektion af en evt. fejlinformation og være i stand til at vurdere indvirkningen, hvis fejlinformationen ikke korrigeres (ISA 450, afsnit 8-11). Problemstillinger ved disse revisionshandlinger, med særligt fokus på revisors eget punktestimat/beløbsinterval, vil senere blive analyseret ud fra eksisterende litteratur i kapitel 7 og dertilhørende under afsnit.

For at opsummere ISA 540 (R) skal revisor således bruge sin professionelle skepsis til at vurderer de iboende risici, *subjektivitet, kompleksitet og skønsmæssige usikkerheder*, som det første led i revisionen for at kunne vurdere, hvorvidt der kræves yderligere beviser for skønnets rimelighed. Vi ser dog flere problematikker ved denne fremgangsmetode som den opstilles i standarden og disse vil blive behandlet i analysen.

6. Revisionsprocessen

Dette kapitel har til formål at redegøre for, hvordan revisionsprocessen foregår og hvordan revisor udarbejder de nødvendige revisionsbeviser for at opnå den krævede sikkerhed i revisionserklæringen. Derfor vil revisionsprocessen blive teoretisk gennemgået, med udgangspunkt i revisorloven og ISA standarderne, således at læseren forstår sammenhængen imellem ISA 540 (R) og de yderligere lovrammer. Ved at læse dette kapitel vil læseren opnå en forståelse for, hvordan iboende risici er en komponent i revisionsrisikomodellen og hvordan denne model er en af de grundlæggende redskaber som revisor anvender i sin risikovurdering. Komponenterne i revisionsrisikomodellen vil endvidere blive uddybet enkeltvis i afsnittede nedenfor.

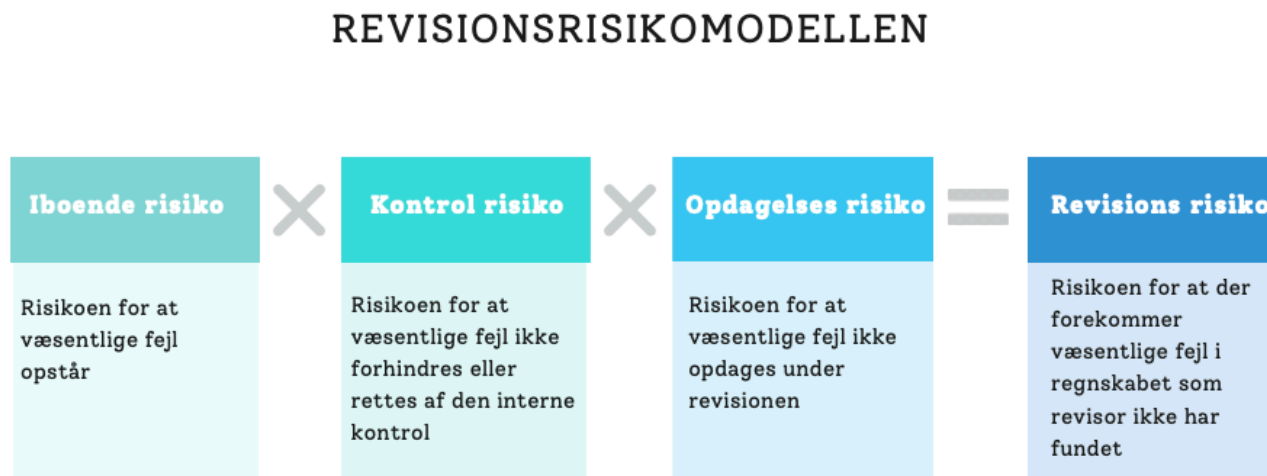
6.1 Revisionsrisikomodellen

ISA 540 (R) sætter stort fokus på, at revisor foretager en risikovurdering af de iboende risici og henviser her til ISA 200⁹. I den opnåede konklusion, vedrørende en erklæring uden modifikationer, er det fundamentalt, at der bagvedliggende er en høj grad af sikkerhed for, at der ikke er væsentlige fejl i det pågældende regnskab. For at revisor kan nå frem til en konklusion om lav sandsynlighed for væsentlige fejl, skal revisionsrisikoen nedbringes til et acceptabelt lavt niveau. Dette gøres gennem indsamlingen af tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis (ISA 200, afsnit 5).

En almindeligt brugt tilgang til revision er den såkaldte ‘risikobaseret revision’, som består af, at revisorer bruger flere ressourcer på at minimere væsentlige risici og således færre ressourcer på lavere risici (Smieliauskas, 2012, s. 265). Her er revisionsrisikomodellen et grundlæggende redskab, som revisor anvender for at holde revisionsrisikoen i skak. Gennem anvendelse af revisionsrisikomodellen vil revisor være i stand til at udlede den revisionsrisiko, der foreligger ved en given revision. Komponenterne i revisionsrisikofunktionen er dermed fordelt på henholdsvis det reviderede selskab (iboende risiko og kontrolrisiko) og revisors handlinger (opdagelsesrisiko). Til trods for, at selve navnet *revisionsrisikomodellen* ikke direkte fremgår af ISA 200, så er det her i, at modellen bliver udformet. ISA 200 indeholder således definitionerne af komponenterne i revisionsrisikomodellen, illustreret i Figur 7. Revisionsrisikomodellen kan anvendes både til at udtrykke risiko i procentvis (kvantitativ) eller ved at anvende begreber så som lav, middel eller høj (ikke-kvantitativ) (Christiansen & Dalsgaard, u.å c).

⁹ Specifikt henvises der til ISA 200 afsnit A40 om iboende risici.

Figur 7: Revisionsrisikomodellen.

Kilde: Egen tilvirkning efter ISA 200.

6.1.1 Revisionsrisiko

Revisionsrisikoen er risikoen for, at revisor udtrykker en upassende revisionskonklusion, når regnskabet indeholder væsentlig fejlinformation. Revisionsrisiko er en funktion af risiciene for væsentlig fejlinformation og opdagelsesrisikoen (ISA 200, afsnit 13, litra c). Revisionsrisikoen er således en funktion der udtrykker risikoen for, at årsregnskabet, på trods af en erklæring uden modifikationer, indeholder væsentlige fejl (Christiansen & Dalsgaard, u.å c). Her er det vigtigt at bide mærke i, at revisionsrisikoen altid vil være til stede, fordi der i revisionen vil være iboende begrænsninger, eftersom revisors konklusioner drages ud fra *overbevisende* revisionsbeviser (ISA 200, afsnit A47.). Det vil sige, at selv om revisor finder en passende mængde revisionsbeviser (tilstrækkelige) og kvaliteten af disse revisionsbeviser (egnetheden) vurderes at være god nok til at drage en konklusion om regnskabet (ISA 200, afsnit A31-A32), vil muligheden for, at væsentlige fejl ikke opdages gennem revisionen i en mindre grad altid være til stede. Dette skyldes blandt andet, at der i udarbejdelsen af et regnskab vil være regnskabsposter der udsættes for subjektive beslutninger, vurderinger eller usikkerhed, hvilket især er gældende ved udarbejdelsen af regnskabsmæssige skøn (ISA 200, afsnit A48). Dette skaber endvidere en risiko for ufuldstændige informationer fra ledelsen som, til trods for korrekt udført revisionshandling, kan lede til fejl. Disse fejl kan opstå bl.a. fordi at revisor er juridisk og praktisk begrænset i opnåelsen af revisionsbeviser (ISA 200, afsnit A49).

6.1.2 Iboende risiko

Den iboende risiko er udtryk for den eksponering, som et revisionsmål vedrørende en gruppe af transaktioner, en balancepost eller en oplysning, har for fejlinformation inden eventuelle tilknyttede kontroller overvejes. Fejlinformationen kan enten enkeltvis eller sammenlagt med anden fejlinformation være væsentlig (ISA 200, afsnit 13, litra n, i). Størrelsen af den iboende risiko varierer alt efter hvilke regnskabs- og balanceposter der er tale om. Faktorer der typisk spiller en rolle i fastsættelsen af den iboende risiko, er kompleksiteten af udregningerne, eksterne forretningsmæssige forhold, teknologisk udvikling og regnskabsmæssige skøn, hvor den skønsmæssige usikkerhed er betydelig (ISA 200, afsnit A40).

Når der er tale om ovenforstående regnskabsmæssige skøn, så vil der i fastlæggelsen af den iboende risiko på revisionsmålsniveau kigges på, hvor stor den iboende risiko for væsentlige fejl er. Dette gøres inden der foretages yderligere kontroller. Her er det især skønsmæssig usikkerhed, subjektivitet og kompleksitet der er omdrejningspunktet ift., at iboende risiko opstår. Den iboende risiko for væsentlige fejl, vedrørende regnskabsmæssige skøn, bliver således forhøjet, hvis der ikke er mulighed for direkte observation ved fastsættelse af skønnet, da dette leder til skønsmæssig usikkerhed (ISA 540 (R), bilag 1, afsnit 4-7). Ligeledes vil sandsynligheden for væsentlige fejl øges, hvis der er tale om komplekse udregninger af det regnskabsmæssige skøn, hvor der f.eks. kan være tale om store datamængder eller hvor den anvendte data har været svær at identificere, indsamle, tilgå, eller forstå (ISA 540 (R), bilag 1, afsnit 8). Samtidig vil det være muligt, at den viden og de data der er tilgængelige til anvendelse i udarbejdelsen af et regnskabsmæssigt skøn, vil indeholde iboende begrænsninger, hvilket øger den iboende risiko på grund af tilstedeværelse af subjektivitet (ISA 540 (R), bilag 1, afsnit 12). Disse tre komponenter i den iboende risiko vedrørende regnskabsmæssige skøn, og det faktum, at det er ledelsen der skal udarbejde de regnskabsmæssige skøn, åbner op for risikoen og muligheden for manglende neutralitet hos ledelsen.

6.1.3 Kontrolrisiko

Kontrolrisikoen er risikoen for, at mulig fejlinformation ikke forebygges eller opdages og rettes i tide af virksomhedens interne kontrol. Fejlinformation kan enten enkeltvis eller sammen med anden fejlinformation være væsentlig for et revisionsmål vedrørende en gruppe af transaktioner, en balancepost eller en oplysning (ISA 200, afsnit 13, litra n, ii).

Kontrolrisikoen afspejler, hvor effektivt den daglige ledelse har udformet, implementeret og opretholdt den interne kontrol. Kontrolrisikoen er således kort sagt risikoen for, at væsentlige fejl der er opstået, ikke opdages internt i selskabet. Det er dog vigtigt at bide mærke i, at den interne kontrol ikke eliminerer risici for væsentlige fejl, men blot vil være i stand til at reducere den, da der også her vil være iboende begrænsninger i form af misforståelser, menneskelige fejl eller tilsigtet tilsidesættelse af kontroller (ISA 200, afsnit A42).

6.1.4 Opdagelsesrisiko

Opdagelsesrisikoen er risikoen for, at de handlinger som revisor har udført for at reducere revisionsrisikoen til et acceptabelt lavt niveau, ikke fører til opdagelse af en fejlinformation (ISA 200, afsnit 13, litra e). Ud fra revisors risikovurdering af den iboende risiko og kontrol risiko, fastsættes omfanget af behovet for opdagelsesrisikoen. Det vil sige, at større risici der ligger i den iboende risiko og kontrolrisikoen, mindre risiko kan accepteres i opdagelsesrisikoen. Anvendelsen af revisionsrisikomodellen hjælper således revisor med at planlægge omfanget af de revisionshandling, der er nødvendige for at opnå en tilfredsstillende sikkerhed for at regnskabet ikke indeholder væsentlige fejlinformationer (Eilifsen et. al., 2014, s. 96-99).

6.2 Teoretisk gennemgang af revisionsprocessen

Revisorloven er den særlov i dansk ret, der regulerer revisorerhvervet. Implementeringen af den tidligere revisorlov der blev gældende i 2003, betød et skift i hvordan man regulerede revisorerhvervet. Forinden var det ikke kun revisorerhvervet, men også revisor som privatperson der blev reguleret. Forstået på den måde, at det var forbudt for revisor at drive nogen anden form for erhvervsmæssigt virke end revision (Füshel et. al., 2017, s. 38). Implementeringen havde med sig, at nu var det kun de tilfælde hvor revisor aflagde erklæringer der var omfattet af reguleringen (Füshel et. al., 2017, s. 38). Som konsekvens af implementeringen af det 8. direktiv, kom den nye revisorlov i 2008. Revisorloven bygger i et stort omfang stadig på de samme principper og bestemmelser som forgængeren fra 2003, men er gennemført til at være bedre tilpasset direktivet (Füshel et. al., 2017, s. 39; revisorloven, 2021, note 1).

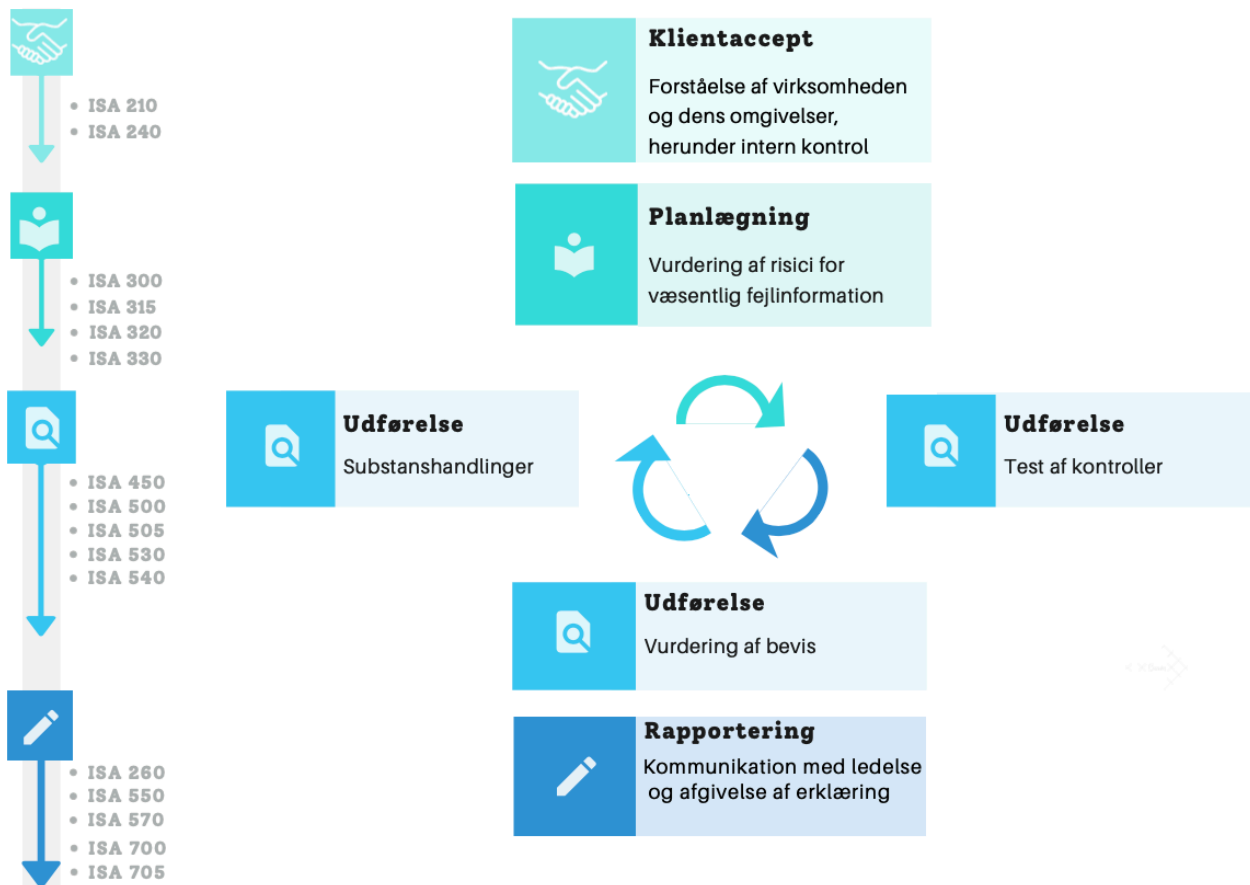
Revisionserklæringen er, som nævnt, revisors endelige produkt. Erklæringen er den sikkerhed revisor giver for, at regnskabet giver et retvisende billede. Revisors arbejdsproces for at opnå denne sikkerhed vil i det følgende kapitel blive gennemgået.

“Revision er en systematisk proces, der går ud på objektivt at opnå og vurdere bevismateriale vedrørende påstande om økonomiske handlinger og begivenheder for at forvisse sig om graden af overensstemmelse mellem disse påstande og anerkendte kriterier” (American Accounting Association, 1973)

ISA 200 omtaler formålet med revision som værende at styrke de tiltænkte regnskabsbrugeres tillid til regnskabet. Dette opnås ved, at revisor udformer en konklusion om, hvorvidt regnskabet i alle væsentlige henseender er udarbejdet i overensstemmelse med den relevante regnskabsmæssige begrebsramme. ISA 200 understreger yderligere vigtigheden af, at en revision gennemføres i overensstemmelse med ISA og relevante etiske krav for, at revisor kan udforme en konklusion der opfylder disse krav (ISA 200, afsnit A1). Som et led i udførelsen af revisionen af et regnskab, skal regnskabsmæssige skøn revideres. Når revisor skal revidere disse skøn, vil dennes handlinger og udførsel være efter vejledningerne i ISA 540 (R).

ISA 540 (R) giver revisor et overblik over de yderligere handlinger, der går udover de generelle vejledninger, der skal tages højde for, og støtter dermed revisor i et overordnet mål ved revision af regnskabsmæssige skøn: at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, om regnskabsmæssige skøn og tilknyttede oplysninger i regnskabet er rimelige i forhold til den relevante regnskabsmæssige begrebsramme (ISA 540 (R), afsnit 11). Ajourføringen af ISA 540 har medført et øget fokus på visse områder, hvorefter disse skal medtages i den generelle “gennemgang af revisionen”, se figur 8 nedenfor (planlægning, udførelse mm.) således, at kravet om nøjagtighed og hurtighed i udførelsen af erklæring med sikkerhed overholdes. Som figuren illustrerer er revisionsprocessen ikke en entydig lige process, men en kontinuerlig process. Det kræver derfor, at revisor konstant må tilbage og genoverveje revisionsstrategi og -planen som følge af nye risici og revisionsbeviser.

Figur 8: *Revisionsprocessen.*

Kilde: Egen tilvirkning.

6.2.1 Kundeaccept

Det første trin i revisionsprocessen er kundeaccepten. Revisorloven §15a kræver, at en revisionsvirksomhed, både ved accept af en ny kunde og ved fortsættelse af revisionsopgaven, foretager en vurdering og dokumentation af denne. Dette skal bl.a. sikre, at revisor ikke bliver associeret med utroværdige kunder (Eilifsen et. al., 2014, s. 17). Revisionsvirksomheden skal vurdere og dokumentere om, hvorvidt de er uafhængige af den potentielle kunde. Endvidere skal der foretages en vurdering om foreliggende trusler imod uafhængigheden og om de nødvendige sikkerhedsforanstaltninger er foretaget. Dette krav er gældende ved alle erklæringsopgaver med sikkerhed, i modsætning til det 8. direktiv der kun omfatter den lovpligtige revision (Jensen et. al., 2018, note 86).

Ved revision af virksomheder i Klasse C og D kræves det også, at revisionsvirksomheden har vurderet og dokumenteret at have de fornødne kompetencer og ressourcer til at udføre revisionsopgaven korrekt (revisorloven §15a, stk. 2). Selvfølgelig skal revisor altid besidde de fornødne kompetencer for

at kunne udføre revisionsopgaven efter god revisorskik. Kravet i revisorloven § 15a, stk. 2, afklares i praksis derfor ved en mere detaljeret planlægning forud for accepten (Jensen et. al., 2018, note 86). FSR har udsendt et notat omhandlende accept og fortsættelse af erklæringsopgaver med sikkerhed (FSR danske revisorer, 2018), med det formål at hjælpe revisionsvirksomheder med at leve op til kravene i revisorloven § 15a. IAASB har udgivet ISA 210 som vejledning til kundeaccept. ISA 210 fokuserer på forudsætningerne forud for revisionsopgaven og for en fælles forståelse mellem revisor og den daglige ledelse, hvor det kræves at ledelsen forstår og anerkender sit ansvar (ISA 210, afsnit A2-A21). Under denne fase får revisor et kendskab til kunden, der senere i forløbet hjælper revisor med sin risikovurdering og at videre planlægge de nødvendige revisionshandlinger.

6.2.2 Planlægning

Næste fase i revisionsprocessen er planlægning. Planlægningen indebærer udarbejdelsen af en revisionsstrategi og –plan (ISA 300, afsnit 2). Revisionsstrategien går ud på, at de væsentlige regnskabsposter lokaliseres og risikoen for væsentlig fejlinformation angives, hvorefter risikoen for væsentlige fejl ved de relevante revisionsmål enkeltvis vurderes. Vurderes risikoen at være henholdsvis høj eller betydelig vil det være her de primære kræfter ift. planlægning af revisionshandlinger lægges (Christiansen & Dalsgaard, u.å b). Nu vil det være muligt for revisor at lave selve revisionsplanen. Med udgangspunkt i revisionsstrategien lægges der nu en plan for de revisionshandlinger der skal foretages på relevante regnskabsposter og revisionsmål.

Inden udarbejdelsen af selve planlægningen kan finde sted, skal væsentlighedsniveauet, som er uddybet i afsnit 4.1.3 *væsentlighed*, fastsættes og dette sætter fremadrettet grænsen for om en fejlinformation vil være væsentlig. Efterfølgende vil det, gennem anvendelse af risikovurderingshandlinger anført i ISA 315, være muligt at lave en risikovurdering af sandsynligheden for væsentlige fejl, både på regnskabs- og revisionsmålsniveau. Her anvendes revisionsrisikomodelsens komponenter, uddybet i afsnit 6.1 *revisionsrisikomodelsen*, til udarbejdelse af den samlede revisionsrisiko (Christiansen & Dalsgaard, u.å b). Ud over de generelle risikovurderingshandlinger, tilføjer anvendelsen af ISA 540 (R) yderligere risikovurderingshandlinger ved planlægning af revision af regnskabsmæssige skøn (ISA 540 (R), afsnit 13). Her skal revisor tage hensyn til yderlige forhold, der udgør en trussel for, at regnskabet indeholder væsentlige fejl. Af yderligere forhold fremgår bl.a., at revisor skal forstå ledelsens behandling af udsathed for fejlinformation grundet manglende neutralitet eller besvigelser. Her skal revisor forstå: hvorvidt ledelsen er særligt opmærksom i udvælgelsen, anvendelsen samt et

eventuelt behov for ændring af de metoder, forudsætninger og data, der er anvendt i udarbejdelsen af regnskabsmæssige skøn; om ledelsen opretter passende kontroller, gennemgang af anvendte modeller, samt observerer KPI'er der kan markere kontradiktoriske og uventede resultater i forhold til historiske og forventede resultater af regnskabsmæssige skøn; om ledelsen identificerer incitamenter der kan lede til manglende neutralitet hos ledelsen i udarbejdelsen af regnskabsmæssige skøn (ISA 540 (R), afsnit A33). Når der er udformet en revisionsstrategi og -plan, kan selve indsamlingen af revisionsbevis, og dermed udførelsen af revisionen, gå i gang.

6.2.3 Udførelse

Udførelsen af selve revisionshandlingerne kan gøres som statusrevision eller en kombination af løbende revision og statusrevision. Den løbende revision indebærer, at revisor løbende igennem året foretager revisionshandling (Christiansen & Dalsgaard, u.å. a), hvor statusrevisionen finder sted efter statusdagen (Christiansen & Dalsgaard, u.å. e). Formålet med udførelsen af revisionen er at indsamle tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis (ISA 500, afsnit 4). For at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis findes frem til de poster der skal revideres, enten ved at anvende stikprøver eller udvælge bestemte poster, f.eks. alle poster over et bestemt beløb, der dermed har større sandsynlighed for at indeholde væsentlige fejl (ISA 540 (R), afsnit A54 og A56). Stikprøverne skal hjælpe revisor med at danne et billede af hele populationen således, at det bliver muligt at finde frem til en konklusion og dermed afgive en erklæring (ISA 530, afsnit 4). De gennem udvælgelse eller stikprøve valgte poster skal efterfølgende revideres. Dette gøres ved at finde revisionsbevis for de relevante revisionsmål. Når beviserne indsamles, er det vigtigt at have i mente, at der findes forskellige bevisstyrker. Revisionsbeviser indhentet direkte af revisor fra en tredje part er de mest troværdige, lige som beviser i form af skriftlige dokumenter er mere troværdige end mundtlige beviser (ISA 500, afsnit 2).

Ved revision af regnskabsmæssige skøn, hvor sandsynligheden for risici for væsentlige fejl er til stede, skal der foretages yderligere revisionshandling som modsvar mod disse risici (ISA 540 (R), afsnit 18). Af yderligere handlinger er test af, hvordan den daglige ledelse har udarbejdet regnskabsmæssige skøn, en af de krævede eller/og anbefalede handlinger (ISA 540 (R), afsnit 18, litra b). Her skal revisor opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis angående de risici for væsentlig fejlinformation, som vedrører de valg ledelsen har truffet. Disse valg angår bl.a. ledelsens anvendelsen af metoder, forudsætninger og data, benyttet til udregning af de regnskabsmæssige skøn (ISA 540 (R), afsnit 22, litra a), samt hvordan den daglige ledelse har fastlagt punktestimat og udarbejdet tilknyttede

oplysninger om skønsmæssig usikkerhed (ISA 540 (R), afsnit 22, litra b). Her er det derfor revisors rolle at kunne vurdere om disse forudsætninger er rimelige og om der foreligger manglende neutralitet, og hvis der gør - hvor stor en trussel den manglende neutralitet udgør for skønnets rigtighed. Støder revisor på indikationer om manglende neutralitet hos ledelsen skal dette inkluderes i revisionsdokumentationen (ISA 540 (R), afsnit 39, litra d). Skulle det fremstå, at der er indikationer på manglende neutralitet hos ledelsen, skal revisor vurdere, hvilken betydning dette har i forhold til revisionen som helhed (ISA 540 (R), afsnit 32). Dog med forbehold for situationen, hvor der er tale om bevidst mangel på neutralitet, hvor der henvises til afsnit 8.2.5 *Revision af tilsigtede fejl*.

Ud over test af udarbejdelsen af ledelsens skøn kan yderligere revisionshandlinger være, at revisor opnår revisionsbevis i form af dokumentation for, at begivenheden allerede har fundet sted (ISA 540 (R), afsnit 18, litra a) eller at revisor fastlægger eget punktestimat/beløbsinterval (ISA 540 (R), afsnit 18, litra c). Revisors fastlæggelse af punktestimat og beløbsintervaller bliver uddybet i afsnit 7.1 *grundprincipperne bag udarbejdelsen af revisors punktestimat/beløbsinterval*. Yderligere er det vigtigt, at revisor opfylder pligten om at være det neutrale led, offentlighedens tillidsrepræsentant, i opnåelsen af yderligere revisionsbeviser. ISA 540 (R) påpeger her, at revisor hverken skal søge efter be- eller afkræftende revisionsbeviser, men blot udføre handlinger der opnår beviser uanset hvilken konklusion disse understøtter (ISA 540 (R), afsnit 18).

Revisorer og revisionsvirksomheder skal til enhver tid kunne dokumentere, at udførelsen af en erklæringsopgave med sikkerhed er sket i overensstemmelse med gældende krav (Erhvervsstyrelsen, 2011). Ét af de gældende krav er netop: professionel skepsis. En vigtig del af revisionsprocessen er således, at revisor udviser professionel skepsis både i sin indsamlingen af revisionsbeviser og i sin vurdering af manglende neutralitet hos ledelsen. En af de centrale ændringer i ISA 540 (R) er derfor, som nævnt, et øget fokus på professionel skepsis (ISA 540 (R), afsnit 8). Professionel skepsis er yderligere uddybet i afsnit 3.2.4 *professionel skepsis*. Det kan dog være vanskeligt for revisor at dokumentere og bevise udøvelsen af denne i forbindelse med regnskabsmæssige skøn, da professionel skepsis ikke er en fysisk handling i sig selv, men kommer til udtryk gennem revisors håndtering af revisionsbeviser og valg af handlinger, hvor dokumentationen af professionel skepsis således kan lade sig gøre gennem dokumentationen af revisionsbeviser (ISA 540 (R), afsnit A152).

Eksempler på udøvelsen af professionel skepsis, specifikt ift. regnskabsmæssige skøn, kan udledes i ISA 540 (R)'s vejledning. Her statueres, at udøvelsen af professionel skepsis fremstår når revisor er

i stand til at: tage stilling til om kontrolrisikoen skal øges og dermed opnå mere overbevisende revisionsbeviser, som følge af eventuelle fejlinformationer i foregående regnskabsperiode, hvor grundlag for at betvivle ledelsens informationsinddragelse i udøvelsen af regnskabsmæssige skøn har været til stede (ISA 540 (R), afsnit A60); forholde sig skeptisk til egnetheden af de forudsætninger der ligger til grund for ledelsens ændring af metoder ved udarbejdelsen af regnskabsmæssige skøn (ISA 540 (R), afsnit A95); cirkulere tilbage og med skeptiske øjne genoverveje om det opnåede revisionsbevis der ligger til grunde for udarbejdelsen af det regnskabsmæssige skøn er tilstrækkeligt, når revisor støder på indikationer på mulig manglende neutralitet hos ledelsen eller høj kompleksitet i udregningerne (ISA 540 (R), afsnit A96 og A137).

Som afslutning på revision af regnskabsmæssige skøn, skal revisor, når han er færdig med revisions-handlingerne og har opnået relevante revisionsbeviser, lave en samlet overordnet vurdering af disse (ISA 540 (R), afsnit 33), hvor revisor igen skal vurdere om der bl.a. er indikationer på manglende neutralitet hos ledelsen og om den daglige ledelses beslutninger vedrørende indregning, måling, præsentation af og oplysning om de regnskabsmæssige skøn i regnskabet er i overensstemmelse med den relevante regnskabsmæssige begrebsramme (ISA 540 (R), afsnit 33, litra a og b).

6.2.4 Rapportering

For at kunne udarbejde konklusionen skal revisor konkludere, om der er opnået en tilstrækkelig høj grad af sikkerhed for, om regnskabet som helhed ikke indeholder væsentlig fejlinformation (ISA 700, 11. pkt.). Inden selve erklæringen gives skal revisor, hvis omstændighederne er til stede, rapportere til ledelsen omkring væsentlige fejl der resulterer i en modifikation på konklusionen i erklæringen eller hvis der er tale om væsentlig usikkerhed om fortsat drift (ISA 260, afsnit A24). Hvis regnskabet er udarbejdet i overensstemmelse med begrebsrammen og endnu ikke giver et retvisende billede, skal revisor derfor tage kontakt til ledelsen. Hvis udførelsen af revisionen giver mistanke til eller bevis på besvigelser, er det revisors pligt at meddele dette til den øverste ledelse. Hvis denne ikke reagerer i tide eller det vurderes, at dette ikke er nok til at standse fortsat økonomisk kriminalitet (Revisorloven § 22, stk. 1-2), så skal anmeldelsen ske til den relevante myndighed, som i Danmark er SØIK. Ligeledes skal revisor, hvis denne vælger at fratræde som følge af mistanke eller fund af besvigelser, drøfte fratrædelsen og årsagerne hertil med øverste- og daglige ledelse, samt andre relevante personer, og fastslå om der er grundlag for anmeldelse af personer der har handlet i sagen (ISA 240, afsnit 38, litra c, i og ii).

Når en eventuel kommunikation med ledelsen er overstået og ledelsen har eller har undladt at handle ud fra denne, skal revisor lave sin konklusion. Konklusionen informerer regnskabsbrugerne om regnskabet er udarbejdet i overensstemmelse med den relevante begrebsramme (ISA 700, afsnit 10). Konklusionen skal være udformet på baggrund af de opnåede revisionsbeviser og efterfølgende udtrykkes klart i en erklæring (ISA 700, afsnit 6).

Når revisor har udført relevante handlinger og indsamlet tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, som gennemgået i dette kapitel, vil det være muligt at komme frem til en konklusion og dermed afgive en erklæring.

7. Analyse af skønsmæssig usikkerhed

Dette kapitel har til formål at analysere ISA 540 (R) gennem eksisterende forskning indenfor området af skønsmæssige usikkerheder i regnskabsmæssige skøn og revisors respons på dette.

Som tidligere nævnt er formålet med en revision at give regnskabsbrugerne en udtalelse fra revisor om, hvorvidt årsregnskabet er præsenteret således, at det giver et retvisende billede i al væsentlig henseende i overensstemmelse med den gældende begrebsramme for finansiell rapportering. Men måleusikkerheder eller mangel på observerbare inputs i forbindelse med udarbejdelsen af regnskabsmæssige skøn i årsregnskabet besværliggør denne opgave for revisor. Der er en bekymring for, at sådanne komplekse dagsværdismålinger under visse omstændigheder muligvis ikke *kan* revideres. Der kan være adskillige kilder til disse måleusikkerheder, for eksempel mangler ved de anvendte modeller eller volatilitet i markedet for de relevante inputs (Christensen et. al., 2012, s. 128).

Efter at have etableret en forståelse for, hvilke krav der stilles til indholdet i årsregnskabet, vil det kommende kapitel nu dykke ned i litteratur, der fokuserer på revisors udarbejdelse af punkttestimater/beløbsintervaller og se på de bagvedliggende principper. Indførelsen af dagsværdis hierarkiet i IFRS 13, gennemgået i afsnit 4.2 *IFRS's begrebsramme af dagsværdimålinger*, har været med til at fremhæve problemer med revision af komplekse skøn, der indeholder forudsætninger og data baseret på subjektive vurderinger hos den daglige ledelse (IFRS 13, afsnit 86-90).

7.1 Grundprincipperne bag udarbejdelsen af revisors punkttestimat/beløbsinterval

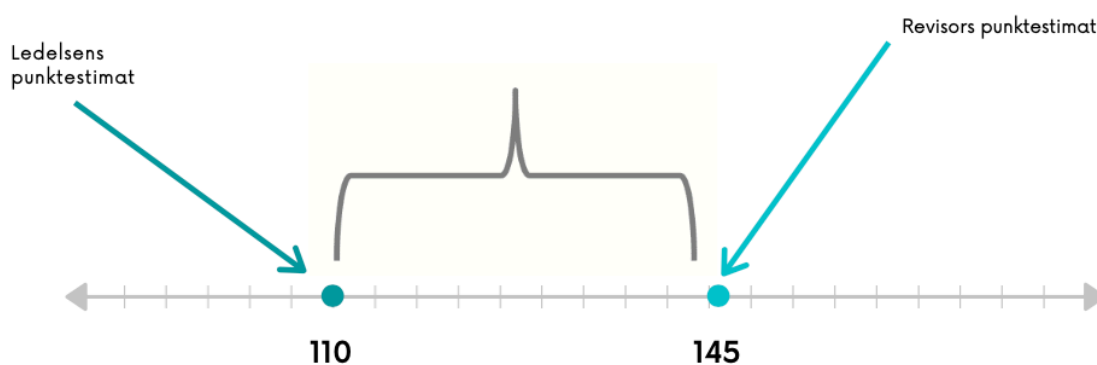
ISA 540 (R) kræver, at revisor ud over andre generelle revisionshandlinger, der anvendes til revision af skøn, uddybet i afsnit 6.2 *teoretisk gennemgang af revisionsprocessen* og dertilhørende underafsnit, vurderer om ledelsen har taget passende skridt til at forstå og håndtere den skønsmæssige usikkerhed. Revisor skal endvidere foretage evalueringer af rimeligheden af de anvendte forudsætninger og data som ledelsen har benyttet til bl.a. at fastlægge deres punkttestimat. Hvis revisor mener, at der ikke er taget de passende skridt til at forstå og håndtere den skønsmæssige usikkerhed, kan revisor anmode den daglige ledelse om at foretage yderligere tiltag, for eksempel ved at omfatte overvejelser af alternative forudsætninger eller udføre en følsomhedsanalyse (ISA 540 (R), afsnit A115).

En revisionshandling som revisor kan foretage, som gennemgået i afsnit 5.1 *identifikation af iboende risikofaktorer*, for at nå frem til en vurdering af rimeligheden af de forudsætninger og data som

ledelsen har anvendt, er at udarbejde sit eget punktestimat eller beløbsinterval. Med hensyn til udvikling af et rimeligt interval indikerer revisions-standarderne, at et interval er nyttigt og effektivt, hvis det er snævert nok til, at revisor kan opnå tilstrækkelig sikkerhed for, at det regnskabsmæssige skøn ikke indeholder væsentlig fejlinformation. ISA 540 (R) nævner som eksempel, at skønnets art kan påvirke, om der forventes at være mindre variabilitet i de rimeligt sandsynlige udfald. Revisionsbeviset kan understøtte enten et punktestimat eller en række forskellige sandsynlige udfald – hvor ydre grænserne udgør beløbsintervallet. Fastlæggelsen af et punktestimat kan være en effektiv metode til at opnå egnet revisionsbevis, især når punktestimatet kan fastlægges med højere grad af præcision (ISA 540 (R), afsnit A120).

I revisors fastlæggelse af, om de regnskabsmæssige skøn er rimelige eller indeholder fejlinformation, er revisors vurdering af "*rimeligheden*" således en vurdering af, om revisors punktestimat falder indenfor intervallet, som ledelsen har udviklet, og hvis det ikke gør, om det vurderes at være en væsentlig fejlinformation. Fejlinformation defineres i dette tilfælde som forskellen mellem ledelsens punktestimat og det nærmeste punkt af revisors punktestimat (ISA 540 (R), afsnit A139). Dette første eksempel viser fejlinformationen, når der anvendes ét punktestimat som illustreret i figur 9 nedenfor:

Figur 9: *Punktestimat.*

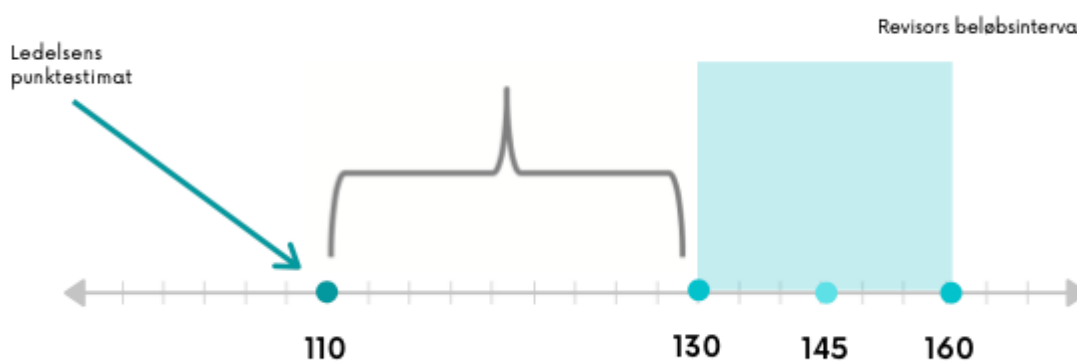
Kilde: Egen tilvirkning efter Smieliauskas, 2012, s. 263.

På figuren ses, at der er en forskel på $145 - 110 = 35$. Denne forskel på 35 repræsenterer fejlinformationen. Dette kunne for eksempel være 35 tusind kroner, og om det så er en væsentlig fejlinformation afhænger af revisors beregnede væsentlighedsniveau. Hvis revisors udarbejdede punktestimat er

væsentligt forskelligt fra ledelsens punktestimat og det ikke er muligt at forene differencen, vil revisor vurdere en sådan situation som værende af høj risiko.

Hvis revisor derimod anvender en værdiansættelsesmetode, der understøtter en række sandsynlige udfald, kaldes dette for et beløbsinterval. Et eksempel på dette kunne være et interval mellem 130 og 160 (t.kr.). Hvis ledelsens estimerede skøn falder inden for dette interval, vil revisor konkludere, at beløbet er rimeligt og ingen forskel vil blive aggregeret. Hvis ledelsens estimerede skøn falder udenfor revisors beløbsinterval, vil forskellen mellem det estimerede beløb hos ledelsen og det beløb, der ligger i den nærmeste ende af revisors beløbsinterval, aggregeres som fejlinformationen (ISA 540 (R), afsnit A139, 3. pkt.). Dette illustreres i figur 10:

Figur 10: *Beløbsinterval.*

Kilde: Egen tilvirkning efter Smieliauskas, 2012, s. 264.

Fejlinformationen vil i dette tilfælde være $130 - 110 = 20$, da 130 er det beløb i revisors beløbsinterval der er tættest på ledelsens estimerede beløb. I denne situation vil der også opstå en yderligere problemstilling i det, at revisor nu må tage usikkerheden inden for intervallet med i betragtningen af sin risikovurdering. Som eksemplerne viser kan revisor gennem forskellige metoder fastlægge enten et punktestimat eller en række sandsynlige udfald indenfor et beløbsinterval. Hvis intervallet er meget snævert, ville dette ikke være meget anderledes, end hvis revisoren havde udviklet et punktestimat som i figur 9. Hvorvidt et interval er *snævert* afhænger af det beregnede væsentlighedsniveau. Indenfor revisionslitteraturen er det et fremhævet problem, når dette interval bliver for bredt, hvilket nu vil blive uddybet.

7.1.1 Skønsmæssige fejlinformationer

Hvis der igen tages udgangspunkt i intervallet i figur 10 og denne gang forudsættes, at revisor har beregnet et væsentlighedsniveau på 15 t.kr. så vil beløbsintervallet på $130 - 160 = 30$ t.kr. være uhensigtsmæssigt bredt. Årsagen til dette er, at intervallet på 30 t. kr. overstiger det fastlagde væsentlighedsniveau med det dobbelte. Hvis der nu yderligere antages, at ledelsen får foretaget ændringer i deres forudsætninger således, at deres punkttestimat nu er 130 i stedet for 110. Derved ligger intervallet nu på ydre grænsen af revisors beløbsinterval, men intervallets brede indikerer stadig et problem. For selvom ledelsens punkttestimat teknisk set er indenfor beløbsintervallet, kan der stadig være en væsentlig forskel mellem skønnene indenfor intervallet. Den tidligere udgave af ISA 540 foreskrev, at revisor kan undgå dette problem ved at *‘indsnævne intervallet på grundlag af tilgængeligt revisionsbevis, indtil alle udfald inden for intervallet anses for rimelige’* (ISA 540, 2016, afsnit 13 pkt., litra d, ii) og antydede således, at revisors interval normalt kan begrænses til mindre end eller lig med væsentlighedsniveauet idet det antages, at intervallet kan indsnævres så meget som revisor ønsker (ISA 540, 2016, afsnit A93-94). Selvom denne antagelse kan være gældende for skøn, der er baseret på faktiske eller forventede fejlinformationer *faktuelle fejlinformationer*, er dette ikke nødvendigvis gældende for fejlinformationer baseret på ledelsens subjektive vurderinger *skønsmæssige fejlinformationer* (ISA 540 (R), afsnit 35).¹⁰ Årsagen til, at et interval baseret på faktuelle fejlinformationer kan indsnævres så meget, som revisor ønsker, er fordi det afhænger af det indsamlede revisionsbevis. Revisionsrisikomodellen forklarer dette ved, at revisor kan nedbringe den samlede risiko, *intervallet*, ned til et acceptabelt lavt niveau, da han kan nedbringe opdagelsesrisikoen ved at øge om mængden af indsamlet revisionsbevis.

Denne antagelse er derimod ikke gældende ved skønsmæssige fejlinformationer. Definitionen af skønsmæssige fejlinformationer i ISA 450 er: *“de forskelle, der opstår som følge af den daglige ledelsens vurderinger, herunder de forskelle, der vedrører indregning, måling, præsentation og noter i regnskabet (herunder valget eller anvendelsen af regnskabspraksis), som revisor anser for urimelig eller uhensigtsmæssig”* (ISA 450, afsnit A6). Af denne definition fremgår, at den anvendes som et paraplybegreb, der nærmest dækker over alle andre fejlinformationer.¹¹ Det er imidlertid vigtigt at notere, at upræcise fremtidsforudsigelser også falder ind under begrebet skønsmæssige fejlinformationer (ISA 540 (R), afsnit 12, litra d). Dette er et grundlæggende problem, fordi intervaller der

¹⁰ i ISA 450 uddybes faktuelle- og skønsmæssige fejlinformationer.

¹¹ Dette inkluderer dog ikke projicerede fejlinformationer, omfattet af ISA 530, dette vil der ikke komme nærmere ind på.

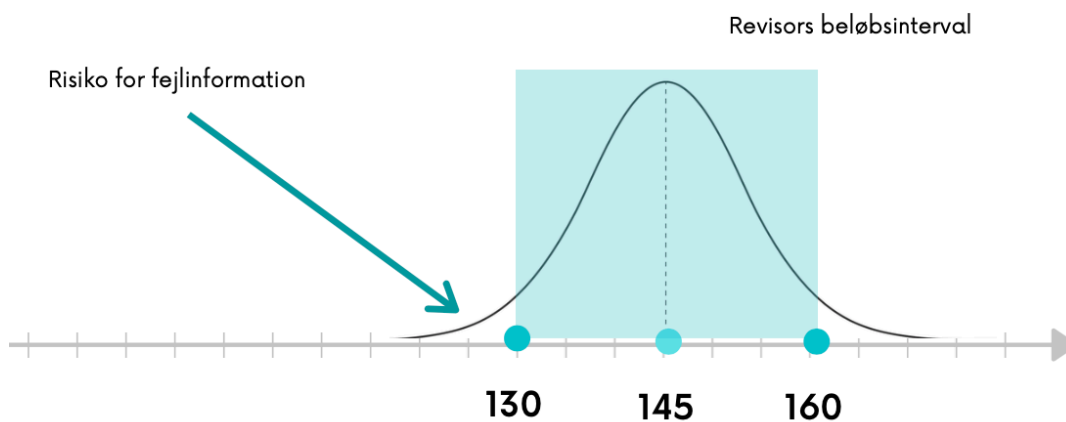
indeholder fejlinformationer fra forudsigelser om begivenheder, ikke fungerer på samme måde som intervaller baseret på faktuelle fejlinformationer, hvor revisionsrisikomodellen kan anvendes. Intervaller baseret på fremtidige begivenheder er afhængige af flere komplekse økonomiske faktorer. Hvis volatiliteten i det økonomiske marked øges, øges usikkerheden om fremtidige begivenheder og de intervaller der er forbundet med dem også. Afhængigt af den givne branches volatilitet, kan mere revisionsbevis for volatiliteten forbundet med fremtidige begivenheder faktisk øge intervallet, i stedet for at indsnævre det. Denne begivenhedsrelaterede usikkerhed er således risikoen for, at der sker en væsentlig prognose (forudsætnings)fejl i udviklingen af et skøn. Denne udgør derfor en helt specifik og vigtig fejlinformation idet den kan påvirke og udelukke andre fejlinformationer, fordi de andre fejlinformationer afhænger af, at begivenheden finder sted. Selvom opdatering af ISA 540 ikke længere indeholder afsnit om indsnævring af revisors beløbsinterval (ISA 540, 2016, afsnit A93-94), lægger den stadigvæk op til, at det er muligt at sænke revisionsrisikoen gennem indsamling af revisionsbevis (ISA 540 (R), afsnit A113).

Problematikken med rimelige intervaller og fejlinformationer baseret på begivenheder kan forklares på følgende måde ud fra nogle statistiske grundprincipper. Lad os antage, at en normal fordelingskurve viser risikoen for fejlinformation. Dette ses på figur 11, hvor samme interval som i figur 10 anvendes. Igen er det vigtigt at bemærke, at intervallet indeholder de *rimelige* udfald og ikke alle *mulige* udfald. Et interval er ikke brugbart for revisor, hvis det indeholder alle *mulige* udfald da dette ville være for bredt. Kigger vi på ordet *rimelig* og vælger, at det i denne sammenhæng svarer til den sikkerhed revisor giver ved den lovpligtige revisionserklæring,¹² vil det betyde, at intervallet bør indeholde ca. 95 pct. af fremtidige begivenheder. De områder der falder udenfor intervallet, hvis skønnet er 145, vil således udgøre de sidste 5 pct.¹³ risiko for væsentlig fejlinformation. Forskellen indenfor intervallet, fra midtpunktet 145 ud til begge intervals grænser, repræsenterer således risikoen for fejlinformationer fordi væsentlighedsniveauet er 15 t.kr.

¹² Denne sikkerhed varierer og selvom det ikke fremgår af den danske lovgivning eller de internationale standarder præcist hvad et "acceptabelt lavt niveau" indebærer, er det almindeligt anerkendt med en sikkerhed på 95%. se f.eks. Christensen, Mogens et. Al. (2000) *Revision – koncept og teori*, København: Karnov Group, s. 283.

¹³ 2.5% til hver side

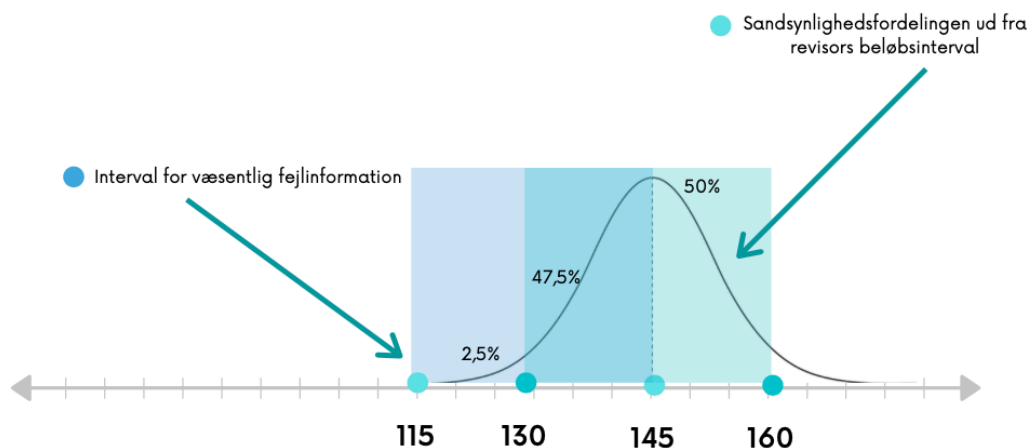
Figur 11: Normal fordeling af sandsynligheden inden for beløbsintervallet.

Kilde: Egen tilvirkning efter Smieliauskas, 2012, s. 267.

Hvis der bruges termer indenfor statistikken og dette var en stikprøve fordeling, så vil det farvede område repræsentere konfidensniveauet forbundet med intervallet. Ud fra dette, hvis der også er et fastsat væsentlighedsniveau, kan sandsynligheden for en væsentlig fejlinformation beregnes for et hvert estimats punkt. Fordi disse sandsynligheder er relaterede til forskelle mellem udfaldet af fremtidige begivenheder og nuværende estimater, er de således relaterede til denne særlige type skønsmæssig fejlinformation som beskrevet tidligere. Figur 11 illustrerer også den sandsynlighedsberegning der indgår ved beregningen af risiko for fejlinformation, hvis det antages, at den beregnes ud fra punktestimatet 145. I dette tilfælde vil risikoen for væsentlig fejlinformation være 5 pct. idet, at det er sandsynligheden for at det endelige udfald falder udenfor konfidensintervallet på 95 pct.

Figur 12: Beregning af sandsynligheden indenfor beløbsintervallet.

Kilde: Egen tilvirkning efter Smieliauskas, 2012, s. 269.

Hvis der nu antages, at ledelsen ændrer på nogle af deres forudsætninger og således udleder et nyt skøn på 130 i stedet for det tidligere 110, vil risikoen for væsentlig fejlinformation ud fra revisors beløbsinterval nu være 50 pct. Figur 12 viser, hvordan dette beregnes ud fra det fastsatte væsentlighedsniveau på 15 t.kr. Sandsynligheden for, at det endelige udfald bliver lavere end 130 t.kr. er ifølge fordelingskurven for revisors beløbsinterval 2,5 pct. Det vigtige at bide mærke i her er, at sandsynligheden for, at det endelige udfald ligger over 145 t. Kr. og således overstiger væsentlighedsbeløbet på 15 t.kr fra 130, er ifølge sandsynlighedskurven i revisors beløbsinterval 50 pct.

De ovenstående beregninger illustrerer flere problemstillinger relateret med udarbejdelsen af rimelige intervaller af fremtidige begivenheder, når revisor skal vurdere rimeligheden af disse informationer i årsrapporten. En problemstilling er, at risikoen for væsentlig fejlinformation varierer alt efter hvilket punkt indenfor beløbsintervallet der anvendes. Som eksemplet viser kan risikoen for væsentlig fejlinformation varierer helt nede fra 5 pct. hvis 145 t.kr anvendes som estimat og op til 50 pct. ved beløbene 130 eller 160 t.kr.

Generelt set stiger risikoen for væsentlig fejlinformation, når estimatet bevæger sig væk fra midtpunktet af revisors rimelige interval. Dette illustrerer således, at risikoen for væsentlig fejlinformation styres ud fra, hvilket estimat inden for intervallet der medtages i årsrapporten. Derudover viser det også, at den eneste måde at kontrollere risikoen for fejlinformation, er ved at justere poster for at få risikoen for væsentlig fejlinformation ned til et acceptabelt lavt niveau. Derfor, hvis der tages udgangspunkt i eksemplet, bør revisor rådgive ledelsen til at justere skønnet fra 130 t.kr med en 50 pct. risiko for væsentlig fejlinformation til 145 t.kr, hvor risikoen for væsentlig fejlinformation er 5 pct. Dette er nødvendigt for at nå et acceptabelt lavt niveau og opfylde kravet om et retvisende billede. Det er også tydeligt at se ud fra dette, at risikoen for skønsmæssig fejlinformation ikke håndteres ved indsamling af flere revisionsbeviser, men derimod ved korrekt rapportering i noter (Smieliauskas, 2012, s. 267).

7.1.2 Skønsmæssige risikokategorier

ISA 540 (R) har en risikobaseret tilgang til revideringen af regnskabsmæssige skøn og behandler spørgsmålet om hvornår et skøn indeholder et acceptabelt lavt niveau for fejlinformation. Derudover behandler den også, hvis afgørelse det er, ved at referere til ISA 315 afsnit 27, hvor der står:

“Som led i risikovurderingen skal revisor, som omtalt i afsnit 25, fastlægge, om nogle af de identificerede risici efter revisors vurdering er betydelige risici. Ved denne vurdering skal revisor se bort fra indvirkningen af identificerede kontroller, der er relateret til risikoen.”

ISA 540 (R) pålægger således den enkelte revisor ansvaret for denne beslutning. Smieliauskas kritiserer dog dette, idet han påpeger, at accept af risiko er så grundlæggende for målbarhedskonceptet i regnskabsteorien, at det bør behandles i den konceptuelle ramme for finansiell rapportering som et vigtigt regnskabsprincip. Smieliauskas inddeler derfor skøn op i følgende 3 målbare risikokategorier, der kan hjælpe revisor i sin risikovurdering af rimeligheden af beløbsintervallerne:

- "Skønsnirvana" opstår, når bredden af et rimeligt interval for et skøn ikke overstiger risikoen for væsentlig fejlinformation. Det vil sige, at et hvilket som helst punkt indenfor intervallet ikke udgør en risiko for væsentlig fejl information.
- "Skønsproblem" opstår, når bredden af det rimelige interval er større end den væsentlige fejlinformation, men ikke overstiger det dobbelte af den væsentlige fejlinformation, hvilket betyder, at der er mindst et skøn uden nogen væsentlig risiko.
- "Skønsmareridt" finder sted, når intet punkt indenfor intervallet kan anses for værende rimelig lavt.

Litteratur der yderligere sætter fokus på problemstillingen ved rimelige intervaller og den skønsmæssige usikkerhed, er Christensen et. al. Eksemplet som Christensen et. al. arbejder med er det som Smieliauskas definerer som et skønsmareridt, idet det ikke opfylder kriteriet om en rimelig rækkevidde og intet punkt indenfor intervallet kan anses for at have et acceptabelt lavt risikoniveau. Christensen et. al's forskning viser netop *hvor* sensitive skøn kan være for selv minimale ændringer i de anvendte data. De har påvist dette ved at undersøge regnskabsmæssige skøn udarbejdet af forskellige børsnoterede selskaber. Deres beregninger viste, at de subjektive forudsætninger og data der indgik i modellerne, som ledelsen anvendte, indeholdt skønsmæssige usikkerheder der langt oversteg væsentlighedsniveauet *selvom* de anvendte forudsætninger og data var rimelige (Christensen et. al., 2012, s. 130).

Christensen et. al bruger Wells Fargos behandling af deres realkreditobligationer som eksempel på, hvordan selv små ændringer i inputs kan have en markant effekt på dagsværdismålingerne. I deres årsrapport for 2008, rapporterede Wells Fargo i alt 99,7 mia. dollars i realkreditobligationer.

Derudover indgik der også en følsomhedsanalyse der viste, hvilken effekt en ændring i rentesatsen på 200 basispoint¹⁴ (bps) ville have på dagsværdimålingen af disse værdipapirer. Ledelsen i Wells Fargo havde således udarbejdet et beløbsinterval på 8800 USD, se evt. uddybelse af beregning i bilag 2, som de mente indeholdt et interval af rimelige udfald. Christensen et. al, påpeger dog, at dette interval ikke er brugbart, selvom de forudsætninger der er anvendt i det angivne interval for måleusikkerheder på 200 bps var i tråd med volatilitetsniveauet i disse år.¹⁵ Årsagen til, at intervallet ikke er brugbart, er, som Christensen et. al udregner, fordi intervallet er alt for bredt og kunne indeholde det udregnede væsentlighedsniveau på 163 USD¹⁶ flere gange (Christensen et. al., 2012, s. 131). Ud fra dette væsentlighedsniveau var det således muligt at beregne, hvor lille en ændring i rentesatsen der skal til for at overstige væsentlighedsniveauet. Ved at gange det beregnede væsentlighedsniveau, på 163 USD, med Wells Fargos forventede udsving i rentesatsen på 200 bps, og efterfølgende dividere det med beløbsintervallet, på 8800 USD, i følsomhedsanalysen, ses det, at en ændring så lille som 3,70 bps og 27,04 bps i henholdsvis 2008 og 2007¹⁷, ville give svingninger i kontoens rapporterede værdi, der oversteg det samlede væsentlighedsniveau.

En vigtig pointe, som Christensen et. al. fremhæver, er det faktum, at selv minimale ændringer i de forudsætninger og data, der er baseret på ledelsens subjektive vurderinger, kan lede til væsentlige fejl i skønnet og chancen for, at disse ændringer sker, er inden for et rimeligt interval (Christensen et. al., 2012, s. 130). Det er således umuligt for revisor, i dette scenarie, at udarbejde et snævert nok interval, og fordi intervals beløbet på 8800 USD er 54 gange væsentlighedsniveauets brede, kan revisor umuligt stille sikkerhed for, at det giver et retvisende billede (Christensen et. al., 2012, s. 135).

ISA 540 (R) gør også opmærksom på, at det ikke altid er muligt at udarbejde et beløbsinterval indenfor bestemte poster, da dette kan være flere gange væsentlighedsniveauet for regnskabet som helhed, især når det er skøn indenfor den finansielle sektor, som netop er tilfældet med Wells Fargo. Revisor kan dog stadig konkludere, baseret på de udførte handlinger og indsamlede revisionsbevis, at et beløbsinterval der er flere gange større end væsentlighedsniveauet er passende efter omstændighederne (ISA 540 (R), afsnit A125). Revisors vurdering af rimeligheden af de anvendte forudsætninger og

¹⁴ Dette er en måleenhed der anvendes når der er tale om procentændringer under 1%, 1 basispoint svarer til 0,01%.

¹⁵ Den primære rentesats gik fra 4% i 2003 til 8,25% i 2006 og faldt ned igen til 3,25% i 2008, tal fra Federal Reserve Economic Data, 2010.

¹⁶ Christensen et. Al har beregnet væsentlighedsniveauet som 5% af virksomhedens resultat før skat, se bilag 2.

¹⁷ svarende til henholdsvis 0,037 og 0,27%

data om den skønsmæssige usikkerhed bliver i dette tilfælde endnu vigtigere. Revisor skal især vurdere om formidlingen af disse forudsætninger formår at understrege den høje grad af skønsmæssig usikkerhed og intervallet af mulige udfald. Desværre betyder denne anerkendelse fra ISA 540 (R), at selv når de nyeste og bedste revisionsprocedurer benyttes, kan revisor muligvis kun give sikkerhed for, at kundens estimeringspolitikker og -processer er rimelige, men ikke bekræfte, at det regnskabsmæssige skøn er retvisende i alle væsentlige henseender.

7.1.3 Kalibrering af intervallet

Smieliauskas's tre kategorier af skøn viser, at selvom det ikke er muligt at stille tilstrækkelig sikkerhed for visse skøn, er der stadigvæk andre skøn hvor det er muligt. Som gennemgået i afsnit 4.2 *IFRS's begrebsramme af dagsværdimålinger* kræver IFRS 13, at rimelige intervaller baseres mest muligt på faktiske data¹⁸ og rimelige antagelser. Det er antagelserne, der gør det muligt at foretage specifikke prognoser for fremtiden. Kendskabet til kundens virksomhed og risiciene forbundet med branchen er det, der hjælper revisor med at vurdere rimeligheden af antagelserne. Rimelighed i denne sammenhæng er, hvor sandsynligt det er, at antagelserne faktisk kommer til ske. Rimelighed henviser desuden også til, hvor præcist antagelserne og deres indvirkning på det rimelige interval fanger virkeligheden i de forretningsmæssige usikkerheder, som kunden står overfor. Hvis det rimelige interval korrekt fanger de realistiske udfaldsmuligheder, kan det rimelige interval ses som en type model om fremtiden, nøjagtigt efter vores bedste evne til at forudsige fremtiden (Smieliauskas, 2012, s. 271).

Dette retvisende (rimelige) billede af fremtiden involverer korrekt kalibrering af fremtidige begivenheders sandsynlighed. Det rimelige interval afspejler derfor de usikkerheder der er forbundet med målingen. Indenfor litteraturen, der beskæftiger sig med risikostyring, bliver denne risiko også behandlet (Kahneman, 2011, s. 201-208; Hubbard, 2011, s. 201-208). Et velkalibreret 95 pct. interval fanger tæt på 95 pct. af alle fremtidige begivenheder relateret til estimatet. Modsat vil et interval der fanger mere end 95 pct., være for konservativt og et 95 pct. interval, der fanger mindre, føre til en undervurdering af risiko. Dette begreb kendes som overdreven selvtillids bias (Kahneman, 2011, kap. 19 og 24; Hubbard, 2011, s. 201-208. Især sidst nævnte, kan være et stort problem, fordi fremtidige begivenheder, der indeholder megen risiko generelt set, har et meget bredt interval af rimelige udfald (Kahneman, 2011, s. 188-189). Et velkalibreret rimeligt interval udarbejdet af revisor kan derfor være et godt værktøj til at identificere manglende neutralitet i ledelsen, hvilket vil blive gennemgået i afsnit

¹⁸ I IFRS omtalt som niveau 1-inputs.

8 *analyse af manglende neutralitet i ledelsen* og de dertilhørende underafsnit. Revisors evne til at kalibrere kan forbedres gennem træning og erfaring (Smieliauskas, 2012, s. 271). Det kan ses som en ny færdighed, som revisorer har brug for, for at kunne revidere regnskabsmæssige skøn ud fra en principbaseret finansiel rapportering ved hjælp af accept af regnskabsmæssige risici ved evaluering af regnskabsmæssige skøn.

Forskning der yderligere understøtter, at revisors evne til kalibrering af interval kan forbedres gennem træning og erfaring er en undersøgelse fra 2016 af Lev Timoshenko. I undersøgelsen deltog 21 erfarne revisorer, 9 vurderingsspecialister og 11 juniorrevisorer.¹⁹ Det interessante ved denne forskning er, at det er opstillet som et quasi-eksperiment. Eksperimentet bygger på samme metodologi som også er anvendt ved eksperimenter i tidligere forskning af revisors beslutningsproces (Biggs & Mock, 1983, s. 234-255). Her benytter forskerne sig af en verbal protokol analyse, som er en proces-sporingsteknik, hvor deltagerne tænker højt, mens de enten løser en opgave eller når frem til en beslutning. Denne teknik giver forskerne et unikt indblik i beslutningsprocessen, mens den finder sted. Derfor adskiller dette eksperiment sig fra anden forskning indenfor revision af dagsværdismålinger og revisors risikovurdering, da anden forskning i overvejende grad har været baseret på interviews og spørgeskemaer.²⁰ Timoshenko argumenterer for, at ved at sætte deltagerne i en specifik kontekst, gennem et quasi-eksperiment, vil det være muligt at opnå mere direkte observerbare data omkring revisorers beslutningsproces. Dette giver en bedre mulighed for at foretage en mere dybdegående udredning af de udfordringer der undersøges, i forhold til interviews og spørgeskemaer. Resultaterne viste, at for samtlige af de deltagere der havde udviklet deres egne interval, oversteg bredden af intervallet mange gange væsentlighedsniveauet, og intervallerne for de erfarne revisorer var snævrere i gennemsnit end dem for juniorrevisorer (Timoshenko, 2016, s. 59; Bilag 3). Desuden var det kun 3 (14 pct.) af de erfarne revisorer og 3 (27 pct.) af junior revisorerne der nævnte, at de var opmærksomme på iboende risikofaktorer i modsætning til 12 (57 pct.) af erfarne og 5 (45 pct.) junior revisorer, der gjorde opmærksom på kontrolrisikoen (Timoshenko, 2016, s. 53). Et uventet resultat, taget i betragtning af, at casen omhandlede skøn med høj kompleksitet og usikkerhed, var at kun 3 (14 pct.) af de erfarne revisorer uddybede problematikken om skønsmæssige usikkerheder forbundet med skønnet. Der var stor opmærksomhed på incitamenter for besvigelser i form af hvilken compensation

¹⁹ De erfarne revisorer og vurderingsspecialister var alle ansatte hos forskellige Big 4 revisionshuse. Juniorrevisorerne er alle kandidatstuderende med erfaring indenfor revidering af goodwill.

²⁰ Se f.eks. Cannon, N., og Bedard J. C. (2015); Glover, S.M., et al (2017); Griffith, E.E., Hammersley J. S. & Kadous K. (2015).

ledelsen stod til at få: 18 (86 pct.) af de erfarne revisorer, og 6 (55 pct.) af junior revisorerne nævnte dette som en relevant faktor, som de inddrog i deres risikovurdering (Timoshenko, 2016, s. 61; Bilag 4, RQ 14).

8. Analyse af manglende neutralitet i ledelsen

Dette kapitel har til formål at behandle problematikken ved *iboende subjektivitet* i ledelsens skøn. En væsentlig risikofaktor ved subjektivitet er manglen på neutralitet. Kapitlet vil derfor introducere læseren til relevante teorier og forskning omkring manglende neutralitet, fordelt i henholdsvis *tilsigtet* og *utilsigtet*. Dette vil give læseren en dybere forståelse for nogle af de mekanismer, der påvirker vores vurdering og hvordan disse kan bevirke til bias i ledelsens skøn. Derudover vil der også blive inddraget forskning der behandler, hvilke faktorer har indflydelse på revisors fokus og efterfølgende respons.

8.1 Definition af manglende neutralitet

Definitionen på manglende neutralitet hos ledelsen findes i ISA 540 (R): “*mangel på neutralitet hos den daglige ledelse ved udarbejdelsen af information*” (ISA 540 (R), afsnit 12, litra d). Når der skal udarbejdes regnskabsmæssige skøn, står ledelsen ofte overfor flere valg og vurderinger der ikke er fastlagte forud for ledelsens vurdering. Dette gør, at udførelsen af regnskabsmæssige skøn, i fleste tilfælde, bliver udsat for subjektivitet. Det at subjektiviteten forekommer skaber behovet for vurderinger hos den daglige ledelse (ISA 540 (R), afsnit A17.). Subjektiviteten er svær at undgå, da der vil være iboende begrænsninger i udarbejdelsen af regnskabsmæssige skøn, hvor ledelsen ikke vil formå at få fuldkommen viden og data, om de forudsætninger det regnskabsmæssige skøn bygger på (ISA 540 (R), bilag 1, 12. pkt.). Som gennemgået i kapitel 7 *analyse af skønsmæssig usikkerhed* er skønsmæssig usikkerhed på grund af unøjagtighed i målinger ligeledes en iboende risiko, især ved komplekse skøn. Dette giver mulighed for både intentionel eller utilsigtet unøjagtighed i målingerne og kan give incitament for misbrug hos ledelsen. En årsag til dette er, at de underliggende estimater ofte ikke undersøges og ledelsen således kan slippe afsted med at give et fordrejet, optimistisk skøn (Landuyt, 2021, s. 3; Lundholm, 1999, s. 315). Adskillige undersøgelser har påvist, at ledelsen ofte udnytter skøn til at opnå et mere fordelagtigt resultat (Gaver & Paterson, 2007, s. 301; Choen et. al., 2011, s. 577; Li & Sloan, 2017, s. 992). Tidligere forskning har blandt andet dokumenteret, at økonomiske incitamenter, såsom at ramme bestemte KPI'er eller undgå nedskrivning af goodwill, kan forårsage ledelsen til at manipulere regnskabet (Beatty & Weber, 2006, s. 258-260). Der kan dog også forekomme situationer, hvor den manglende neutralitet er utilsigtet. Tilstedeværelsen af subjektivitet medfører således udsathed for både tilsigtet og utilsigtet manglende neutralitet hos ledelsen. Risikoen for, at et regnskabsmæssigt skøn udsættes for manglende neutralitet, stiger således med mængden af subjektivitet der er forbundet til udøvelsen (ISA 540 (R), afsnit A17).

8.2 Tilsigtet manglende neutralitet

Når der opstår fejl i regnskabet, skyldes disse enten helt almene fejl eller besvigelser. Forskellen herimellem er om fejlene er opstået bevidst, *tilsigtet*, eller ubevidst, *utiltået*, (ISA 240, afsnit 2). Når der opstår fejl eller væsentlige fejl som følge af en tilsigtet handling, kaldes dette besvigelser. Selvom der findes mange variationer af besvigelser, fokuserer revisor i udførelsen af revision kun på de besvigelser der resulterer i væsentlig fejlinformation (ISA 240, afsnit 3). Revisors ansvar vedrørende revision af besvigelser reguleres i ISA 240, der ligeledes indeholder følgende definition af besvigelser:

“En bevidst handling udført af en eller flere personer blandt den daglige ledelse, den øverste ledelse, medarbejdere eller tredjeparter, der benytter vildledning til at opnå en uberettiget eller ulovlig fordel” (ISA 240, afsnit 12, litra a).

8.2.1 Besvigelsestrekanter

Indenfor revisionslitteraturen benyttes besvigelsestrekanter til at belyse, hvorfor besvigelser finder sted. Teorien²¹ anvendes i ISA 240, som er den version der vil tages udgangspunkt i. Den redegør for, hvilke faktorer der gør sig gældende når en besvigelse finder sted. Disse besvigelsesrisiko-faktorer vil blive gennemgået i nedenstående afsnit.

Figur 13: *Besvigelsestrekanter*.

Kilde: Egen tilvirkning efter bilag 1 i ISA 240.

²¹ Teorien er oprindeligt udformet af Donald R. Creese.

Som det kan ses ud fra figur 13, er det tre faktorer der tilsammen udgør besvigelsestrekanten: *Mulighed, incitament og retfærdiggørelse*.

8.2.2 Incitamenter/pres

Den første af de tre faktorer der skal være til stede, er incitamentet eller presset for at begå besvigelser. Det er derfor vigtigt, at revisor opnår et godt kendskab til virksomheden og dens omstændigheder. Særligt bør revisor være opmærksom på situationer, der kan lægge et stort pres på ledelsen til at fremføre gode resultater. Det kan være trusler mod den finansielle stabilitet eller indtjening. Disse trusler kan være opstået af økonomiske, branchemæssige eller driftsmæssige forhold. ISA 240 oplister en række eksempler på situationer, der kan skabe et incitament, hvor det blandt andet kan være driftsmæssige tab eller negative pengestrømme fra driften. Der kan være mange årsager til, at en ledelse manipulerer med regnskabet, men i de fleste tilfælde er det for at fremføre et bedre resultat (ISA 240, bilag 1).

8.2.3 Mulighed

Den anden faktor der spiller en væsentlig rolle er, hvorvidt muligheden for at begå besvigelser er til stede. Hvorvidt muligheden for at begå regnskabsmanipulation er til stede afhænger af virksomhedens art og/eller af dens aktiviteter. Omfanget af interne kontroller og deres effektivitet har meget at sige, da en mangel på disse vil øge muligheden for at udføre besvigelser, uden at blive opdaget. Selv i en virksomhed med et velfungerende internt kontrolmiljø kan der forekomme tilfælde hvor muligheden er øget. Dette er især gældende ved regnskabsmæssige skøn, da det kan kræve komplekse udregningsmetoder og i stor grad kan være baseret på skøn, der ikke kan kontrolleres.

8.2.4 Retfærdiggørelse

Den tredje faktor i besvigelsestrekanten er retfærdiggørelse. Dette er en subjektiv følelse og retfærdiggørelsen kan ofte være begrundet af selvmedlidenhed eller overbevisning om, at det er fortjent og derved retfærdiggøre besvigelsen. Et eksempel kan være, at den daglige ledelse gentagne gange forsøger at retfærdiggøre deres benyttelse af perifere eller upassende regnskabsmetoder under henvisning til væsentlighed.

Sandsynligheden for at et medlem af ledelsen udfører besvigelser, følger især graden af incitament/pres som medlemmet er under. En øget tilværelse af incitament/pres leder således til øget risiko for besvigelser, også selv om personen ikke oprindeligt havde til hensigt at begå besvigelser (Eilifsen et. al., 2014, s. 108). Dog er det vigtigt at bemærke, at der som regel er elementer fra alle tre komponenter til stede når besvigelser finder sted (ISA 240, bilag 1). Altså skal der både være *incitament/pres* til at begå en besvigelse, *muligheden* til at begå den og *retfærdiggørelse* af handlingen, inden besvigelsen bliver en realitet. Når det omhandler regnskabsmæssige skøn, vil typen af besvigelser typisk være regnskabsmanipulation. Dette er fordi ledelsen i særlig grad har mulighed for at foretage denne type besvigelser, da muligheden for at manipulere dokumentationen af de faktiske forhold (Eilifsen et. al., 2014, s. 108) der medtages i udregningen af de regnskabsmæssige skøn ofte er til stede.

8.2.5 Revision af tilsigtede fejl

Revisor skal, som uddybet i afsnit 3.2.5 *God revisorskik*, vise god revisor skik i udførelsen af revisionen. Dette indebærer både, at revisor skal udøve professionel skepsis i alle led af revisionen og at revisor skal udvise nøjagtighed og hurtighed (Revisorloven § 16). Det er således revisors opgave at tage højde for muligheden for besvigelser, uanset hvilken oplevelse revisor har haft med virksomheden tidligere. Samtidig skal revisor kun gøre en aktiv indsats ift. besvigelser, hvis revisor har grund til reel mistanke om dette f.eks. i form af uoverensstemmende udtalelser fra øverste- og daglige ledelse, eller mistanke om uægte dokumenter (ISA 240, afsnit 13). Dette er nødvendigt for at overholde kravet om nøjagtighed og hurtighed. For at sætte rammen omkring sandsynligheden for væsentlige fejl som følge af besvigelser, skal revisor som en del af risikovurderingshandlingerne bl.a. spørge ind til kendskab og mistanke til besvigelse både hos øverste- og daglige ledelse, identifikation og reaktion på risiciene for besvigelser i virksomheden hos den daglige ledelse, samt den øverste ledelses tilsyn af den daglige ledelses håndtering af disse risici (ISA 240, afsnit 17 - 21).

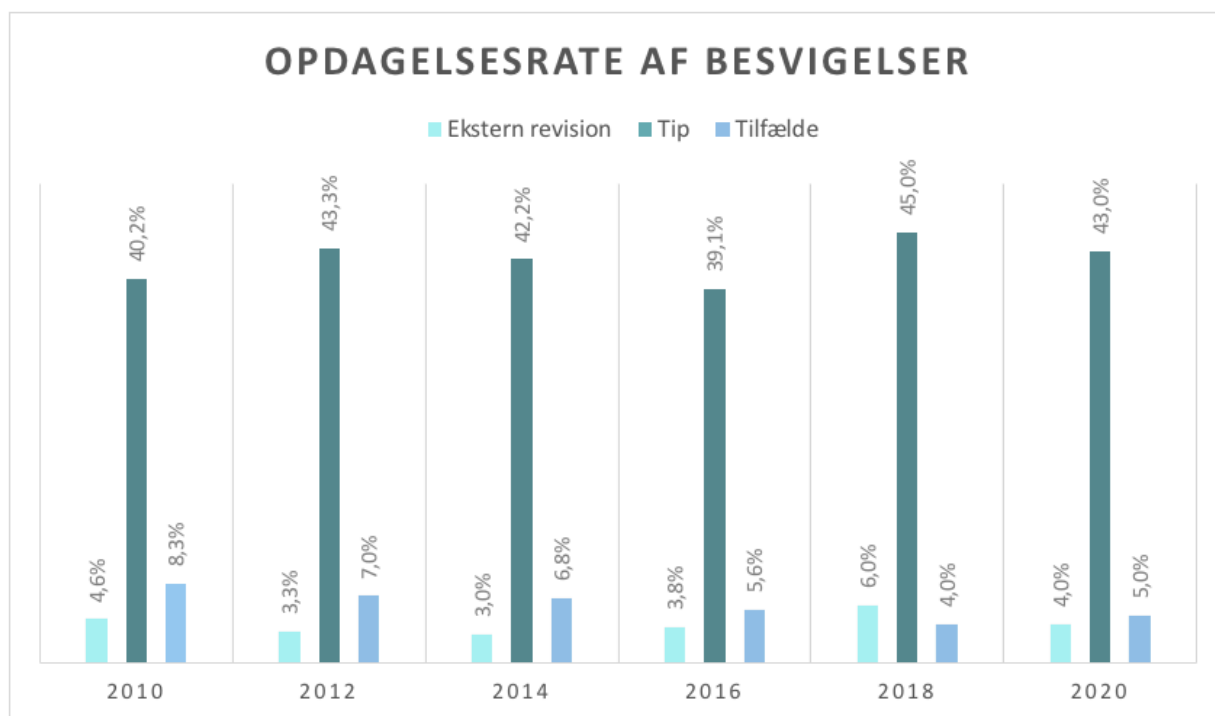
Når det gælder regnskabsmæssige skøn, skal revisor, uanset resultatet på risikofaktor vurderingen, gennemgå disse for manglende neutralitet, og hvis den er til stede, om de forhold der har medført dette er en risiko for væsentlige fejl som følge af besvigelser (ISA 240, afsnit 31, litra b). Dette bliver også henvist til i beslutningsdiagrammet til ISA 540 (R), hvor management bias netop skal overvejes en ekstra gang efter identifikation og reaktion på risici. Når dette gennemgås, skal revisor vurdere om den daglige ledelse har været neutral i udarbejdelsen af de regnskabsmæssige skøn, og væsentligheden af eventuelle fejl skal både ses hver for sig og aggregeret (ISA 240, afsnit 31, litra b, i). Revisor

skal endvidere foretage en gennemgang af den daglige ledelses vurderinger og forudsætninger i forhold til betydelige regnskabsmæssige skøn, der fremgår af det foregående årsregnskab (ISA 240, afsnit 31, litra b, ii).

Det er dog ikke revisors ansvar at finde frem til eventuelle besvigelser. Dette ansvar ligger primært hos virksomhedens daglige- og øverste ledelse (ISA 240, afsnit 3 - 4). Revisors ansvar er, som uddybet i afsnit 3.2.1 *offentlighedens tillidsrepræsentant*, at opnå en høj grad af sikkerhed for, at regnskabet er uden væsentlige fejl. Herindunder falder dog både besvigelser og fejl, hvor revisor skal opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for disse og at reagere ved opdagelse eller mistanke om besvigelser (ISA 240, afsnit 10). Revisors opdagelse af besvigelser igennem revisionen er betinget af den iboende begrænsning der er i en revision, hvilket medfører at sandsynligheden for at opdage væsentlige fejl som følge af besvigelser er relativt lav (ISA 240, afsnit 5 - 6). Dette skyldes, at besvigelser er en bevidst handling og således vil der sandsynligvis være gjort umage for at skjule selve besvigelsen for en revisor. Sådanne handlinger kan f.eks. være forfalskninger af dokumenter, og er disse lavet troværdige nok, eller i sammensværgelse med eksterne parter, vil de fremstå med høj sikkerhed og dermed sandsynligvis ikke opdages af revisor (ISA 240, afsnit 6).

Dette understøttes yderligere af undersøgelser af besvigelser lavet af ACFE, association of certified fraud examiners, hvor der, i 2020 udgaven af *Report to the nations*, oplyses at kun 4 pct. af opdagede besvigelser opdages af revisor under revisionen (ACEF, 2020, s. 19). Yderligere er resultaterne af eksterne revisors opdagelsesrate illustrerede i nedenstående figur 14. Her kan der udledes, at der i perioden 2010 – 2020 ikke har været store udsving i revisors opdagelsesrate af besvigelser, og opdagelsesraten faktisk er lavere i 2020 end i 2010. Lige som sandsynligheden for at ekstern revisor opdager besvigelser, generelt, er mindre end at en besvigelse bliver opdaget ved et tilfælde.

Figur 14: *Opdagelsesrate af besvigelser.*

Kilde: Egen tilvirkning med udgangspunkt i Report to the nations årene 2010-2020; ACFE, 2020; ACFE, 2016; ACFE, 2014; ACFE, 2012.²²

8.3 Utilsigtet manglende neutralitet

Det modsatte af tilsigtet manglende neutralitet er når der indgår manglende neutralitet, som ledelsen ikke har været bevidst om. Det har kort sagt ikke været hensigten og derfor er udøveren ofte ikke selv klar over den manglende neutralitet (Kunda, 1987, s. 636).

8.3.1 Motiveret ræsonnement

Indenfor psykologien har spørgsmålet om, hvorvidt mål og motiver påvirker ræsonnement længe været debatteret. Flere forskere har argumenteret for, at motiver kan påvirke ens opfattelse (Erdelyi, 1974, s.1-25) og holdninger (Festinger & Carlsmith, 1959, s. 203-211). Tidligere forskning tog det for givet, at motivation kunne få folk til at tro på og handle ud fra overbevisninger, der ville gavne deres egne interesser, blot fordi de ønskede at tro dette. Denne påstand er sidenhen blevet kritiseret af forskning der har påvist, at individers ræsonnement kan fastslås, udelukkede ud fra et kognitivt

²² De resterende 48,5 – 55 pct. der ikke er medtaget i figuren, udgør opdagelser af besvigelser fundet af; intern revision, ledelsesgennemgang, kontoafstemning, dokumentundersøgelse, overvågning, anmeldelser fra myndigheder, it-kontroller, tilståelser og andet

synspunkt (Miller & Ross, 1975, s. 213-225). Kritikken lød derfor på, at folk drager konklusioner der gavner deres egne interesser, ikke fordi de decideret er motiveret til det, men fordi disse konklusioner er mere overbevisende og troværdige for dem, baseret på deres tidligere erfaringer og overbevisninger (Miller & Ross, 1975, s. 213-225). Forskere har efterfølgende forsøgt at undersøge de mekanismer der styrer motiveret ræsonnement med det udgangspunkt, at motivation influerer de kognitive processer. For at nå frem til en given konklusion, anvender folk kognitive processer og her spiller motivationen en rolle idet, at den kan påvirke hvilken kognitiv proces der anvendes (Kunda, 1987, s. 636-647). Kunda (1990) har fremført sin teori om, hvordan motivation påvirker ræsonnement gennem et forudindtaget sæt af kognitive processer, der determinerer hvordan disse konstrueres og evalueres. Hun inddeler motiveret ræsonnement i to hovedkategorier: 1. *motivet at udlede en nøjagtig konklusion* og 2. *motivet at udlede en særlig retningsbestemt konklusion*.

8.3.2 Ræsonnement drevet af motivation om nøjagtighed

Forskning har påvist, at når folk er motiverede til at fremføre en nøjagtig konklusion, gør de en større kognitiv indsats for at ræsonnere og behandle de relevante oplysninger. Beslutningsprocessen bliver derfor mere kompleks og består af overvejelser af diverse alternativer og en vurdering af, hvilket alternativ der er den bedste løsning baseret på både dens omkostninger og nytte (Payne et. al., 1988, s. 534-552). Et eksempel på forskning der understøtter dette er en undersøgelse, der manipulerede forsøgspersonernes grad af motivation for at udlede en nøjagtig konklusion. Dette blev gjort ved, at visse forsøgspersoner fik at vide, at de skulle forsvare deres konklusion foran andre. I de tilfælde, hvor de forsøgspersoner der fik at vide, at de skulle forsvare deres konklusion, viste det sig, at deres beslutningsproces var præget af langt større tidsforbrug og umage (McAllister et. al., 1979, s. 228-244).

Andre studier har også undersøgt beslutningsprocessen, når forsøgspersonerne oplever en motivation for nøjagtighed. Her er motivationen bevirket ved at fortælle forsøgspersonerne, at en forkert vurdering eller konklusion vil få negative konsekvenser. Samtidigt var der ikke nogen belønning ved en nøjagtig konklusion (Freund et. al., 1985, s. 479-487). Undersøgelserne har vist, at hvis der foreligger motivation til at udlede en nøjagtig vurdering, fører det til en dybere og mere omhyggelig kognitiv behandling af information, der samtidigt reducerer bias og påvirker, hvilken information der bliver overvejet i ræsonnementsprocessen (Freund et. al., 1985, s. 479-487).

Dog bør man ikke antage, at ræsonnement drevet af motivation for nøjagtighed *altid* reducerer eller helt eliminerer bias. For at dette kan være gældende, er det nødvendigt, at den pågældende person har de passende redskaber til beslutningsprocessen og formår at anvende dem. Det er faktisk blevet påvist, at forsøgspersoner motiveret til at være nøjagtige var mere modtagelige end andre overfor fortyndingseffekten. De var altså mere tilbøjelige til at moderere deres forudsigelser af et skøn, når den tilgængelige information ikke kunne bekræftes og denne tendens syntes at være resultatet af en mere kompleks behandling af information (Tetlock & Boettger, 1989, s. 388-398).

8.3.3 Retningsdrevet ræsonnement

Ved retningsdrevet ræsonnement forstås, at en person er motiveret til at nå frem til en bestemt konklusion. Kunda argumenterer for, hvordan retningsbestemt motivation kan påvirke ræsonnementet. Hun påpeger, hvordan folk ikke når frem til konklusioner blot fordi konklusionen er ønskelig. Derimod er folk motiverede til at konstruere og rationalisere den ønskede konklusion (Kunda, 1990, s. 483). Sagt anderledes udleder folk kun en ønsket konklusion, hvis de nødvendige beviser til at støtte denne konklusion er til stede og de er i stand til at opretholde “en illusion af objektivitet” (Pyszczynski et. al., 1985, s. 179-190). Objektiviteten af denne proces, hvor de retfærdiggør den anvendte information, er irreel da folk ikke er klar over, at processen er forudindtaget på grund af motivationen for at nå den pågældende konklusion. Derfor, hvis folk er i stand til at konstruere passende overbevisninger, føler de sig retfærdiggjorte til at konkludere den ønskede konklusion uden at indse, at de også er i besiddelse af viden der kan bruges til at understøtte en modstridende konklusion. Dette er en vigtig pointe, som revisor bør være opmærksom på, når han foretager risikovurderingshandlinger af, hvordan ledelsen har opstillet de anvendte forudsætninger (ISA 540 (R), afsnit 13 h) ii). Bias i ens ræsonnementet begrænses således af ens evne til at konstruere retfærdiggørelsen af den ønskede konklusion. Kort sagt: Folk vil derfor kun tro på noget i det omfang deres fornuft tillader det og modsat blive tvunget til at anerkende og acceptere en uønsket konklusion, hvis de konfronteres med stærke uomstridelige argumenter (Petty & Cacioppo, 1986, s. 123-203). Revisors dokumentation er derfor særledes vigtig, hvis der skal være tale om stærke, uomstridelige argumenter (ISA 540 (R), afsnit A149–A152).

Kognitiv dissonans er et centralt begreb, når bias i retningsdrevet ræsonnement skal forklares. Kognitiv dissonans er den tilstand en person oplever, når vedkommende møder modstridende erkendelser. Det er en ubehagelig tilstand, som personen derfor forsøger at afværge ved at justere på de relevante

erkendelser (Kunda, 1990, s. 483). Studier indikerer, at netop denne justering kan være påvirket af bias, når der udvælges og konstrueres overbevisninger. Kunda argumenterer for, at en årsag til dette er individers tendens til at være bias og konstruere en overbevisning, så de kan bevare deres egne positive selvopfattelse, hvis de bliver mødt med argumenter der angriber deres persons karakter. Denne betragtning bør revisor også gøre sig i sin dialog med ledelsen og fremstilling af revisionsdokumentation. God revisorskik indebærer også et højt professionelt niveau af kommunikation, hvor revisor på saglig vis gør ledelsen opmærksomme på opdagede fejl.

Vores tendens til at vurdere om fremtidige begivenheder vil finde sted er også præget af bias. Det blev påvist gennem en undersøgelse foretaget af Francis W. Irwin, hvor 90 deltagere medvirkede. Undersøgelsen fandt en direkte sammenhæng mellem, at jo mere ønskværdig en begivenhed var, jo mere sandsynligt mente forsøgspersonerne, at det var, at den ville finde sted (Irwin, 1953, s. 329-335). To andre studier, der undersøgte dissonans-teorien, fandt lignende resultater. Her mente de forsøgspersoner, der havde forberedt sig på en eventuel test, at det var mere sandsynligt, at de blev bedt om at tage denne test, end de forsøgspersoner der havde brugt minimalt eller ingen tid på at forberede sig (Arrowood & Ross, 1966, s. 57-64; Yaryan & Festinger, 1961, s. 603-606).

Et andet centralt aspekt, når man behandler retningsdrevet ræsonnement, er bias i forhold til folks evaluering af videnskabelig evidens. Flere studier har konkluderet, at testpersoner i langt mindre grad er tilbøjelige til at tro på fremsatte videnskabelige beviser, hvis de har motivation til ikke at tro på det. Dette ses blandt andet i en undersøgelse, hvor forsøgspersonerne blev bedt om at tage en intelligens test. Derefter fik forsøgspersonerne en rapport der indeholdt information der både talte for og imod intelligensprøver. Efterfølgende mente de forsøgspersoner, hvis resultat var negativt, at intelligensprøver var mindre gyldige sammenlignet med de forsøgspersoner der havde fået et positivt feedback på deres prøve (Wyer & Frey, 1983, s. 540-559).

Bevis for, at personer er mere kritiske overfor videnskabelig information, hvis der foreligger motivation herfor, blev også fundet i en lignende undersøgelse (Yaryan & Festinger, 1961, s. 603-606). Her fik forsøgspersonerne feedback på en falsk prøve der testede deres sociale følsomhed. Resultatet blev, ligesom i den ovenover nævnte undersøgelse, at de forsøgspersoner hvis feedback var dårligt, vurderede testens gyldighed og udførelse lavere. Modsat vurderede de forsøgspersoner der fik et positiv feedback, at testens gyldighed var høj og at den var veludført. Begge undersøgelser viser en tydelig

sammenhæng mellem modvilje til at tro på gyldigheden af videnskabelig evidens, hvis dette har en negativ konsekvens for éns selvopfattelse. Dette er igen yderst relevant for revisors vurdering af ledelsens anvendte forudsætninger og data.

Der findes også undersøgelser, hvis fokus i stedet for har været på, hvordan formål og værdier kan påvirke evalueringen af videnskabelige beviser (Lord et. al., 1979, s. 2098-2109). Her udvalgte forskere forsøgspersoner, der var for eller imod dødsstraf, og viste dem to undersøgelser udført med anvendelse af forskellige metoder, hvoraf den ene støttede og den anden var imod hypotesen, at dødsstraf afskrækkede kriminalitet. Forsøgspersonerne fik også en liste over kritikpunkter af undersøgelseerne, der var baseret på begrundelser såsom utilstrækkelig stikprøvestørrelse, ikke-tilfældig prøveudvælgelse eller fravær af kontrol for vigtige variabler.

Det interessante ved studiet var, at efter forsøgspersonerne kun havde læst den ene af undersøgelseerne og før de fik gennemgået kritikpunkterne, blev forsøgspersonerne faktisk overbeviste af undersøgelsens konklusion, uanset deres oprindelige holdning. Dette understøtter igen Kundos hypotese om, at folk forsøger at være rationelle: De accepterer uønskede beviser, hvis de ikke kan tilbagevise dem, men de vil tilbagevise dem, hvis de har argumenterne til at kunne dette. Efter at have gennemgået begge undersøgelserne, var forsøgspersonerne derimod langt mere kritiske over for de forskningsmetoder, der blev brugt i undersøgelsen, der modbeviste deres oprindelige overbevisning, end de var for metoderne, der blev anvendt i den undersøgelse, der bekræftede deres oprindelige overbevisning. Disse fund antyder, at forsøgspersonernes forskellige evalueringer af de to undersøgelser var baseret på, hvad der for dem syntes at være en rationel anvendelse af statistisk heuristik, men at brugen af disse heuristikker faktisk var afhængig af konklusionerne fra forskningen og ikke af dens metoder. Efter at forsøgspersonerne havde læst og gennemgået de modstridende undersøgelser og siden forkastet den afvisende undersøgelse og accepteret den bekræftende, blev forsøgspersonernes holdninger yderligere polariseret.

8.4 Naturlig optimisme

Der findes en lang række eksisterende litteratur inden for økonomi og regnskab, der omhandler optimisme i ledelsens skøn (Healy & Wahlen, 1999, s. 365–383; Beyer, A., et. al., 2010, s. 296–343; Hirst et. al., 2008, s. 315–338). Litteraturen viser, at ledelsen ofte rapporterer skøn for fremtiden på

en overvejende optimistisk måde. Det vil sige, at ledelsens skøn ofte afspejler en optimistisk orienteret tankegang, hvilket resulterer i bias målinger af virksomhedens præstation.

Selvom der findes forskning inden for regnskabsfeltet der erkender, at optimisme kan være utilsigtet og ikke direkte forbundet med incitamenter, er det sjældent og adresserer ikke årsagen til utilsigtet optimisme (Schrand & Zechman, 2012, s. 311–329; Fischer & Verrecchia, 2004, s. 223–250). Problematikken bliver derfor, at optimisme set ud fra det økonomiske perspektiv alt for ofte bliver set som afhængig af de specifikke økonomiske incitamenter, der findes. Det bliver derfor en intentionel og rationel respons til de økonomiske incitamenter (Beyer et. al., 2010, s. 296–343). Selvom økonomiske incitamenter utvivlsomt er vigtige for at forklare meget af den optimisme, der ofte ses i ledelsesmæssige skøn, mangler det økonomiske perspektiv fokus på, at utilsigtet optimisme i ledelsesmæssige skøn bør forventes, simpelthen fordi det er en naturlig tilstand. Sagt på en anden måde: mens økonomiske incitamenter skaber en motivation for ledelsen til at være bevidst optimistisk, kan ledelsen også være utilsigtet optimistisk. Ikke på grund af situationen, men på grund af deres medfødte disposition. Det vurderes derfor, at det er vigtigt at udfylde dette hul i den økonomiske litteratur og nødvendigt at se på naturlig optimisme ud fra forskning i psykologien og andre videnskabsfelter.

Det centrale budskab i den naturlige optimisme teori er, at den menneskelige hjerne er forudindstillet til at tænke på en bestemt måde. Således er mennesket naturligt bias, hvilket resulterer i optimistiske forudsigelser, når der evalueres om fremtidige begivenheder. Teorien om naturlig optimisme trækker meget på neuro-videnskabelig forskning, men har også tilknytning til adskillige andre videnskabsfelter, bl.a. psykologi, biologi og andre områder som fysik, der sammen giver en forklaring på den observerede tendens for mennesker til at være naturligt optimistiske. Det grundlæggende argument bag denne teori er, at individer udviklede sig til at være naturligt optimistiske, da det gavnede deres overlevelse (Sharot et. al., 2011, s. 1475-1479). Netop på grund af denne udvikling er mennesket tilbøjeligt til at overvurdere sandsynligheden for positive begivenheder i fremtiden og til at undervurdere sandsynligheden for at opleve negative begivenheder, ligesom det blev nævnt i afsnit 8.3.3 *retningsdrevet ræsonnement*.

Forskning viser, at optimisme er et universelt fænomen og yderligere også er forbundet med forbedret funktionalitet. Her kan nævnes et studie fra 2013, hvor over 150.000 mennesker fordelt over 142 lande deltog (Gallagher et. al., 2013, s. 429-430). Studiet viste, at individer i alle aldre, racer,

uddannelsesniveauer og socioøkonomiske lag generelt var optimistiske. Resultaterne viste for eksempel, at 69 pct. af de adspurgte over hele verden forventede, at deres liv om fem år ville være bedre end på nuværende tidspunkt. Derimod forventede kun 10,91 pct. at deres liv om fem år ville være værre.

Dét, at optimisme er en vigtig naturlig egenskab, ses også ved at optimisme er blevet knyttet til højere niveauer af engagement og mere vedholdenhed i uddannelsesindsatsen. Disse er positive attributter der bringer fordele i en socioøkonomisk verden (Carver et. al., 2010, s. 879–889). Det er blevet påvist både indenfor psykologien og neuro-forskningen, at naturlig optimisme spiller en særlig vigtig rolle, når individer efterfølgende skal vurdere deres valg. Det er især efter at have truffet et vanskeligt valg mellem to alternativer, at personer værdsætter det valgte alternativ endnu højere end de gjorde forud for, at de foretog valget. Dette viser tydeligt, at individer generelt vurderer noget som værende mere værd efter at have forpligtet sig til det, og som resultat heraf danner de højere forventninger til fremtiden (Sharot et. al., 2009, s. 3760-3765). Sharot m.fl., mener, at dette fænomen er resultatet af en evolutionær proces, der skyldes, at vores forfædre var tvunget til at træffe svære valg i vanskelige situationer. Over tiden begyndte mennesker gradvist at stoppe med at betvivle hver vanskelig beslutning som de stod overfor, og derved reducere angst eller kognitiv dissonans i deres daglige liv. Som et resultat har hjernen udviklet sig til spontant at retfærdiggøre beslutninger, der var taget i et forsøg på at undgå den kognitive dissonans (Sharot et. al., 2009, s. 3760-3765).

8.5 Intentioners påvirkning af risikovurdering

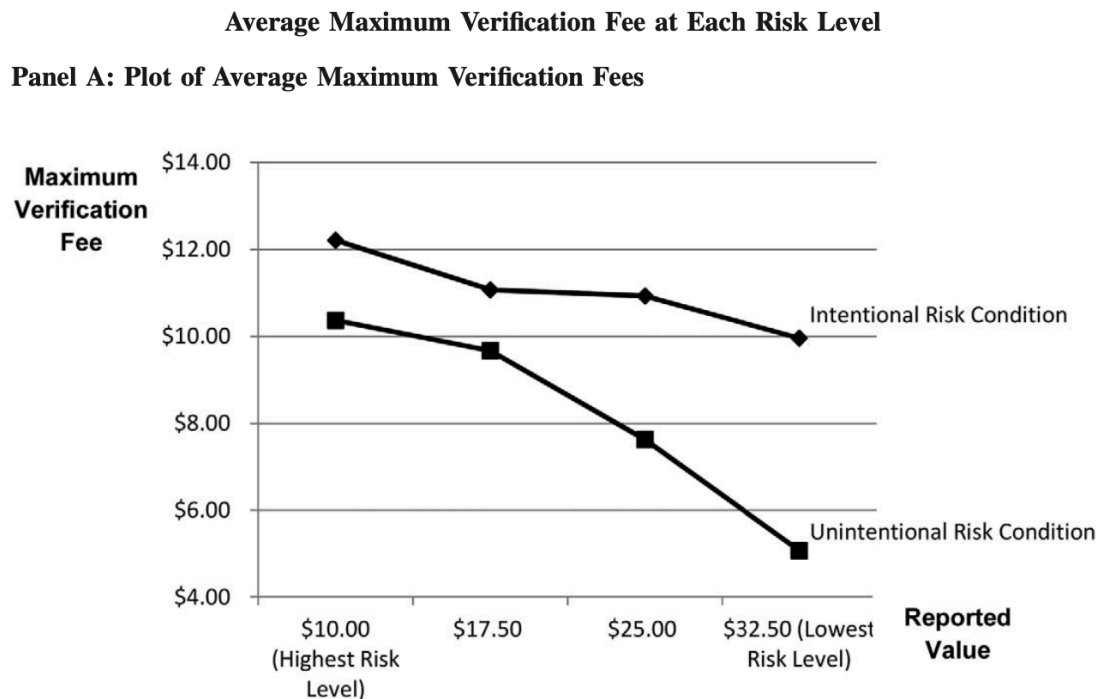
Som nævnt i afsnit 6.1 *revisionsrisikomodel*len, foregår revision ofte ud fra en risiko baseret tilgang. Vi vil i dette afsnit forsøge at se på den faglitteratur der behandler det kausale forhold imellem intention og risikovurdering. Til dette formål er det vigtigt at forstå sondringen mellem “*vurdering gennem beregning*” og “*vurdering gennem følelser*”. Disse begreber er udtryk for to ræsonnementsformer der står i kontrast til hinanden (Hsee & Rottenstreich, 2004, s. 23-30). Vurdering gennem beregning er den ræsonnementsform der kendetegnes ved en rationel velberegnet respons, som anvendes indenfor den økonomiske videnskab (Kachelmeier et. al., 2014, s. 2181-2201).

Modsætningen til denne kalkulerede form for ræsonnement findes indenfor adfærdsvidenskaben og kaldes vurdering gennem følelser. Denne form for vurdering udløses af tilstedeværelsen af emotionel stimulus. Baumgartner et. al. har undersøgt sammenhængen mellem denne neurologiske reaktion og

økonomiske indvirkninger. Et eksempel på denne form for emotionel stimulus i et økonomisk scenarie, er følelsen af at blive snydt af et andet menneske. Dette vækker en dyb instinktiv følelse af afsky i hjernen og denne afsky vokser i takt med størrelsen af det *mulige* økonomiske tab (Baumgartner et. al., 2008, s. 639-650). Forskning inden for vurderinger baseret på disse instinktive følelser viser, at et karakteristikum ved denne form for vurdering er, at den ikke påvirkes af omfanget af risikoen. Det vil sige, at selve *tilstedeværelsen* af risikoen for at blive snydt vægter mere end den *reelle trussel* som risikoen udgør (Kahneman et. al., 1999, s. 203-235.; Pham, 2007, s. 155-178).

I en ideel risikobaseret revision, ville revisors reaktion på risikovurderingerne være baseret på et rationelt velovervejede økonomisk ræsonnement, den såkaldte “vurdering gennem beregning”. Således ville revisor formå at allokere og udnytte sine ressourcer optimalt. Dog har Kachelmeier et. al. gennem deres interaktive eksperiment påvist, at dette muligvis ikke er tilfældet, når det gælder revisors vurdering af risiko for besvigelser (Kachelmeier et. al., 2014, s. 2181-2201). Deres primære fund var, at eksperimentet viste et signifikant kausalt forhold mellem risikokilden og risikoniveauet. I det tilfælde, hvor risikoen var forårsaget af utilsigtede intentioner, faldt de tildelte ressourcer til revisionshandlingerne markant, i takt med at truslen af risici faldt. Dette kausale forhold afspejler ræsonnementet “vurdering gennem beregningen”, da forsøgspersonerne nøje afvejede omkostningerne op imod fordelene. Hvis kilden til risikoen var intentionel, så svarede allokeringen af ressourcerne til revisionshandlingerne til det samme niveau som ved de utilsigtede risici, når risikoniveauet var højt. Dog viste eksperimentet, at mængden af tildelte ressourcer ikke faldt i takt med risikoniveauet. Resultaterne fra eksperimentet understøttede således den eksisterende litteraturs påstand om, at reaktioner på emotionel stimulus er mindre påvirkelige af udsving i omfanget af en tilsigtet trussel. Dette ses her på figur 15.

Figur 15: *Revisors ressourcfordeling ved risikovurdering af tilsigtede og utilsigtede risici.*

Kilde: Kachelmeier, et. al., 2014, s. 2191.

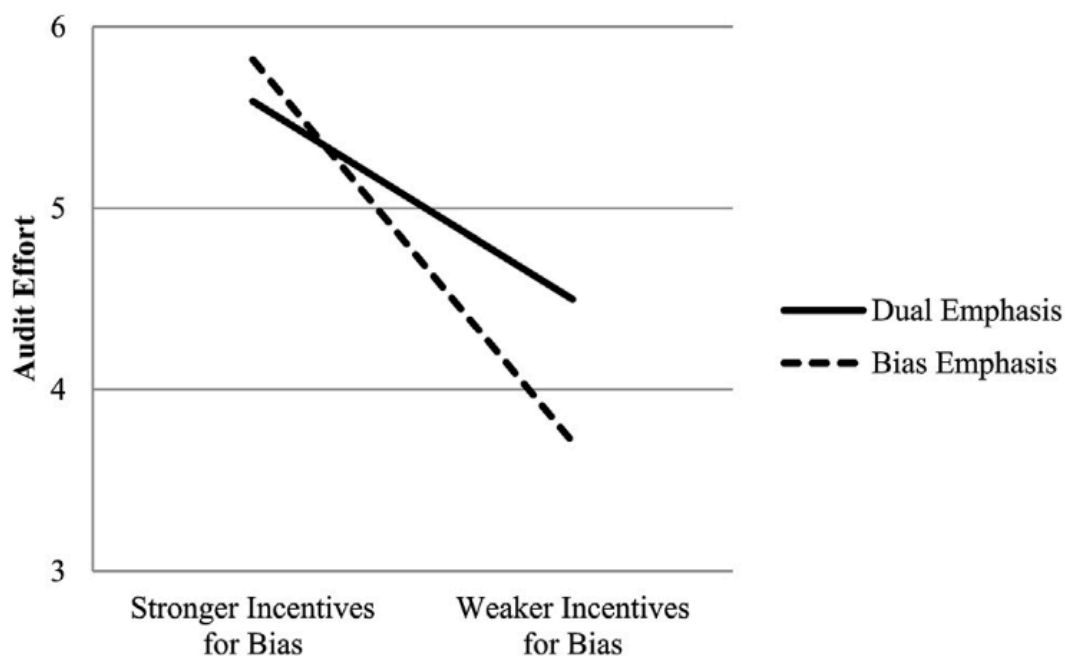
En anden konsekvens af emotionel stimulus som forskning har påvist er, at den tiltrækker individers opmærksomhed og samtidigt gør det vanskeligere for dem at flytte deres fokus væk igen over på en risiko, der ikke opløser samme emotionelle respons (Stormark et. al., 1995, s. 507-523). Ses dette i sammenhæng med revision af regnskabsmæssige skøn kan det derfor udledes, at et øget fokus på risikoen for besvigelser opløser en emotionel respons i revisor og kan derved skade revisors fokus på andre risici der er forårsagede utilsigtet og derfor ikke udløser samme neurologiske reaktion i hjernen.

Dette fænomen undersøges af Landuyt, der fremstiller sin påstand om, at i forhold til et afbalanceret fokus på risici, der skyldes manglende neutralitet fra ledelsen og skønsmæssige måleusikkerheder, vil et ubalanceret fokus på risikoen for manglende neutralitet føre til en reduceret revisionsindsats, når ledelsen har relativt svagere eksplicitte incitamenter, som gennemgået i afsnit 8.2.1 *besvigelsetrekanten*, til at være bias.

Eksperimentet undersøgte sammenhængen imellem revisors risikovurdering og deraf udledt indsat og fordeling af fokus ved at undersøge to variabler: Vejledningens fokus og risikoen for manglende

neutralitet. Figur 16 viser på Y-aksen revisors indsats og på X-aksen incitamentet for manglende neutralitet. Revisor blev forud for sin vurdering gjort opmærksom på ledelsens aflønningsform og således blev variabelen “risiko for manglende neutralitet” manipuleret som enten værende høj (aflønningen afhang af ledelsens skønnede udfald) eller lav (hvor ledelsens aflønning afhang af det faktiske udfald). Den anden variabel bestod af vejledningens fokus, hvor fokuset i vejledningen, som revisor modtog forud for sin risikovurdering, havde enten et ligevægtigt fokus på både risiciene forbundne med den skønsmæssige måleusikkerhed og manglende neutralitet eller lagde et øget fokus på risikoen for manglende neutralitet.

Figur 16: *Revisors gennemsnitlige indsats baseret på incitament og fokus.*

Kilde: Landuyt, 2021, s. 9.²³

Eksperimentet viste, som det også ses på graferne i figur 16, at der var en tydelig sammenhæng imellem revisors valgte mængde af revisionshandlinger, *indsats*, og graden af incitament for manglende neutralitet. Yderligere blev der observeret signifikant sammenhæng mellem et øget fokus på manglende neutralitet i vejledningen til revisor, hvor det ses, at den stiplede linje falder drastisk i forhold til når vejledningen lagde et balanceret fokus på både tilsigtede og utilsigtede fejl. Eksperimentet udledte således, at revisor gør en større indsats i at øge revisionssikkerheden, når indikationer på incitament for manglende neutralitet hos ledelsen anses som værende højt, og at vejledning har en

²³ De statistiske beregninger er vedlagt i Bilag 5

tydelig effekt på revisors fokus. Hovedpointen der kan udledes i eksperimentet er, at når vejledningen lægger et øget fokus på manglende neutralitet selv om ledelsen ikke har øget incitament til at handle med manglende neutralitet, vil revisors øgede generelle fokus på tilsigtet manglende neutralitet gøre, at revisor generelt tager lempeligere foranstaltninger i opnåelsen af revisionsbevis. Revisor sænker således sin indsats i langt større grad og overser derved risikoen forbundet med måleusikkerhederne. Dette beviser, hvordan emotionel stimulus tiltrækker sig opmærksomheden og hvordan utilsigtede fejl således har større sandsynlighed for at blive overset.

9. Diskussion

For at opfriske problemformuleringen er den indsat nedenfor:

“Vil en omfordeling af revisors ressourcer og fokus, fra manglende neutralitet hos ledelsen til øget fokus på revisors eget punktestimat/beløbsinterval, forbedre revisionskvaliteten af regnskabsmæssige skøn?”

Det første naturlige spørgsmål vi udleder af problemformuleringen er:

“Er det overhovedet nødvendigt med en omfordeling?”

Har revisor ikke ressourcer nok til både at fokusere på manglende neutralitet hos ledelsen og udlede sit eget punktestimat/beløbsinterval? For at revisor kan være i stand til at opfylde kravet om god revisorskik er det nødvendigt, at revisor udfører sit arbejde med professionel kompetence og fornøden omhu. Heri ligger også, at revisor udfører det hurtigt og ikke bruger sin tid på små uvæsentlige fejl. Set fra et rent praktisk synspunkt, hvis vi tager udgangspunkt i principal-agentmodellen, ville det ikke være værdiskabende for hverken agenten eller principalen, hvis der er flere omkostninger forbundet med revisionen end den værdi de ville få ud af sikkerhedserklæringen i forhold til deres regnskabsbrugeres tillid. Derfor er det også, at der tales om et *retvisende billede* og ikke om en fuldstændig sikker afspejling af virkeligheden. Sættes der tal på, vil det svare til, at revisor aldrig afgiver en erklæring på, at et årsregnskab er 100 pct. rigtigt. Derimod er det almindeligt anerkendt, at en lovpligtig erklæring svarer til en sikkerhed på de ca. 95 pct.

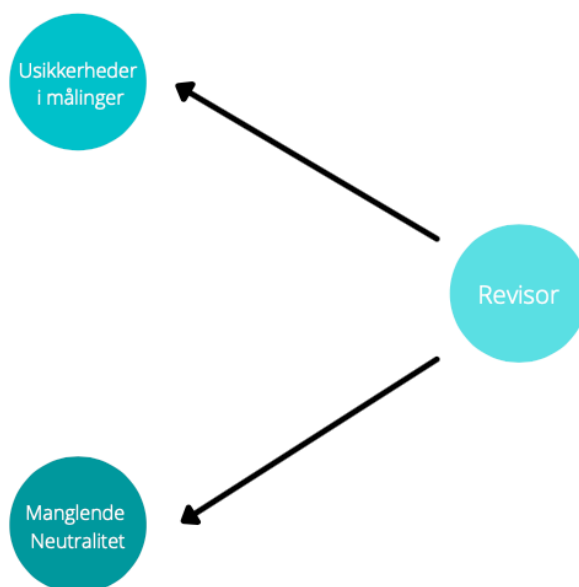
Den næste problematik ved dette, set ud fra et teoretisk perspektiv, er, at det ikke altid overhovedet er muligt at opnå fuld sikkerhed. Det er især gældende ved regnskabsmæssige skøn, når der, som ISA 540 (R) beskriver, er iboende risikofaktorer så som kompleksitet, skønsmæssig usikkerhed og subjektivitet. Det faktum, at ledelsens subjektive antagelser om fremtidige begivenheder indgår i skønnet er derfor en klar præmis for, at revisor hverken har ressourcerne eller er i stand til at stille en 100 pct. garanti for et regnskabs rigtighed. Netop derfor anvendes revisionsrisikomodelen, som et værktøj for revisor til at beregne, hvornår det samlede regnskab kan anses for at være retvisende. Det samlede væsentlighedsniveau er derfor af stor betydning, da det fungerer som en smertegrænse for hvornår et regnskabsresultat er så markant ændret, at regnskabsbrugerne ville tage en anden økonomisk beslutning.

Det næste naturlige spørgsmål som udledes fra problemformuleringen er:

“Fokuserer ISA 540 (R) ikke ligevægtigt på manglende neutralitet hos ledelsen og usikkerhederne i målingerne?”

ISA 540 (R) lægger op til, at der lægges et lige stort fokus på de tre iboende risikofaktorer: skønsmæssige usikkerheder, kompleksitet og subjektivitet. Vi har valgt at især fokusere på forholdet mellem den skønsmæssige usikkerhed og subjektiviteten, hvor kompleksiteten selvfølgelig indgår i begge dele. Vi har derfor illustreret, hvordan ISA 540 (R) ideelt set lægger op til, at revisor fordeler sit fokus på disse risikofaktorer i sin revidering af regnskabsmæssige skøn:

Figur 17: *Revisors fokus baseret på ISA 540 (R).*

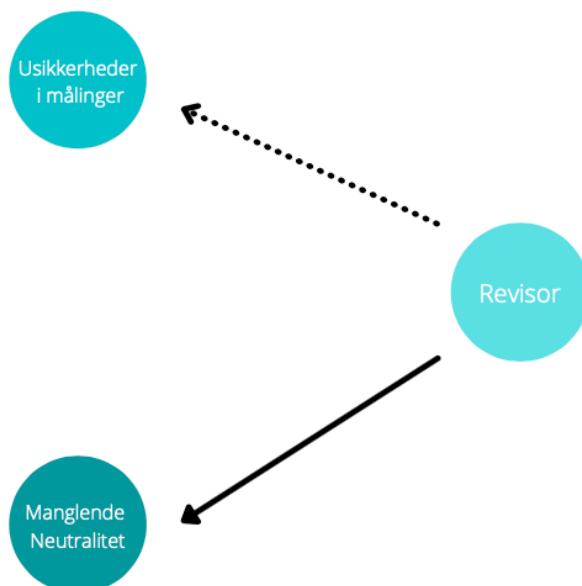
Kilde: Egen tilvirkning.

Som figur 17 illustrerer, lægger ISA 540 (R) op til, at revisor skal være opmærksom på manglende neutralitet hos ledelsen *samtidigt* med at der også lægges stor vægt på måleusikkerhederne. Det er dog vores holdning, at der muligvis er flere problematikker ved denne antagelse.

Hvis vi først diskuterer begrebet “manglende neutralitet”, er det et meget negativt ladet ord og selvom det både dækker over manglende neutralitet der er utilsigtet og tilsigtet, forbindes det især med den tilsigtede del – ofte resulterende i besvigelser. Besvigelser er, som vi har været inde på, en emotionel stimulus der udløser en reaktion i vores hjerne og drager vores fokus således, at vi risikerer at overse

andre trusler der ikke har samme effekt på vores følelsestyrede del af hjernen, nemlig fejl der ikke er tilsigtede. Man kan så argumentere for, at revisor er trænet til at opfylde kravet om professionel skepsis og formår at opdele sit fokus på alle relevante risici, præcist som ISA 540 (R) foreskriver. Nyere litteratur har dog påvist, at dette desværre ikke ser ud til at være tilfældet, hvor Landuyt gennem sine forsøg fandt, at samtlige forsøgspersoner havde en tendens til at sænke deres samlede risikovurdering for et skøn, hvis blot der ikke var incitament for besvigelser. Dette viser, at et fokus på besvigelser kan have en direkte negativ effekt på revisionskvaliteten af skøn, da revisor risikerer at sænke sin risikovurdering og derfor ikke udføre yderligere revisionshandlinger, der kunne have resulteret i fund af fejlinformation i målingerne. Det vil således resultere i, at revisor fejlagtigt vurderer, at der er opnået tilstrækkeligt revisionsbevis. Der tegner sig således et billede af, at det der reelt set sker, er, at revisors første naturlige træk vil være at fokusere på manglende neutralitet i ledelsen og dette går ud over revisors efterfølgende fokus og vurdering af risici forbundne med de måleusikkerhederne. Denne mindskning af revisors fokus på måle-usikkerhederne illustreres i figur 18 nedenfor som den stiplede linje.

Figur 18: *Revisors fokus ud fra forskning.*

Kilde: Egen tilvirkning.

Dette udleder således først og fremmest spørgsmålet:

“Opvejer revisors fokus på besvigelser den risiko, at revisor muligvis ikke opdager andre fejlinformationer forbundet med måleusikkerhederne?”

Her er det nødvendigt, at revisorbranchen udfører en cost-benefit vurdering, for at vurdere om denne risiko kan forsvares. Til denne vurdering må der bl.a. ses på, hvor stor en andel af besvigelser revisor afdækker og med i overvejelsen indgå, hvor stor en ukendt andel der resterer. Som figur 14 i afsnit 9.2.5 *revision af tilsigtede fejl* viser, afdækker revisor 4 pct. af alle *opdagede* besvigelser. Hvis dette tages i forhold til antallet af besvigelser der opdages ved et tilfælde og viden om at besvigelser er en emotionel stimulus, der kan stjæle revisors fokus fra andre risici, kan man stå undrende over tendensen af et øget fokus på manglende neutralitet. Det faktum, at besvigelser er en bevidst handling, som besvigeren forsøger at skjule, gør det også yderligere svært for revisor at opdage.

Dette leder os nu til den anden del, der gemmer sig i begrebet “manglende neutralitet”: *utilsigtet manglende neutralitet*. Som det ligger i ordet betyder utilsigtet, at ledelsen ikke selv er klar over, at deres subjektive forudsætninger i udarbejdelsen af skøn er bias. Det ræsonnement som ledelsen går igennem for at komme frem til et skøn er ofte velovervejet og velargumenteret. Litteratur indenfor psykologien opdeler motiveret ræsonnement i to dele: ræsonnement, hvor man er motiveret til at udlede en nøjagtig afgørelse og ræsonnement, hvor man er motiveret til at nå frem til en konklusion der peger i en bestemt retning. Begge er relevante ved ledelsens udarbejdelse af skøn i det, at de er motiverede til at udlede et nøjagtigt skøn, fordi de forventer at blive spurgt ind til det senere og stå til ansvar for deres valgte metoder og antagelser. Ledelsen har selvfølgelig også et ønske om at opnå et positivt resultat således, at virksomheden fremstår godt og har derfor også en ubevidst retningsdrevet motivation, selv om de ikke bevidst handler på den. Det tredje element, vi har fokuseret på, er naturlig optimisme. Flere store undersøgelser understøtter, at mennesket har en naturlig optimisme og denne optimisme er også fundet inden for litteratur om regnskabsaflæggelse. Vi har således flere elementer der påvirker vores ubevidste ræsonnement og som Kunda siger: *“Folk vil derfor kun tro på noget i det omfang deres fornuft tillader det og modsat blive tvunget til at anerkende og acceptere en uønsket konklusion, hvis de konfronteres med stærke uomstridelige argumenter”*.

Vi har i afhandlingen tidligere været inde på, at et af de store problemstillinger ved regnskabsmæssige skøn, er de ukendte fremtidige begivenheder der ikke kan løses ved mere revisionsbevis, da det

simpelthen er umuligt at spå om fremtiden med 100 pct. sikkerhed. Som gennemgået tidligere, har flere undersøgelser påvist, at man også er bias ved forudsigelse af fremtidige begivenheder. Dette hænger især sammen med, at hvis man har investeret meget tid og energi i noget, så ønsker man selvfølgelig, at det sker. Der sker således en overbevisning om, at sandsynligheden for, at denne begivenhed kommer til at finde sted, er større end hvad en person der ikke har investeret samme mængde ressourcer ville mene.

Revisor står således potentielt overfor skøn, der både er velargumenterede og tilsyneladende ganske rimelige, *men* stadigvæk indeholder bias. Yderligere, da disse bias er naturlige, er det ikke muligt at pege på bestemte omstændigheder der udløser dem. Man sidder således tilbage med spørgsmålet: *Hvordan skal revisor opdage manglende neutralitet i ledelsen, som ledelsen ikke engang selv er klar over?* Her mener vi, at revisor står i en unik position, selvfølgelig forudsat af at revisor opfylder alle lovens krav, hvor der blandt andet indgår at revisor er uafhængig, som krævet af revisorloven § 24. Derudover har revisor et gennemgående godt kendskab til virksomheden og branchen som kræves af ISA standarderne. Med disse forudsætninger bør revisor teoretisk set være langt mindre bias i sin vurdering af sandsynligheden af fremtidige begivenheders udfald. Derudover er ræsonnement drevet af nøjagtighed yderst relevant for revisor, fordi det adskillige gange kræves, at revisor kan dokumentere for, at der er opnået tilstrækkeligt revisionsbevis. I forhold til retningsdrevet ræsonnement burde revisor, teoretisk set, ikke være ubevidst påvirket af dette, da loven opstiller flere foranstaltninger i form af, for eksempel, at revisor skal være økonomisk uafhængig og derfor hverken må modtage yderligere honorar baseret på resultatet af revisionen eller have aktiver i virksomheden som f.eks. aktier.

ISA 540 (R) kræver, at revisor skal vurdere, hvorvidt det regnskabsmæssige skøn enten tilsigtet eller utilsigtet indeholder væsentlige fejlinformationer. Den emotionelle stimulus tiltrækker per automatik revisors opmærksomhed. En mulig konsekvens heraf er, at revisor først undersøger omstændighederne for incitament hos ledelsens, så som ledelsens aflønningsform. Desuden er dette også en relativ nem og hurtig revisionshandling for revisor at foretage. Dog, som både Kachelmeier et. al. og Landuyt har påvist, har revisor tendens til at mindske sin indsats og fokus på måleusikkerhederne i et udarbejdet skøn, hvis incitamentet, og derved risikoen for manglende neutralitet, er lavt. Hvis vi nu diskuterer scenariet, hvor revisor vælger at prioritere sit fokus på måleusikkerheder og derved nedprioriterer at have fokus på manglende neutralitet hos ledelsen, hvad ville der så ske? Det ville være

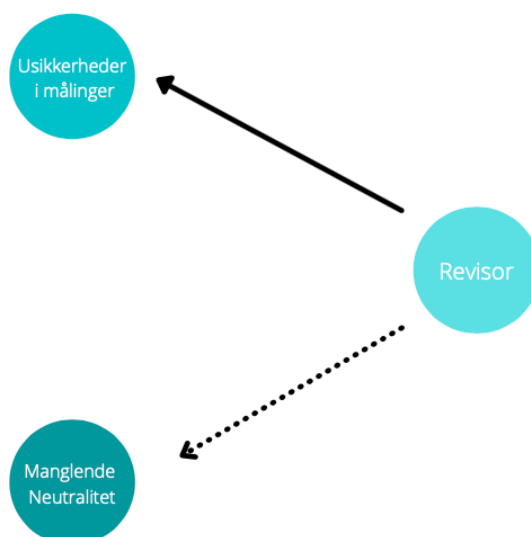
interessant at se på, om det ville forbedre revisionskvaliteten, at revisor i revisionen tog udgangspunkt i en udarbejdelse af sit eget punkttestimat for det pågældende regnskabsmæssige skøn i stedet for at tage udgangspunkt i en overordnet vurdering af ledelsens manglende neutralitet. Her kan det så diskuteres om dette skift vil være det optimale ift. kravet om god revisorskik, omtalt i afsnit 6.1.3 *god revisorskik*. Heraf fremgår nemlig, at revisor skal udvise nøjagtighed og hurtighed i sit arbejde. Ved et øget fokus på tilsigtet manglende neutralitet, vil revisor være i stand til at foretage en *hurtig* risikovurdering af det pågældende regnskabsmæssige skøn og dermed overholde kravet om hurtighed. Dette vurderes dog at kunne have den bekostning, at *nøjagtigheden* i det endelige udfald af det regnskabsmæssige skøn og derved den fejlinformation der muligvis er i skønnet ikke opdages. Ved i stedet for at have et øget fokus på måleusikkerhederne, hvor revisors udgangspunkt er udarbejdelsen af eget punkttestimat/beløbsinterval, kan det vurderes, at revisor ville opnå stærkere revisionsbevis og revisionen vil således være mere nøjagtig og dermed opfylde kravet om nøjagtighed i god revisorskik.

Hvis resultaterne fra Timoshenkos studie, som ses i bilag 3, ses ud fra Smielauskas' tre scenarier i afsnit 7.1.2 *skønsmæssige risikokategorier* indikerer de, at de udarbejdede intervaller, af forsøgspartagerne, ikke passer kriterierne for de to acceptable scenarier, *skønsnirvana*, hvor samtlige punkter indenfor det rimelige interval ikke overstiger væsentlighedsniveauet for fejlinformation, og *skønsproblem*, hvor bredden af det rimelige interval er større end væsentlighedsniveauet, men stadig ikke overstiger det mere end med det dobbelte. Resultaterne, ligesom Christensen et. al.s eksempel, falder ind under kategorien *skønsmareridt*, der finder sted, når det dobbelte af væsentlighedsniveauet er mindre end bredden af det rimelige interval, hvilket betyder, at alle punkter inden for eller uden for det rimelige område indeholder betydelige risici for væsentlig fejlinformation. Hvis dette var tilfældet i revisors udarbejdede beløbsinterval, ville det selvfølgelig ikke være en forbedring af revisionskvaliteten. Der er derfor flere forskellige scenarier og det er her revisors professionelle skepsis også kommer i spil.

I de tilfælde, hvor revisor vurderer, at fejlinformationen mellem ledelsens punkttestimat og revisors egne beløbsinterval overstiger væsentlighedsniveauet, bør det i stedet for diskuteres om skønnet overhovedet bør indgå i årsrapporten - dette er dog en anden vigtig diskussion som ville være interessant at arbejde videre på, men som vi ikke vil komme mere ind på nu. Vurderingen er derfor, at hvis revisor i stedet for at foretage en overordnet vurdering af incitamenterne for besvigelser, starter med at udarbejde sit eget punkttestimat/beløbsinterval, er der tre givne udfald: 1. beløbsintervallet vil være

for bredt og falde ind under *skønsmareridt*, hvor det bør overvejes om det overhovedet er sikkert nok at medbringe, eller at det kan være indikation på manglende neutralitet, som nu kræver yderligere opfølgning. 2. Beløbsintervallet falder ind under *skønsproblem*, hvor revisor må foretage yderligere revisionshandlinger i form af at undersøge om intervallet kan nedbringes yderligere eller gennem dialog med ledelsen, kan nå til enighed om et passende punkttestimat. 3. I det tredje scenarie, *skønsnirvana*, indeholder ingen af punkterne i intervallet risiko for væsentlig fejl. Revisor opnår således tilstrækkelig sikkerhed for, at skønnet er rimeligt. Samtidigt, i og med at revisor selv er kommet frem til, at de anvendte forudsætninger og data er rimelige, kan revisor derfor også konkludere, at der ikke er tale om manglende neutralitet.

Figur 19: *Afhandlingens anbefaling af fokus.*

Kilde: Egen tilvirkning.

ISA 540 (R) kræver først og fremmest, at der foretages en vurdering af de iboende risici. Problematikken er bare, at kun en af disse, manglende neutralitet, er en såkaldt emotionel stimulus og revisors naturlige fokus vil derfor falde herpå. Ved at ændre fremgangsmetoden i ISA 540 (R) til at kræve, at revisor først og fremmest forholder sig til måleusikkerhederne, vil revisor således opnå højere sikkerhed for skønnets rimelighed eller finde indikationer på manglende neutralitet, der nu kan op følges uden at det går udover revisors fokus på iboende risici forbundne med måleusikkerhederne. Vi har derfor i figur 19 illustreret vores bud på, hvad vi vurderer ville bidrage til at forbedre revisionskvaliteten.

10. Konklusion

Der tegner sig den tendens i udviklingen af revisionsstandarderne, at der sættes et øget fokus på risikoen for manglende neutralitet i ledelsens udarbejdelse af regnskabsmæssige skøn. Det har vist sig, at det gennem regnskabsmæssige skøn især er muligt at udøve regnskabsmanipulation, hvilket understøtter nødvendigheden for øget kontrol på området. Selv om det selvfølgelig er vigtigt at mindske om potentielle bias og besvigelser, kan dette vise sig at være en større udfordring end først antaget ud fra besvigelsestrekkantens faktorer. Manglende neutralitet i ledelsen består af flere komponenter, og det faktum, at utilsigtede bias også har en stor tilstedeværelse i skøn og finansielle rapporter gør det svært for revisor at opdage disse. Afhandlingen har igennem den behandlede litteratur og forskning fundet flere beviskilder for, at blot tilstedeværelsen af forudsætningerne for, at ledelsen begår besvigelser, med stor sandsynlighed forårsager en ulige fordeling af revisors fokus på henholdsvis manglende neutralitet og måleusikkerheder. Endvidere har afhandlingen påvist, at de ressourcer revisor bruger i opnåelsen af revisionsbeviser påvirkes af, om de fundne fejlinformationer indikerer tilsigtede eller utilsigtede intentioner. Her ses det, at revisor tilpasser sin risikovurdering og yderligere revisionshandling i overensstemmelse med den reelle trussel, når der vurderes, at der er tale om utilsigtede fejl. Forskning har således påvist, at den skønsmæssige usikkerhed, der i sig selv er vigtig, ofte desværre ikke modtager samme agtpågivenhed fra revisorer som den fortjener. Modsat, når der er tale om tilsigtede fejl, såsom bevidst manglende neutralitet, er der ikke en lineær og rationel sammenhæng mellem faldet i truslen og revisors anvendelse af ressourcer i opnåelsen af yderligere revisionsbeviser. Ses fokuset på manglende neutralitet derfor i relation til risikoen forbundet med skønsmæssige usikkerheder, kan det således konkluderes, at tilsigtet manglende neutralitet drager revisors opmærksomhed og udgør en trussel mod revisors ideelle fordeling af ressourcer og revisionskvaliteten.

I afhandlingen behandles desuden årsager, der kan føre til utilsigtet manglende neutralitet hos ledelsen. Her er der især blevet fokuseret på den menneskelige naturlige optimisme, der kommer til syne, når der foretages vurderinger om fremtidige begivenheder. Både inden for psykologien og neuroforskningen er det blevet påvist, at den naturlige optimisme ligeledes spiller en vigtig rolle, når mennesker revurderer allerede foretagne valg. Yderligere er der i afhandlingen omtalt, at et retvisende billede af fremtiden indeholder en korrekt kalibrering af sandsynligheden for fremtidige begivenheders forekomst. Det kan dermed konkluderes, at ledelsen som konsekvens af den naturlige optimisme, vil have en forhøjet sandsynlighed for at foretage en mindre effektiv kalibrering i deres udarbejdelse

af regnskabsmæssige skøn, der således bevirker til upræcise skøn. Dette må konkluderes at understrege vigtigheden af revisors fokus på punktestimater.

I afhandlingen er der blevet gennemgået nogle af de mest hyppige problemstillinger relateret til punktestimater. Disse er blandt andet manglende forståelse for de grundlæggende principper bag udarbejdelsen af et effektivt interval, der kan resultere i uhensigtsmæssigt brede intervaller. Det ses også i litteraturen, at revisor for ofte baserer sit punktestimat på ledelsens forudsætninger, da dette ses som værende en nemmere løsning. Derudover er der også, som påvist af Christensen et. al., beløbsintervaller der simpelthen ikke kan nedbringes på et acceptabelt lavt niveau. Disse faktorer kan være med til at afskrække revisor fra at udarbejde sit eget skøn. Gennem litteraturen findes der dog belæg for, at kalibrering af intervaller er en færdighed der kan forbedres gennem træning og erfaring. Det er derfor den klare anbefaling i denne afhandling, at udarbejdelsen af punktestimater/beløbsintervaller bliver et større fokus i, for eksempel, revisionsuddannelsen

Afhandlingens konklusion og bidrag til debatten om regnskabsmæssige skøn er derfor, at revisionskvaliteten med stor sandsynlighed kan forbedres ved at omfordele revisors fokus, således at fokuset og ressourcerne i første omgang bliver placeret i udarbejdelsen af eget punktestimat. Således formår revisor at vurdere om rimeligheden af de anvendte forudsætninger og data anvendt af ledelsen samtidigt med, at revisor opnår revisionsbevis for om, hvorvidt ledelsens skøn indeholder væsentlige fejlinformationer. Ved at revisor tager udgangspunkt i sit eget punktestimat optimeres chancen for at opdage fejl opstået af begge risikokilder, *skønsmæssig usikkerhed* og *manglende neutralitet*. Dette skyldes, at ved udarbejdelsen af eget punktestimat/beløbsinterval vil revisors punktestimat enten be- eller afkræfte ledelsens anvendte forudsætninger og data. Ved bekræftelse har revisor således opnået egnet bevismateriale, og ved afkræftelse har revisor fundet indikationer på mulige fejl der kræver yderligere revisionshandling.

Afhandlingen konkluderer således, at der ikke er tale om et kompromis med fokus på manglende neutralitet, men derimod en mere optimal fremgangsmåde til at opfange mulige risici. Vores ønske er derfor, at læseren, ved at læse denne afhandling, vil blive mere opmærksom på komponenterne, der hver især udgør en risiko i regnskabsmæssige skøn, og med denne viden være i stand til at mindske sin egen tilbøjelighed til at lade fokuset falde på manglende neutralitet påvirke den følgende risikovurdering med den konsekvens, at skønsmæssige usikkerheder bliver overset.

11. Litteraturliste

- ACFE. (2020). Report to the nations: 2020 global study on occupational fraud and abuse. Lokaliseret 25. marts 2021 på: <https://acfepublic.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>
- ACFE. (2016). Report to the nations on occupational fraud and abuse: 2016 global fraud study. Lokaliseret 25. marts 2021 på: <https://www.acfe.com/rtn2016/docs/2016-report-to-the-nations.pdf>
- ACFE. (2014). Report to the nations on occupational fraud and abuse: 2014 global fraud study. Lokaliseret 25. marts 2021 på: <https://www.acfe.com/rtn/docs/2014-report-to-nations.pdf>
- ACFE. (2012). 2012 Report to the Nations: Key Findings and Highlights. Lokaliseret 25. marts 2021 på: <https://www.acfe.com/rtn-highlights.aspx>
- AICPA. (1989). Auditing accounting estimates, *vol. 342*.
- AICPA. (2003). Auditing fair value Measurements and disclosures, *vol. 328*.
- AICPA. (2012). Auditing accounting estimates, including fair value accounting estimates, and related disclosures, *vol. 540*.
- Anderson, A. G. (1974). The Disclosure Process in Federal Securities Regulation: A Brief Review. *Hastings Law Journal*, 25(2), s. 311-354.
- American Accounting Association. (2012). *A Statement of Basic Auditing Concepts*. Michigan: American Accounting Association.
- Arbnor, I. & Bjerke, B. (1997). *Methodology for Creating Business Knowledge* (2. udgave). London: Sage Publications.
- Arrowood, A. J., & Ross, L. (1966). Anticipated effort and subjective probability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(1), s. 57-64.
- Baastrup, R. (2021). Indflydelse i EU. Lokaliseret 19. april 2021 på: <https://www.eu.dk/da/dan-mark-i-eu/indflydelse-i-eu>
- Baumgartner, T., et. al. (2008). Oxytocin shapes the neural circuitry of trust and trust adaption in humans. *Neuron*, 58(4), s. 470-471.
- Beatty, A. & Weber, J. (2006). Accounting Direction in Fair Value Estimates: An Examination of SFAS 142 Goodwill Impairments. *Journal of Accounting Research*, 44(2), s. 257-288.
- Bekendtgørelse af lov om aktie- og anpartsselskaber (selskabsloven), LBK nr 763 af 23/07/2019. Selskabsloven
- Bekendtgørelse af lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (revisorloven), LBK nr 25 af 08/02/2021.

Bekendtgørelse af årsregnskabsloven, LBK nr 838 af 08/08/2019.

Bell, T. B. og Griffin, J. B. (2012). Commentary on auditing high-uncertainty fair value estimates. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, vol. 31 (nr. 1), s. 147-155.

Beyer, A., et. al. (2010). The financial reporting environment: Review of the recent literature. *Journal of Accounting and Economics*, 50(2), s. 296–343.

Biggs, S. & Mock, T. (1983). An Investigation of Auditor Decision Process in the Evaluation of Internal Controls and Audit Scope Decisions. *Journal of Accounting Research*, 21(1), s. 234-255.

Bratten, B., Gaynor, L. M., Mcdaniel, L. S. & Montague, N. R. (2013). The audit of fair values and other estimates: The effects of underlying environmental, task, and auditor-specific factors. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(1), s. 7-44.

Bryman, A., & Bell, E. (2015). *Business Research Methods* (4. udgave). Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.

Burrell, G. & Morgan, G. (2014). *Social Paradigms and Organisational Analysis*. Burlington: Ashgate Publishing company

Cannon, N., & Bedard J. C. (2017). Auditing Challenging Fair Value Measurements: Evidence from the Field. *The Accounting Review*, 92(4), s. 81-114.

Carver, C., Scheier, M. F. & Segerstrom, S. C. (2010). Optimism. *Clinical Psychology Review*, 30(7), s. 879-889.

Choen, D. A., et. al. (2011). Warranty Reserve: Contingent Liability, Strategic Signal, or Earnings Management Tool, *The Accounting Review*, 86(2), s. 569-604

Christensen, B. E., Glover, S. M. & Wood, D. (2012). Extreme estimation uncertainty in fair value estimates: Implications for audit assurance. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 31(1), s. 127-146.

Christiansen, T. V. og Dalsgaard, A. (U.å a). RevisionsMemo: Løbende revision. Lokaliseret 22. marts 2021 på: <https://pro.karnovgroup.dk/document/7000829950/1>

Christiansen, T. V. og Dalsgaard, A. (U.å b). RevisionsMemo: Planlægning. Lokaliseret 23. marts 2021 på: <https://pro.karnovgroup.dk/document/7000799692/1>

Christiansen, T. V. og Dalsgaard, A. (U.å c). RevisionsMemo: Revisionsrisiko. Lokaliseret 18. marts 2021 på: <https://pro.karnovgroup.dk/document/7000745369/1>

Christiansen, T. V. og Dalsgaard, A. (U.å d). RevisionsMemo: Revisionsrisikomodel. Lokaliseret 18. marts 2021 på: <https://pro.karnovgroup.dk/document/7000745370/1>

Christiansen, T. V. og Dalsgaard, A. (U.å e). RevisionsMemo: Statusrevision. Lokaliseret 22. marts 2021 på: <https://pro.karnovgroup.dk/document/7000829951/1>

Deloitte & Touche. (2002). Introduktion til de internationale regnskabsstandarder: IAS. Lokaliseret 30. april 2021 på: <https://www.iasplus.com/en/binary/dttdpubs/dkintro.pdf>

Eilifsen, A., et. al. (2014). *Auditing & assurance services* (3. udgave). Berkshire: McGraw-Hill Education.

Elling, J. O. (2017) *Finansiel rapportering: teori og regulering* (4. udgave, 2. oplag). København: Gjellerup/Gads Forlag.

Erdelyi, M. H. (1974). A new look at the new look: Perceptual defense and vigilance. *Psychological Review*, 81(1), s. 1-25.

Erhvervsministeriet. (2001a). 2000/1 LSF 138 forslag til lov om erhvervsdrivende virksomheders aflæggelse af årsregnskab mv. (årsregnskabsloven). Lokaliseret 23. april 2021 på: <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/200012L00138>

Erhvervsministeriet. (2001b). Lov nr 448 af 07/06/2001 lov om erhvervsdrivende virksomheders aflæggelse af årsregnskab mv. Lokaliseret 11. marts 2021 på: https://pro.karnovgroup.dk/document/7000193564/1#L2001448_P2

Erhvervsministeriet. (2016a) "BEK nr 735 af 17/06/2016 bekendtgørelse om godkendte revisors revisionsvirksomheders uafhængighed", Lokaliseret 20. marts 2021 på: <https://www.retsinformation.dk/api/pdf/181937>

Erhvervsministeriet (2016B); Lov 2016-06-08 nr. 631 om ændring af revisorloven og forskellige andre love. Lokaliseret 21. april 2021 på: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2016/631>

Erhvervsministeriet. (2018). 2018/1 LSF 99 forslag til lov om ændring af årsregnskabsloven, revisorloven og lov om anvendelse af visse af den Europæiske Unions retsakter om økonomiske forbindelser til tredjelande mv. Lokaliseret 12. februar 2021 på: <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/201812L00099>

Erhvervsstyrelsen. (2011). Meddelelse om kravene til revisors dokumentation ved afgivelse af erklæringer med sikkerhed. Lokaliseret 11. marts 2021 på: https://filer.erhvervsstyrelsen.dk/file/450162/meddelelse_om_revisors_dokumentationskrav.pdf

Erhvervsstyrelsen. (2018). *Årlig redegørelse for Erhvervsstyrelsens tilsyn med revisorer og revisionsvirksomheder: Kvalitetskontrol i 2016*. Lokaliseret 28. februar 2021 på: https://erhvervsstyrelsen.dk/sites/default/files/2019-02/revisortilsyn_redegoerelse_2016.pdf

Erhvervsstyrelsen. (2020). *Årlig redegørelse for Erhvervsstyrelsens tilsyn med revisorer og revisionsvirksomheder: Kvalitetskontrol i 2018*. Lokaliseret 28. februar 2021 på: https://erhvervsstyrelsen.dk/sites/default/files/2020-08/Redegoerelse-for-Erhvervsstyrelsens-tilsyn-med-revisorer-og-revisionsvirksomheder_Erhvervsstyrelsen_August2020%20FINAL-a.pdf

Europa-parlamentet og rådet. (2002). Europa-parlamentets og rådets forordning 1606/2002: om anvendelse af internationale regnskabsstandarder. Lokaliseret 19. april 2021 på: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/?uri=CELEX%3A32002R1606>

Europa-parlamentet og rådet. (2006). Europa-parlamentets og rådets direktiv 2006/43/EF: om lovpligtig revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber... Lokaliseret 19. april 2021 på: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0043&from=IT>

Europa-parlamentet og rådet. (2013). Europa-parlamentets og rådets direktiv 2013/34/EU: om årsregnskaber, konsoliderede regnskaber og tilhørende beretninger for visse virksomhedsformer... Lokaliseret 26. april 2021 på: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0034&from=en>

EY. (2019). *Indsiget i årsregnskabsloven: EY's praktiske guide til forståelse af loven* (6. udgave).

EY. (2020). *Indsiget i årsregnskabsloven: EY's praktiske guide til forståelse af loven* (7. udgave).

Fedders, J., Steffensen, H. & Lassen, K. T. (2017). *Årsrapport efter internationale regnskabsstandarder – fra dansk praktisk til IFRS* (5. udgave). København: Karnov Group.

Federal Reserve Economic Data. (2010). Federal Reserve Bank of St. Louis. tilgængelig: <http://research.stlouisfed.org/fred2/>

Festinger, L. & Carlsmith, J. M. (1959). Cognitive consequences of forced compliance. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 58(2), s. 203-210.

Fischer, P. & Verrecchia, R. (2004). Disclosure bias. *Journal of Accounting and Economics*, 38(1), s. 223-250.

Freund, T., Kruglanski, A. W. & Shiptajzen, A. (1985). The freezing and unfreezing of impressional primacy: Effects of the need for structure and the fear of invalidity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11(4), s. 479-487.

FSR danske revisorer. (2018). Accept og fortsættelse af erklæringsopgaver med sikkerhed. Lokaliseret 19. marts 2021 på: https://www.fsr.dk/Files/Files/Dokumenter/Faglig/Revision/Etik%20og%20uafh%C3%A6ngighed/Accept%20og%20forts%C3%A6ttelse%20af%20opgaver%2010_08_18_til%20nyhed%20210818-1.pdf

Füshel, K., et. al. (2017). *Revisor: Regulering & Rapportering* (4. udgave). København: Karnov Group.

Gallagher, M. W., Lopez, S. J. & Pressman, S. D. et. (2013). Optimism is universal: Exploring the presence and benefits of optimism in a representative sample of the world. *Journal of Personality*, 81(5), s. 429-440.

Gaver, J. J. & Paterson, J. S. (2007). The Influence of Large Clients on Office-Level Auditor Oversight: Evidence From the Property-Casualty Insurance Industry. *Journal of Accounting and Economics*, 43(2), s. 299-320.

- Glover, S. M., Taylor, M. H. & Wu, Y. (2017). Current Practices and Challenges in Auditing Fair Value Measurements and Complex Estimates: Implications for Auditing Standards and the Academy. *A Journal of practice & theory*, 36(1) s. 63-84
- Griffith, E., Hammersley, J. S. & Kadous, K. (2015). Audits of Complex Estimates as Verification of Management Numbers: How Institutional Pressures Shape Practice. *Contemporary Accounting Research*, 32(3), s. 833-863.
- Hansen, L. L. & Werlauff, E. (2016). *Den juridiske metode: en introduktion* (2. udgave), Viborg: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Healy, P. & Wahlen, J. (1999). A review of the earnings management literature and its implications for standard setting. *Accounting Horizons*, 13(4), s. 365-383.
- Heron, T. (2020). EU-ret i Danmark. Lokaliseret 19. april 2021 på: <https://www.eu.dk/da/danmark-i-eu/eu-ret-i-danmark>
- Hildebrandt, S. (1981). Videnskabsteoretiske Betragtninger Omkring erhvervsøkonomien. *Ledelse og Erhvervsøkonomi*, 45(1), s. 3-28
- Hirst, E., Koonce, L. & Venkataraman, S. (2008). Management earnings forecasts: A review and framework. *Accounting Horizons* 22(3), s. 315-338.
- Hsee, C. K. & Rottenstreich, Y. (2004). Music, pandas, and muggers: On the affective psychology of value. *Journal of Experimental Psychology: General*, 133(1), s. 591-608.
- Hubbard, D. (2011). *The Failure of Risk Management: Why It's Broken and How to Fix It*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- IAS 1. (2020). Præsentation af årsregnskaber.
- IAASB. (2018). Auditing Accounting Estimates and Related Disclosures Including and Consequential Amendments to Other International Standards. Lokaliseret 28. februar 2021 på: https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Basis-for-Conclusions-ISA-540_0.pdf
- IAASB. (2021). ISA 540 (revised), auditing accounting estimates and related disclosures. Lokaliseret 16. marts 2021 på: <https://www.iaasb.org/publications/isa-540-revised-auditing-accounting-estimates-and-related-disclosures-9#:~:text=The%20revision%20ensures%20that%20the,or%20after%20December%2015%2C%202019>
- IASB. (2021). IASB finalises amendments to IAS 8 regarding accounting estimates. Lokaliseret 28. februar 2021 på: <https://www.iasplus.com/en/news/2021/02/ias-8#:~:text=Under%20the%20new%20definition%2C%20accounting,way%20that%20involves%20measurement%20uncertainty>
- IESBA. (2018). *Handbook of the international code of ethics for professional accounting*, New York: International Federation of Accountants.

IFRS 8. (2019). Driftssegmenter.

IFRS 13. (2018). Måling af dagsværdi.

IFRS. (u. å). Who uses IFRS standards?. Localiseret 8. februar 2021 på: <https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/>

Irwin, F. W. (1959). Stated expectations as functions of probability and desirability of outcomes. *Journal of Personality*, 21(3), s. 329-35.

ISA 200. (2016). Den uafhængige revisors overordnede mål og revisionens gennemførelse i overensstemmelse med internationale standarder om revision.

ISA 210. (2016). Aftale om revisionsopgavers vilkår.

ISA 260. (2016). Kommunikation med den øverste ledelse.

ISA 315. (2016). Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation gennem forståelse af virksomheden og dennes omgivelser.

ISA 330. (2016). Revisors reaktion på vurderet risici.

ISA 500. (2016). Revisionsbevis.

ISA 530. (2009). Revision ved brug af stikprøver.

ISA 540. (2016). Revision af regnskabsmæssige skøn, herunder regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, og tilknyttede oplysninger.

ISA 540 (R). (2018). Revision af regnskabsmæssige skøn, herunder regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, og tilknyttede oplysninger.

ISA 700. (2016). Udformning af en konklusion og afgivelse af erklæring om et regnskab.

Jensen, P., et. al. (2018). Revisorloven med kommentarer 5. udgave. Localiseret 20. april 2021 på: https://pro.karnovgroup.dk/document/7000828663/1#LBKG2016167_20181114021705_8-relation-ENLI

Kachelmeier, S. J., Majors, T. M., Williamson, M. G. (2014). Does intent modify risk-based auditing?. *The accounting review*, 89(1), s. 2181-2201

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*, United States: Farrar, Straus and Giroux.

Kahneman, D., Ritov, I. & Schkade, D. (1999): "Economic preferences or attitude expressions? An analysis of dollar responses to public issues", *Journal of Risk and Uncertainty*, 19(1), s. 203-235.

- Karnov Group. (2020). Årsregnskabsloven med kommentarer. 8.udgave 2020. Lokaliseret 9. februar 2021 på: https://pro.karnovgroup.dk/document/7000851035/1#LBKG2019838_P1-annotations
- Kelemen, M. & Rumens, N. (2008). *An introduction to Critical Management Research*, London: Sage.
- Knudsen, C. (2003). Pluralism, scientific progress, and the structure of organization theory. *The Oxford Handbook of Organization Theory: Meta-Theoretical Perspectives*. s. 262-286.
- Kripke, H. (1973). The myth of the informed layman. *The business lawyer*, 28 (2), s. 631-638.
- Kuada, J. E. (2012). *Research Methodology: A Project Guide for University Students* (1. udgave), Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Kuhn, T. S. (1970). *The structure of scientific revolutions* (2. udgave). Chicago: The University of Chicago Press.
- Kunda, Z. (1987). Motivated Inference: Self-serving generation and evaluation of casual theories. *Journal of Personality and social Psychology*, 53(4), s. 636-647.
- Kunda, Z. (1990). The case for motivated reasoning. *Psychological Bulletin*, 108(3), s. 480-498.
- Landyut, B. W. V (2021). Does emphasizing management bias decrease auditors' sensitivity to measurement imprecision?. *Accounting, Organizations and Society*, 88(4)
- Lau, A. (2017). 112.000 virksomheder har fravalgt revision. Lokaliseret 16. marts 2021 på: <https://www.fsr.dk/112-000-virksomheder-har-fravalgt-revision>
- Li, K. K. & Sloan, R. G. (2017). Has goodwill accounting gone bad?. *Review of Accounting Studies*, 22, s. 964-1003.
- Lord, C. G., Ross, L. & Lepper, M. (1979). Biased assimilation and attitude polarization: The effects of prior theories on subsequently considered evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(11), s. 2098-2109.
- Lundholm, R. J. (1999). Reporting on the past, A New Approach to Improving Accounting Today. *Accounting Horizons*, 13(4), s. 315-322.
- McAllister, D. W., Mitchell, T. R. & Beach, L. R. (1979). The contingency model for the selection of decision strategies: An empirical test of the effects of significance, accountability and reversibility. *Organizational Behavior and Human Performance*, 24(2), s. 228-244.
- Miller, D. T. & Ross, M. (1975). Self-serving biases in attribution of causality: Fact or fiction?, *Psychological Bulletin*, 82(2), s. 213-225.
- Nusbaum, E.E. (2007). Top 10 wish list for audit research. *Current Issues in Auditing*, 1(1), s. C3-C9).

- Payne, J. W., Bettman, J. R. & Johnson, E. J. (1988). Adaptive strategy selection in decision making. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 14(3), s. 534-552.
- PCAOB 2501. (2018). Auditing accounting estimates, including fair value measurements. Lokaliseret 30. april 2021 på: <https://pcaobus.org/Rulemaking/Docket043/2018-005-estimates-final-rule.pdf>
- PCAOB 2501. (2003). Auditing accounting estimates.
- PCAOB 2502. (2003). Auditing fair value measurements and disclosures.
- Petty, R. E. & Cacioppo, J. T. (1986). The elaboration likelihood model of persuasion. *Advances in experimental social psychology*, 19, s. 123-205.
- Pfeffer, J. (1993). Barriers to the advance of organizational science: Paradigm development as a Dependent variable. *The Academy of Management Review*, 18(4), s. 599-620.
- Pham, M. T. (2007). Emotion and rationality: A critical review and interpretation of empirical evidence. *Review of General Psychology*, 11(2), s. 155-178.
- Pyszczynski, T., Greenberg, J. & Holt, K. D. (1985). Maintaining consistency between self-serving beliefs and available data: A bias in information evaluation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11(2), s. 179-190.
- Revisorloven. 2021. Lokaliseret februar-maj 2021 på: <https://pro.karnovgroup.dk/document/7000862137/1#LBKG202125>
- Revisornævnet. (U. årstal). *Tidligere kendelser*, Lokaliseret 16. marts 2021 på: <https://rn.naevnenes-hus.dk/soeg?sort=score&s=regnskabsm%C3%A6ssige%20sk%C3%B8n>
- Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill A. (2009). *Research methods for business students* (5. udgave), Harlow: Pearson Education Ltd.,
- Schrand, C. & Zechman, S. (2012). Executive overconfidence and the slippery slope to financial misreporting. *Journal of Accounting and Economics*, 53(1), s. ?
- Schwandt, T. A. (2001). *The SAGE Dictionary of qualitative inquiry* (2. udgave). Thousand Oaks: Sage Publications.
- SEC. (1969). *Disclosure to investors: A reappraisal of federal administrative policies under the '33 and '34 acts*. New York: Commerce Clearinghouse.
- Sharko, R. (2018). ISA 540 (revised), *Auditing Accounting Estimates and Related Disclosures: Presentation to world bank*. Lokaliseret 15. april 2021 på: <https://cfrr.worldbank.org/sites/default/files/2020-02/AuditToT-5-09-2.pdf>
- Sharot, T., Martino, B. D. & Dolan, R. J. (2009). How choice reveals and shapes expected hedonic reaction, *Journal of Neuroscience*, 29(12), s. 3760-3765.

Sharot, T., Korn, C. W. & Dolan, R. (2011). How unrealistic optimism is maintained in the face of reality. *Nature Neuroscience*, 14(11), s. 1475-1479.

Smieliauskas W. (2012). Principles-Based reasoning about accounting estimates. *Accounting Perspectives*, 11(4).

Stormark, K. M., Nordby, H., & Hugdahl, K. (1995). Attentional shifts to emotionally charged cues: Behavioural and ERP data. *Cognition and Emotion*, 9(5), s. 507–523.

Tetlock, P. E., & Boettger, R. (1989). Accountability: Asocial magnifier of the dilution effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(3), s. 388-398.

Timoshenko, L. (2016). *Can Estimation Methods Increase the Precision of Fair Value Estimates?*. Waterloo: University of Waterloo.

Yaryan, R. B. & Festinger, L. (1961). Preparatory action and belief in the probable occurrence of future events. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(3), s.603-606.

Wyer, R. S., & Frey, D. (1983). The effects of feedback about self and others on the recall and judgments of feedback-relevant information. *Journal of Experimental Social Psychology*, 19(6), s. 540-559.

ISA 540 (Revised) — Requirements

IAASB

This flowchart shows the flow of the requirements in ISA 540 (Revised).

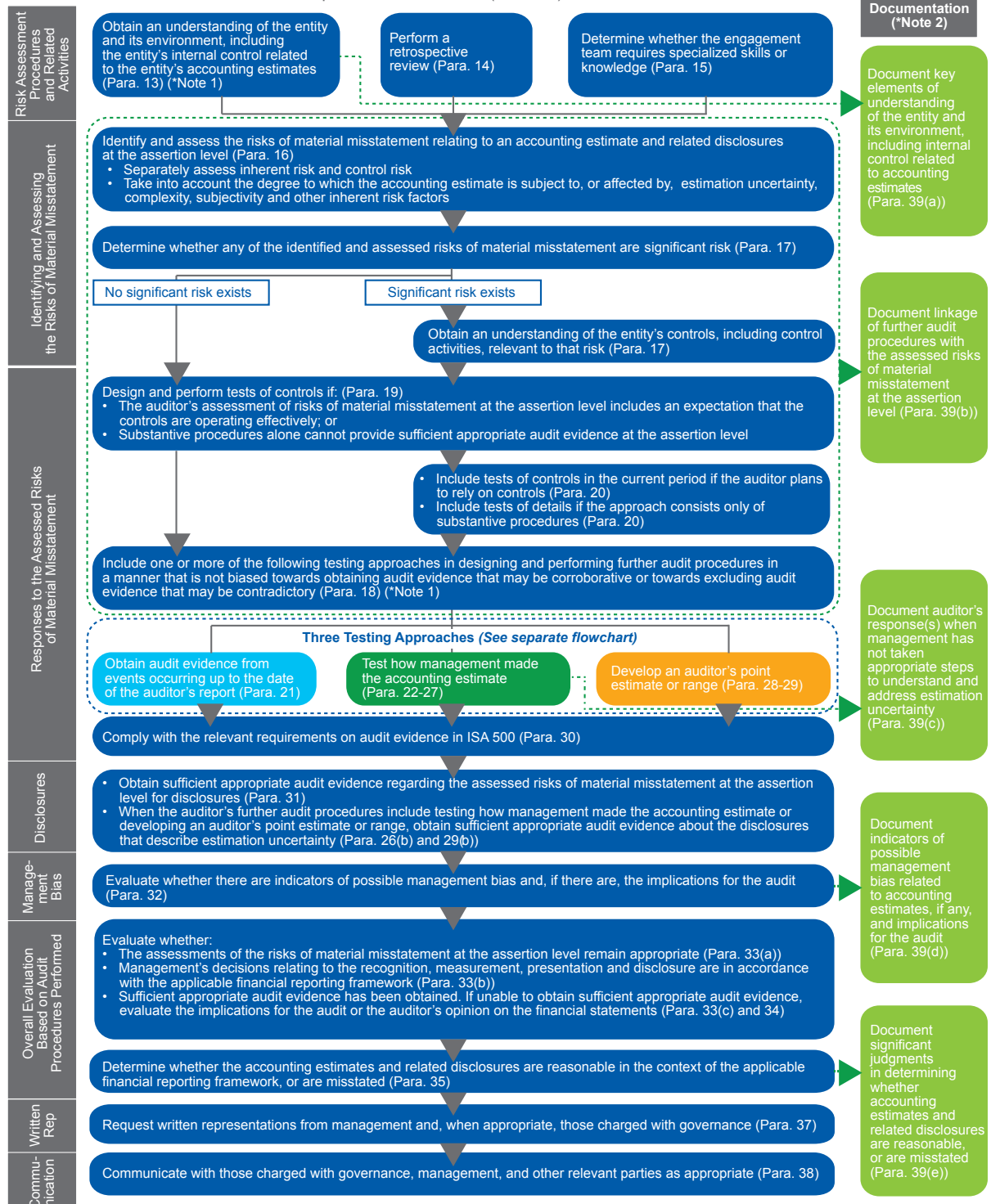

TABLE 1**Example of Uncertainty in Fair Value Measurement Using Wells Fargo's Mortgage-Backed Securities****Panel A: Wells Fargo Estimated Audit Materiality**

Year	Pre-Tax Income (in millions)	Total Assets	Estimated Audit Materiality^a (in millions)
2008	\$3,257	\$1,309,639	\$163
2007	\$11,627	\$575,442	\$581
2006	\$12,745	\$481,996	\$637
2005	\$11,548	\$481,741	\$577
2004	\$10,769	\$427,849	\$538
2003	\$9,477	\$387,798	\$474

Panel B: Wells Fargo Sensitivity Analysis for Mortgage-Backed Securities

Year	Decrease in Fair Value from		Required Changes to Reach Materiality
	200 bps Increase in Interest Rate (in millions)	Increase in Units of Audit Materiality^b	bps Increase in Interest Rate to Reach Materiality^c
2008	\$8,800	54.04	3.70
2007	\$4,300	7.40	27.04
2006	\$2,500	3.92	50.98
2005	\$2,500	4.33	46.19
2004	\$1,900	3.53	56.68
2003	\$2,600	5.49	36.45

^a Estimated materiality computed as 5 percent of pre-tax income.

^b Figure equals WF's disclosed sensitivity to change of 200 bps (e.g., \$8,800) divided by estimated materiality.

^c Figure equals WF's disclosed bps change in interest rate (200 bps) multiplied by estimated materiality, divided by WF's disclosed dollar volatility associated with the change in the interest rate.

Bilag 3

TABLE 9 Width of the Participants' Range and Its Relation to Audit Materiality

	Participant	Developed Range	Lower Bound	Upper Bound	Range Width	Times Materiality
	Experienced Auditors					
1	EA Big 4 #1.1	No	\$114,175,376	\$130,654,367	\$16,478,991	27.46
2	EA Big 4 #1.2	No	N/A	N/A	N/A	N/A
3	EA Big 4 #1.3	No	N/A	N/A	N/A	N/A
4	EA Big 4 #1.4	No	N/A	N/A	N/A	N/A
5	EA Big 4 #1.5	Yes	\$27,424,062	\$91,662,352	\$64,238,290	107.06
6	EA Big 4 #1.6	Yes	\$74,890,708	\$107,669,111	\$32,778,403	54.63
7	EA Big 4 #2.1	Yes	\$44,101,297	\$90,439,036	\$ 46,337,739	77.23
8	EA Big 4 #2.2	Yes	\$60,192,229	\$95,784,291	\$ 35,592,062	59.32
9	EA Big 4 #2.3	No	N/A	N/A	N/A	N/A
10	EA Big 4 #3.1	Yes	\$71,733,533	\$108,463,465	\$36,729,932	61.22
11	EA Big 4 #3.2	Yes	\$86,034,255	\$94,699,081	\$8,664,826	14.44
12	EA Big 4 #3.3	No	N/A	N/A	N/A	N/A
13	EA Big 4 #3.4	Yes	\$18,862,614	\$182,778,352	\$163,915,738	273.19
14	EA Big 4 #3.5	Yes	\$68,185,926	\$106,520,592	\$38,334,666	63.89
15	EA Big 4 #3.6	Yes	\$70,212,350	\$82,861,102	\$12,648,752	21.08
16	EA Big 4 #3.7	Yes	\$74,518,521	\$95,784,291	\$21,265,770	35.44
17	EA Big 6 #1.1	Yes	\$68,920,551	\$107,563,414	\$38,642,863	64.40
18	EA Big 6 #1.2	Yes	\$65,704,355	\$102,703,602	\$36,999,247	61.67
19	EA Big 6 #1.3	Yes	\$71,918,051	\$111,268,881	\$39,350,830	65.58
20	EA Big 6 #1.4	Yes	\$66,998,990	\$108,307,020	\$41,308,030	68.85
21	EA Big 6 #1.5	No	N/A	N/A	N/A	N/A
				Average:	\$41,641,446	69.40
				Average excluding two extreme observations:	\$34,772,395	57.95
	Valuation Specialists					
1	VS Big 4 #1.1	No	N/A	N/A	N/A	N/A
2	VS Big 4 #1.2	No	N/A	N/A	N/A	N/A
3	VS Big 4 #1.3	No	N/A	N/A	N/A	N/A
4	VS Big 4 #1.4	No	N/A	N/A	N/A	N/A
5	VS Big 4 #2.1	No	N/A	N/A	N/A	N/A
6	VS Big 4 #2.2	No	N/A	N/A	N/A	N/A
7	VS Big 4 #2.3	No	N/A	N/A	N/A	N/A
8	VS Big 6 #1.1	Yes	\$67,282,680	\$112,705,129	\$45,422,449	75.70
9	VS Big 6 #1.2	No	N/A	N/A	N/A	N/A
				Average:	\$45,422,449	75.70
				Average excluding two extreme observations:	N/A	N/A

	Junior Auditors					
1	JA #1	Yes	\$79,018,288	\$110,793,129	\$31,774,841	52.96
2	JA #2	No	N/A	N/A	N/A	N/A
3	JA #3	Yes	\$33,012,846	\$142,294,142	\$109,281,296	182.14
4	JA #4	Yes	\$58,958,360	\$89,766,676	\$30,808,316	51.35
5	JA #5	Yes	\$2,902,469	\$62,773,942	\$59,871,473	99.79
6	JA #6	Yes	\$61,252,380	\$93,430,985	\$32,178,605	53.63
7	JA #7	Yes	\$69,731,968	\$103,205,438	\$33,473,471	55.79
8	JA #8	Yes	\$73,406,947	\$114,895,935	\$41,488,988	69.15
9	JA #9	Yes	\$63,896,931	\$103,188,208	\$39,291,277	65.49
10	JA #10	Yes	\$43,887,514	\$130,067,730	\$86,180,216	143.63
11	JA #11	No	N/A	N/A	N/A	N/A
				Average:	\$51,594,276	85.99
				Average excluding two extreme observations:	\$46,322,696	77.20

Bilag 4

	Research Question	Findings in Summarized Form
RQ 1	Do the participants recognize the necessity to test goodwill for impairment annually as prescribed in IAS 36, irrespective of the existence of indicators of impairment? Do the participants recognize that indicators of impairment are present/consider indicators of impairment?	A large proportion of participants across all of the groups consider goodwill impairment indicators. Industry- and company-level revenue decline due to a technology change is the most frequently noted indicator of impairment. Among the related factors raised are interconnections between goodwill and intangible assets impairment indicators, and the necessity to pay close attention to impairments of intangibles as a result of that. Other factors considered include implications for impairment of specific long-lived assets belonging to the envelope business CGU, consistency of the indicators of goodwill impairment with certain economic facts presented elsewhere in the case materials, consistency of the current indicators with those used in prior periods impairment testing, disclosure quality of the impairment indicators, and others.
RQ 2	Do the participants consider the sources of goodwill, specifically that the goodwill arose from past business combinations?	A small proportion of participants across all of the groups consider verifying the source of goodwill (i.e. that it arose from past business combinations). This may be explained by Supremex being a continuing client, so that most of the participants implicitly assume that they can rely on prior audits regarding the source of recorded goodwill.
RQ 3	Do the participants recognize the need to obtain assurance on the CGU determination as a part of the auditing task and explain that further investigation is not necessary because of the instructions to concur with the management CGU determination? Do the participants recognize the need to understand at what level goodwill is tested (CGU or other)?	The experienced auditors pay more attention to CGU determination when compared to valuation specialists, which may be explained by another finding of this study, whereby the division of labor between auditors and valuation specialists assumes that the former are primarily responsible for the issue. Junior auditors do not consider CGU determination, and the reasons for that remain to be investigated.
RQ 4	Do the participants assess the RMM (risk of material misstatement) related to the CGU/goodwill impairment, including inherent risk and control risk?	The factors related to RMM are considered almost exclusively by auditors and include primarily internal control considerations, which is somewhat surprising given that the same participants suggest that pure substantive approach is most frequently used to test goodwill impairments and that this approach is also applicable in the case of Supremex.
RQ 5	Do the participants assess the degree of estimation uncertainty related to the CGU/goodwill impairment?	Only a small proportion of experienced auditors and valuation specialists elaborate on the issue of estimation uncertainty, which is unexpected given that the case is an audit of a complex accounting estimate (the most frequent consideration is that high estimation uncertainty requires developing a range).
RQ 6	Do the participants use combined or pure	The choice between a combined and a fully

	substantive audit approach when auditing the CGU/goodwill impairment?	substantive approach to CGU impairment audit is primarily discussed by senior auditors. Of those, some propose to use a fully substantive approach for Supremex, while also suggesting that in general a vast majority of impairment audits are substantive. No one proposes taking a combined approach in Supremex's case. Some participants say that testing certain controls, in principle, may lead to a reduction of substantive work (review controls over the impairment are most frequently mentioned as a specific example).
RQ 7	Do the participants elect to test management's estimate or to develop their own estimate or range when auditing the CGU/goodwill impairment? What factors influence the participants' choice re: testing vs. developing the impairment estimate?	The choice across the three groups split among developing an auditor's own estimate or range, testing the management's estimate, and a combination of the two approaches. Some of the experienced auditors and valuation specialists appear to have difficulty when classifying their actions into the two mutually exclusive categories prescribed by the standards.
RQ 8	Do the participants elect to use assumptions (model) alternative to management's assumptions (model), or both?	The valuation specialists overwhelmingly elect to make modifications to the management's model. On the other hand, auditors are less critical of the management's model. They tend to develop alternative assumptions or verify the management-suggested assumptions, while leaving the management-suggested model either largely intact or with less significant modifications than those proposed by the valuation specialists.
RQ 9	If a participant elects to use assumptions (model) alternative to management's assumptions (model), what reasoning does the participant provide that in their view necessitates the application of the alternative assumptions (model), if any?	The most frequent reasons for changing the model include the use of alternative types of discounting methods, the need to include certain items omitted from the forecast such as capital expenditure cash outlays, CCA tax shield/tax amortization benefits, and working capital changes, and the application of debt-free (vs. levered) valuation approach. The reasons for developing an alternative set of assumptions vary depending on the input parameter, e.g. for the discount rate the most frequently cited reasons for modification include insufficient support for the equity risk premium calculation, the use of CAPM (vs. build-up) method, the need to recalculate the discount rate, the need to include company specific (projection, forecast) risk into the discount rate, and others.
RQ 10	If a participant elects to use assumptions (model) alternative to management's assumptions (model), what source(s) of information does the participant use to support the alternative assumptions (model), if any?	The main source of information for all of the participants who develop an alternative model appears to be their general valuation knowledge. The valuation specialists' sources choice is wider compared to the auditors, as they draw on the firm's pool of valuation methods and techniques, such as

		pre-set valuation model templates. With regard to the assumptions, both auditors and valuation specialists use multiple sources of information, including but not limited to external information not originating from the company (industry information), long time-series of the company-specific comparatives (historical information), and internal sources such as management's memo or management's analysis of risk factors.
RQ 11	Do the participants' who developed a range attempt to narrow it down? Based on what audit evidence the participants' range is narrowed? Do the participants factor in materiality when narrowing the range and making the conclusion about its reasonableness?	For all of the participants who developed a range (with no exceptions), the width of the range is many times the audit materiality, consistent with concerns raised in Christensen et al. (2012) about the auditability of complex FVs. Since there is only one interval available for the valuation specialists, a reliable comparison of this group of participants to the other two groups is problematic. However, the data suggests that auditors' intervals for the experienced auditors are narrower on average than those for junior auditors. These may indicate that increase in auditor's expertise leads to narrowing of the auditor's range. Overall, the results are best characterized by Smieliauskas' (2012) "Estimate nightmare" scenario, which takes place when twice the materiality is smaller than the width of the reasonable range, meaning that all points inside or outside of the reasonable range have a significant risk.
RQ 12	Do the participants recognize the need to calculate FVLCS of the CGU in addition to its VIU, to determine the recoverable amount?	Relatively more valuation specialists, compared to auditors, recognize the necessity to calculate VFLCS of the CGU in addition to its VIU calculation. The limited attention to this issue from the auditors may be explained by the majority of case facts pertaining to calculation of VIU, indicating that the auditors may be anchoring on management's method of calculation of the RA. The valuation specialists, on the other hand, are less likely to anchor since they are more familiar with the different ways to calculate FVs. An alternative explanation would be that the auditors are generally less concerned with a possible overstatement of the impairment, compared to its understatement, thus creating an opportunity for the management to take a "big bath" or to implement an income smoothing strategy.
RQ 13	How do the participants factor in any indicators of management's bias that in their view are present when drawing their conclusion about the reasonableness of the management's estimate or developing their own estimate or range, if at all?	Some of experienced auditors, valuation specialists, and junior auditors consider possible management's bias due to factors other than management's compensation (making the company look better for a possible acquisition is the most frequently cited reason). One valuation specialist also considers the possibility of the Board's bias due to the potential acquirer presence on the Board of Supremex (subject

		to the Board's involvement in the goodwill valuation process).
RQ 14	Do the participants review management's compensation information when considering indicators of possible management bias, if at all? If yes, do they consider different components of management's compensation and the impact of CGU/goodwill impairment on these components in the short- and long-terms?	Participants across all of the groups appear to factor-in, to some degree, information about management's compensation when considering possible management's bias. However, a significant proportion of the auditors do not appear to fully recognize how the goodwill impairment impacts certain drivers of management compensation.
RQ 15	What judgmental heuristics (such as anchoring-and-adjustment, availability, or representativeness) influence the participants' selection of the alternative assumptions (model), if any?	The results reveal that both the experienced auditors and the valuation specialists tend to gravitate toward their firm's commonly used methodology. One example of availability heuristics (as well as of an apparent deficiency in the current valuation methodology application in audit settings) is the use of "+/- 10%" interval when determining the valuation specialists' range for a FV, which is developed based on their point estimate for that FV. In addition to being a possible example of availability, the application of the "+/-10% rule" demonstrates that some of the valuation specialists consider uncertainty inherent in FVs as a concept separate from that of audit materiality, as the rule's application typically leads to FV ranges wider than the materiality.
RQ 16	What judgmental heuristics influence the participant's judgment in the process of narrowing their own range?	One heuristic that arises in the process of arriving from the auditor's range to a point estimate of the CGU RA is taking the average of the range as a point estimate, exhibited by almost half of the auditors who developed a range for the CGU RA. This approach appears to be based on availability and is not suggested in auditing or accounting standards, except as a simplified strategy in certain situations. Many auditors who developed a range do not mention that the auditor's range should be narrowed down to be within the AM, and use a range which is many times the size of the materiality to arrive at their conclusion about the management's estimate.
RQ 17	Are there indications of any deliberate biases in the participants' process of selecting the alternative assumptions (model)?	No indication of such deliberate biases
RQ 18	Are there indications of any deliberate biases in the participants' process of narrowing their own range?	No indication of such deliberate biases
RQ 19	How are various specialists involved in the CGU/goodwill impairment audit?	The experienced auditors and valuation specialists involve tax specialists to examine the tax rate and for other tax-related parameters such as CCA groups and R&D tax credit relevant to the CF forecast; involve their actuarial specialists to examine the pension liability; and involve their complex securities

Bilag 5

Table 2

Study 1: Audit effort.

Panel A: Mean (std. dev.) level of costly effort selected by auditors				
	Stronger Incentives for Bias		Weaker Incentives for Bias	
Dual Emphasis n = 31	5.59 (1.96)		4.50 (2.34)	
Bias Emphasis n = 37	5.82 (1.86)		3.71 (1.64)	
Panel B: Mixed-design analysis of variance				
Source	df	M.S.	F-Statistic	p-value
<i>Between-Participants</i>				
Emphasis	1	2.64	0.48	0.49
Error	66	5.48		
<i>Within-Participants</i>				
Risk of Bias	1	86.28	41.02	< 0.01
Risk of Bias × Emphasis	1	8.74	4.15	0.05
Error	66	2.10		
Panel C: Simple effect of emphasis given the risk of bias				
Effect of emphasis given:	t-statistic			p-value
Stronger Incentives for Bias	0.49			0.62
Weaker Incentives for Bias	1.63			0.05

The within-participants dependent variables used in the analysis are auditors' average chosen protection level, ranging from 1 to 10, over the five rounds comprising the stronger incentives for bias condition and auditors' average chosen protection level over the five comprising the weaker incentives for bias condition.

Risk of bias is manipulated within-participants by varying reporters' additional compensation as shown in Fig. 1.

Emphasis is manipulated between-participants as shown in Fig. 2.

Reported p-values are two-tailed with the exception of directional predictions which are one-tailed, as indicated by boldface.

Table 3

Study 1: Auditors' risk assessments.

Panel A: Auditors' mean (std. dev.) risk assessments				
	Stronger Incentives for Bias		Weaker Incentives for Bias	
Dual Emphasis n = 31	6.90 (2.27)		5.10 (2.39)	
Bias Emphasis n = 37	7.43 (2.79)		4.84 (2.50)	
Panel B: Mixed-design analysis of variance				
Source	df	M.S.	F-Statistic	p-value
<i>Between-Participants</i>				
Emphasis	1	0.62	0.07	0.80
Error	66	9.07		
<i>Within-Participants</i>				
Risk of Bias	1	163.36	46.30	< 0.01
Risk of Bias × Emphasis	1	5.24	1.49	0.23
Error	66	2.10		

The within-participants dependent variables used in the analysis are auditors' responses to the question "How concerned are you about the possibility that you will incur the Loss of up to \$15 and, as a result, get a low payment for this set of five rounds?" Responses were measured prior to start of each set of five rounds, using an 11-point scale anchored at 0 = "Not at all concerned" and 10 = "Very concerned."

Risk of bias is manipulated within-participants by varying reporters' additional compensation as shown in Fig. 1.

Emphasis is manipulated between-participants as shown in Fig. 2.

Reported p-values are two-tailed.

Table 4

Study 1: The perceived versus actual impact of imprecision on audit effort.

Pearson correlations between auditors' perceived impact of measurement imprecision on audit effort decisions and auditors' actual level of audit effort.		
	Actual Audit Effort, Stronger Incentives for Bias	Actual Audit Effort, Weaker Incentives for Bias
Perceived Impact of Imprecision on Audit Effort, Bias Emphasis	0.06 ($p = 0.74$)	0.09 ($p = 0.62$)
Perceived Impact of Imprecision on Audit Effort, Dual Emphasis	0.48 ($p < 0.01$)	0.49 ($p < 0.01$)

The variable "Actual Audit Effort" is auditors' average chosen protection level, ranging from 1 to 10, over the five rounds comprising the stronger incentives for bias condition and auditors' average chosen protection level over the five comprising the weaker incentives for bias condition.

The variable "Perceived Impact of Imprecision on Audit Effort" represents auditors' responses, measured on a seven-point scale anchored at 1 = "Strongly disagree" and 7 = "Strongly agree," to the following statement: "The fact that the scale Player A used to estimate the number of marbles in the container was not very precise had a big impact on the Protection Level I chose."

Risk of bias is manipulated within-participants by varying reporters' additional compensation as shown in Fig. 1.

Emphasis is manipulated between-participants as shown in Fig. 2.

Reported p-values are two-tailed.